EVA HEYMAN

Am trăit atît de puțin

EDITURA
Alex

EVA HEYMAN

AM TRĂIT ATÎT DE PUȚIN

— Micul meu Jurnal —

Traducere de
OLIVER LUSTIG

EDITURA ALEX
BUCUREȘTI, 1991

Coperta: TUDOR JEBELEANU

INTRODUCERE

În expunerea de deschidere a procesului de la Nürnberg al marilor criminali de război, acuzatorul principal din partea Statelor Unite ale Americii, R. H. Jackson, a spus : *„Cele mai bestiale și cele mai numeroase crime au fost cele plănuite și săvîrșite împotriva evreilor... Istoria nu cunoaște crime îndreptate simultan împotriva unei asemenea mase de oameni, crime săvîrșite cu atîta cruzime premeditată... În Apus, în țările ocupate, evreii erau uciși, iar bunurile lor confiscate. Această campanie a atins însă apogeul cruzimii în Răsărit. Evreii răsăriteni au suferit cum n-a mai suferit niciodată vreun alt popor."*

În oceanul suferințelor ce a cuprins evreii din *Răsărit,* un val de o forță pustiitoare gregară s-a abătut asupra celor peste 166 000 de evrei din nordul Transilvaniei cotropit de horthyști. Acest val de ură și crimă a făcut notă aparte deoarece, aici, fanatismul și meticulozitatea duse pînă la și dincolo de cinism în aplicarea *soluției finale* de către naziști au fost agravate de faptul că, așa cum s-a exprimat Krumey, locțiitorul lui Eichmann, *Jandarmii unguri își fac treaba* (și-au făcut — n.n.) *cu o brutalitate asiatică autentică.* Reflectînd asupra marii crime a exterminării evreilor din Ungaria și din teritoriile pe care aceasta le cotropise, grație lui Hitler și Mussolini, un alt colaborator al lui Eichmann, Wisliceny, recunoaște : *„Ungurii par a fi cu adevărat descendenți ai hunilor, nu am fi reușit niciodată o asemenea performanță fără ei".*

Despre această mare și incredibilă crimă scrie Eva Heyman. În paginile jurnalului pe care ni l-a lăsat ca pe un *memento mori* sînt condensate suferințele ei, ale celor din Oradea, de fapt ale tuturor evreilor din nordul Transilvaniei *„nimiciți* — după cum apreciază cunoscutul istoric american al holocaustului, Randolph Braham — *cu o viteză fără precedent prin cea mai crîncenă deportare și cel mai nemilos program de masacrare întîlnit în timpul războiului"*.

Despre soluția finală și aplicarea ei, despre ghetouri și deportare, despre lagărele de exterminare naziste și camerele de gazare s-au scris de-acum mii de volume și, cu siguranță, se vor mai scrie. Au apărut memorii și cărți de beletristică, culegeri de documente și studii psihologice, sociologice și politologice, albume de fotografii și liste complete cu victimele unor întregi comunități, s-au reprodus procesele unor criminali care și-au săvîrșit fărădelegile în incinta marilor lagăre de concentrare, s-au tipărit interviuri deopotrivă cu supraviețuitori și călăi. Crima a fost atît de amplă, inexplicabilă, săvîrșită cu atîta sălbăticie și sînge rece, încît a răscolit și neliniștit conștiința întregii Europe, a aruncat o sfidare întregii civilizații umane. Imensa literatură a holocaustului încercă să recompună tabloul incredibil și inimaginabil al suferințelor victimelor, să redea gîndurile și zbaterile lor pentru a rămîne oameni chiar și atunci cînd cu o brutalitate fără precedent au fost alungați din rîndurile umanității pentru simplul motiv că se născuseră evrei. Încearcă să arate cinismul, sălbăticia, neîndurarea sutelor de mii de zbiri care au conlucrat *„la scotocirea întregii Europe de la apus la răsărit"* — după cum s-a subliniat în protocolul de la Wannsee — la depistarea, prinderea, ghetoizarea, deportarea și exterminarea evreilor. Încearcă să dea o explicație la întrebarea : cum a fost posibil ca în plin secol XX, pe continentul cel mai avansat, toate cuceririle științei și tehnicii să fie mobilizate și utilizate pentru a organiza în sistem industrial, realmente pe bandă rulantă, asasinarea unui întreg popor, drept experiment pentru a trece la exterminarea altora, ai căror fii și fiice erau considerați *Untermensch*-i.

Fără îndoială, din întreaga literatură a holocaustului, paginile cele mai sincere, mai autentice și deci cele mai zguduitoare sînt cele *de jurnal,* scrise chiar atunci, în timpul prigoanei, în acele teribile zile și nopți, cînd victimele așteptau, din

oră în oră, să fie descoperite şi arestate, sau erau de-acum în ghetou, ori porniseră deja pe drumul fără-de-întoarcere spre *Birkenau-Auschwitz*. După cîte cunoaştem, asemenea file „au supravieţuit" extrem de puţine. Cel mai cunoscut *jurnal* de acest fel este, indiscutabil, *Jurnalul Annei Frank*. A fost tradus în zeci de limbi, a fost transpus pe scenă şi pe ecran, a făcut literalmente ocolul pămîntului. Suferinţele acestei fetiţe de 15 ani, constrînsă să se claustreze în aripa secretă a podului unei case din Amsterdam împreună cu ai ei şi încă o familie de evrei, pentru a nu fi prinşi şi deportaţi, suferinţe pe care timp de peste doi ani, din iulie 1942 pînă în august 1944 — cînd un echipaj al poliţiei naziste a pătruns în acea aripă, i-a arestat pe toţi şi i-a expediat într-un lagăr de concentrare — încredinţate jurnalului au devenit cunoscute de sute de milioane de cititori. Anne Frank, jurnalul ei reprezintă de-acum un simbol. Un simbol al suferinţei, dar şi al voinţei de a trăi : un simbol al urii faţă de toate nedreptăţile şi nelegiuirile, dar şi al dragostei de viaţă.

Jurnalul Evei Heyman — o autentică Anne Frank a Transilvaniei de Nord — nu este atît de cunoscut, dar acest lucru n-are nimic comun cu valoarea lui. Apărut pentru prima oară în 1948 în limba maghiară, ulterior este tradus în două versiuni : una ebraică şi una engleză. Acum, cu o întîrziere nemotivată, apare şi în traducere românească.

Micul meu Jurnal al Evei Heyman are, înainte de toate, o incontestabilă valoare documentară. El este scris între zidurile unui ghetou, ghetou conceput ca o primă şi totodată penultimă staţie după care urma neantul, cunoscut sub numele de *Birkenau-Auschwitz*.

Încă la 20 ianuarie 1942, la Wannsee, adoptîndu-se planul *Endlösung*-ului — planul rezolvării definitive a problemei evreieşti — s-a reliefat, într-un paragraf special, că *„Evreii evacuaţi* (citeşte : destinaţi lichidării) *vor fi instalaţi treptat în sogenannte Durchgangsgettos* (în aşa-numite ghetouri de tranzit), *pentru a fi transportaţi de acolo mai departe spre Răsărit"*. Era vorba, de fapt, de un tranzit *din viaţă spre moarte*. Şi Eva Heyman îşi scrie jurnalul nu între zidurile unui oarecare ghetou, ci între ale celui mai mare din nordul Transilvaniei şi din toată Ungaria horthystă, ghetoul din Oradea, declarat de autorităţile de la Budapesta drept *ghetou-model* da-

torită terorii instaurate acolo de locotenent-colonelul *vitéz* Péterffy Ienő, comandantul batalionului-școală de jandarmi, care a preluat șefia ghetoului avînd la dispoziție toate fostele sale cadre subordonate.

Rara sensibilitate cu care sufletul Evei tresare la cel mai mic pericol ce se conturează, perspicacitatea cu care sesizează marile nenorociri din cîte o remarcă scăpată „de cei mari", năpastele ce se abat asupra familiei și care, cu toate eforturile celor din jur, nu mai pot fi ascunse față de ea, aroganța și brutalitatea jandarmilor care nu țin cont de nimeni și de nimic îi dau posibilitate Evei să cunoască, uneori pînă la amănunt, ce se petrece în ghetou, cum se frămîntă și se zbat oamenii, ce gînduri sinistre bîntuie în capul lor. Este total răvășită mai ales de ce vorbesc „cei mari" noaptea, cînd ei cred că cei mici, copiii, dorm. Toate acestea Eva le așterne pe hîrtie cu un spirit de observație ieșit din comun, cu o sinceritate zguduitoare.

Valoarea documentară este amplificată și de faptul că Eva nu se limitează la consemnarea evenimentelor de după data la care începe să-și scrie jurnalul. Ea face, mai ales în prima parte, frecvente rememorări ale celor întîmplate anterior; astfel, jurnalul ei, deși relativ restrîns ca număr de pagini, reprezintă o autentică evocare nu numai a aplicării „soluției finale" în stil horthyst, ci și a preliminariilor.

„Ungurii erau aici de cîteva zile — consemnează Eva — *și bunicul fusese foarte furios că toate familiile de români au fost alungate peste graniță de la o oră la alta și au trebuit să-și lase aici întregul avut. De atunci orașul s-a schimbat total; pe străzi se vede permanent o mulțime de oameni, dar numai necunoscuți. Bunicul i-a numit «parașutiști din țara-mumă», iar bunica spunea că pe Croso se plimbă doar oameni cu figură de nyilas-ist."*

Eva Heyman își începe Jurnalul în ziua cînd împlinește 13 ani, la 13 februarie 1944. Și e firesc ca ea să consemneze fapte și gînduri anterioare, deoarece în primăvara și vara lui 1944 a avut loc doar apogeul crimei horthyste împotriva evreilor din Oradea și din întreg nordul Transilvaniei, dar drumul spre ea, spre crima-cea-mare, a fost deschis chiar din primele zile ale intrării trupelor horthyste în nord-vestul României. În discursul său ținut, în acele zile, în sala festivă a

primăriei orașului Oradea, dr. Gyapay László, care ținea locul primarului, a declarat, fără echivoc : *„În locul schimbului de idei în cafenele și al prețiozității literare, avem nevoie de o concepție de viață din care să se cristalizeze o viziune eroică. Aici nu vor mai avea drept la existență critica evreiască de după ziduri și nici lașitatea ascunsă sub masca umanismului. Cine nu poate ține ritmul cu noi va rămîne în urmă, dar nici jeluirile de moment, nici plînsetele celor cu nervi slabi nu ne vor întîrzia lupta"*.

Primii fluturași lansați tot atunci pe străzile Oradei împroșcau venin naționalist : *„Unguri ! După doliul negru de 20 de ani a sosit, în sfîrșit, ziua dreptății, a bucuriei . . . În cei 20 de ani, evreimea a dovedit că nu face parte din rîndurile noastre. În ceasul de cumpănă s-a situat alături de dușmanii noștri. S-a bucurat împreună cu ei cînd în drumul nostru s-au ridicat obstacole neașteptate. S-a scăldat în valuri de șampanie, extaziindu-și bucuria cînd cerul nostru s-a întunecat.*

S-a întristat și îndoliat cînd a început să apară noul răsărit ungar.

Nu este treaba noastră să-i tragem la răspundere, dar pretindem să se dea la o parte cu conștiința lor încărcată și cu nemernicia lor !".

Și evreii din Oradea, ca din toate orașele nordului Ardealului, sînt dați la o parte cu brutalitate, umilitor și sălbatic. Se retrag în masă autorizațiile evreilor de a avea ateliere, prăvălii, magazine. Mii de familii de meseriași și comercianți evrei rămîn, de la o zi la alta, fără nici o sursă de venit. Pentru o perioadă i se ia farmacia și bunicului Evei, în casa căruia ea își trăia copilăria.

„Într-o zi l-au chemat pe bunicul la primărie unde comandantul militar i-a spus că nu mai poate rămîne în farmacie deoarece este un prieten al românilor și un evreu infidel și că de-acum înainte proprietarul farmaciei „Coroana Ungară" va fi vitéz Szepesváry Károly". Ulterior, terorizată multă vreme, mai ales nopțile, în vis, de cele întîmplate chiar la început, ea va nota : *„N-am să uit nici momentul cînd românii au plecat de aici, iar Horthy Miklós a defilat pe strada principală călare pe un cal alb . . . Ági mi-a spus că Horthy a ucis evrei la Balaton cînd ea, Ági, era copil. Atunci m-am supărat tare pe Ági pentru că spune astfel de lucruri despre*

un regent . . . Dar nu peste mult timp au vrut să-i ia bunicului farmacia. Atunci imediat am înțeles că Ági a avut dreptate cînd l-a numit pe Horthy ucigaș bătrîn . . . Micul meu Jurnal, tu nu știi nici cine este vitéz Szepesváry, care s-a purtat astfel cu bunicul . . . o să-ți povestesc totul. Nenea Béla a spus atunci că un Popescu ori un Ionescu niciodată n-ar fi procedat astfel . . ."

Prin presă și radio, prin discursuri și afișe se țipă, se urlă împotriva evreilor. Fiecare frază scrisă sau rostită este o amenințare, o insultă, o batjocură la adresa evreilor. Amenințările, jignirile, umilirile menite să înspăimînte sînt însoțite de legi antievreiești care apar în avalanșă. Toate acestea sînt îmbinate în proporție crescîndă cu crime izolate și în masă care seamănă groază în populația evreiască și pregătesc opinia publică pentru crima-cea-mare. În 1941 se hotărăște ucigașa revizuire a cetățeniei. Detectivii de la KEOKH (Biroul Național Central pentru Controlul Străinilor — n.t.) împînzesc orașele și satele din nordul Transilvaniei cotropit. Ajutați de poliția și jandarmeria locală, aresteazǎ evreii cu miile, pe motiv că nu-și pot dovedi cetățenia ungară. Toți cei arestați au fost trimiși spre exterminare în Polonia, la *Kamenec-Podolsk*.

Așadar, victimele primei exterminări de proporții în masă în analele aplicării soluției finale naziste au fost furnizate de horthyști ; ele au fost „vînate" cu precădere din nordul Transilvaniei, inclusiv din Oradea.

Eva Heyman avea atunci abia 10 ani. Evenimentul o copleșește. Printre cei sortiți pieirii încă în anul 1941 s-a numărat și familia celei mai bune prietene a ei : Marta Münczer. Cînd agenții horthyști au sosit să ridice familia Münczer, Marta nu era acasă. Se afla în vizită la Éva cu care petrecuse o după-masă minunată. Alergaseră mult cu bicicleta prin oraș și acum, mama Evei, Ági, le trata cu tot felul de bunătăți, mai ales ciocolata și căpșunile cu frișcă le făcuseră o mare plăcere. Dădaca Martei a năvălit agitată pe ușă : „Marticica, hai repede acasă, au venit de la poliție. Trebuie să pleci și tu cu mămica și cu tăticu." Eva recompune scena după trei ani : *„Mi-o amintesc și acum pe Ági. Se făcuse albă ca varul, dar Marta a spus că probabil mersese prea repede cu bicicleta pe strada Rimanóczy ; de altfel, tatăl ei i-a spus de*

mai multe ori că, din cauza vitezei, va ajunge la poliție. Eu m-am liniștit, Ági însă a intrat în panică. Se plimba agitată prin cameră, suna mereu la tanti Pásztor, bunica Martei, dar nu răspundea nimeni. A doua zi dimineață am sunat-o și eu. Tot degeaba. Am auzit cînd Ági i-a spus bunicului ce aflase cu o seară înainte la Clubul Ziariștilor. Se zice că guvernul pregătește o mare ticăloșie: pe toți care nu s-au născut în Ungaria și sînt evrei îi duc în Polonia și acolo vor avea o soartă groaznică. Atunci n-am înțeles nimic, căci Marta se născuse în Oradea, la fel și mama ei, iar bunicul său edita de foarte mult timp un ziar în Oradea, de pe vremea cînd Marta nici nu se născuse. Mi se pare că ziarul se intitula: „Nagyváradi Friss Ujság"[1]. *Este adevărat că tatăl Martei se născuse în Bucovina. Ági plîngea și telefona mereu. Bunica i-a interzis să mai vorbească la telefon despre astfel de lucruri. Atunci, Ági s-a repezit în oraș și de la ziariști a aflat că zece mii de oameni care sînt în situația familiei Martei au fost trimiși, închiși în vagoane, în Polonia. Nu i-au lăsat să ia cu ei nici măcar cîte un geamantan. Nici mîncare.*

S-a spus că, dacă tanti Münczer ar divorța imediat, ea și Marta ar putea rămîne în țară. Dar n-a vrut să divorțeze[2] *și nici Marta n-a vrut să rămînă fără tăticul ei. Bicicleta Martei a rămas multă vreme acolo, în poartă, lîngă a mea. N-am avut curajul să i-o trimitem bunicii Martei. Ági izbucnea în plîns ori de cîte ori vedea cele două biciclete una lîngă alta. Eu am și întrebat-o de ce plînge întruna, căci pe noi nu ne vor duce, doar tatăl meu s-a născut la Budapesta, nenea Béla la Komárom, bunicul la Kaposvár. Dar ea continua să plîngă spunîndu-mi că se pot întîmpla multe și ne pot duce și pe noi în Polonia numai pentru motivul că sîntem evrei, deoarece aici este fascism. Eu nu știu ce-i aia fascism, dar cu siguranță înseamnă că pe evrei îi duc în Polonia".*

Am reprodus acest pasaj, pentru a demonstra cît de adînc și răscolitor este receptat de autoarea jurnalului un moment

---

[1] „Ultimele știri din Oradea".

[2] Mama Martei era o descendentă a unei vechi familii de evrei din Oradea, familia Pásztor, ai cărei membri erau bine cunoscuți ca editori și proprietari ai popularului cotidian **„Nagyváradi Friss Ujság"**. Soțul ei Albert Münczer, venise la Oradea din Cernăuți. Marta, deși își putuse dovedi vechimea pe meleagurile orădene, și-a urmat fără șovăire soțul considerat de autoritățile horthyste un venetic.

de un dramatism extrem fără doar și poate, dar care n-a afectat nemijlocit familia ei. Sînt zeci asemenea pasaje care atestă că jurnalul pe care ni l-a lăsat Eva Heyman este departe de a fi „cartea neagră" a suferințelor ei și ale familiei sale. El reprezintă incontestabil o adevărată cronică a pregătirii și săvîrșirii marii crime de către horthyști împotriva evreilor; el este unul din cele mai teribile acte de acuzare la adresa horthysmului. Am reprodus *in extenso* pasajul de mai sus, deoarece evenimentul evocat a avut o influență covîrșitoare asupra Evei. Destinul Martei a marcat-o definitiv. Moartea prietenei sale i-a dovedit că nici tinerețea, nici cinstea, nici nevinovăția nu pot înduioșa inima călăilor, nu le pot opri mîna ucigătoare. Fără să recunoască, în subconștientul Evei se cuibărește tot mai adînc presimțirea că ce s-a întîmplat cu Marta sau ceva asemănător de groaznic s-ar putea întîmpla și cu ea. Optimismul ei sănătos, dragostea ei fierbinte de viață, încrederea în propriile sale forțe sînt puse la grea încercare de amintirea mereu mai vie — pe măsură ce evenimentele se agravează și se precipită — a tragicului destin al Martei.

Firește, Eva nu este martoră nemijlocită — n-are cum — la toate evenimentele ce au jalonat drumul spre marea crimă. Dar ele toate i-au afectat, într-un fel sau altul, familia și au o prezență dureroasă în rememorările ei.

Se știe, că după acțiunea de revizuire a cetățeniei, evenimentul cel mai sîngeros, care a prevestit marea crimă, l-a constituit trimiterea a zeci de mii de bărbați evrei, între 18—48 de ani, în detașamente de muncă forțată în Ucrania. *Din șapte, șase nu s-au mai întors.*

Cînd sosește ordinul de concentrare pentru nenea Béla, Eva o aude pe Ági exclamînd *„Acesta-i sfîrșitul"* și constată: *„De atunci n-a mai înghițit nici o bucățică de mîncare și n-a mai scos nici o vorbă, deși ea vorbea foarte mult. Plîngea pe stradă cînd i-a cumpărat lui nenea Béla rucsac, bocanci și tot felul de obiecte pentru excursie"*. O aude, de asemenea, cum la încercările lui nenea Béla de a o consola *„Nu plînge, păpușa mea, nu mă pot duce, știi că sînt invalid"*, ea, plîngînd întruna, îi răspunde: *„Cu siguranță te vor duce, pentru că vor să te suprime!"* Nedumerită, Eva consemnează *„L-am și întrebat pe bunicul de ce vor să-l omoare pe nenea Béla mai repede decît pe alții?"*

Mama Evei pleacă la Budapesta, apoi la Vác, încercînd, fără succes, să-l salveze. *„S-a reîntors și ne-a povestit ce groaznic a fost cînd l-au tuns chilug pe nenea Béla la Vác și i-au cusut banderola galbenă pe haine, i-au tras o bonetă pe cap și n-a putut să ia cu el decît cîteva cămăși, nici un fel de îmbrăcăminte călduroasă, nimic ... Ági ne-a povestit că cine n-a văzut la Vác școala aceea în care i-au închis pe evrei și pe soldații cu baioneta la armă și pe jandarmii cu pene de cocoș la pălărie cum împungeau femeile din fața gardului, acela nu știe ce-i aia fascism".*

Eva este de față și cînd pleacă tatăl prietenei sale Anni la un detașament de muncă forțată. *„Anni și tanti Bora plîngeau în hohote, cum obișnuiește Ági, cînd se abate vreun necaz asupra lui nenea Béla ori a bunicului".*

Prigoana împotriva evreilor se întețește brusc, ia proporții catastrofale, o dată cu pătrunderea trupelor Germaniei hitleriste în Ungaria, la 19 martie 1944. *„Micul meu Jurnal, tu ești cel mai fericit, căci tu nu simți, nu poți ști ce nenorocire s-a abătut asupra noastră. Au intrat nemții".*

Berlinul cere aplicarea *„soluției finale"*, iar Budapesta trece la acțiune cu un zel care-i uimește chiar și pe naziști. La nici două săptămîni (la 31 martie), surprins de supralicitările horthyste, Veesenmayer, împuternicitul lui Hitler în Ungaria, îi raportează lui Ribbentrop : *„Ținînd seama de împrejurările de aici* (Ungaria — n.n.), *evoluția poate fi apreciată ca neobișnuit de rapidă".* La numai cîteva zile, într-o altă telegramă, subliniază din nou că, în privința măsurilor antievreiești, *„guvernul ungar procedează deosebit de activ și cu o rapiditate deosebită."*

Într-adevăr, guvernul de la Budapesta adoptă legi antievreiești într-un ritm înspăimîntător.

Gînd ele încep să apară în avalanșă, Eva le consemnează cu o simplitate care te înfioară :

„Azi a apărut legea : de aici înainte evreii trebuie să poarte steaua galbenă. S-a stabilit precis cît de mare să fie și s-a ordonat să fie cusută pe toate hainele și paltoanele. Cînd a aflat bunica, din nou a devenit atît de agitată, încît a fost nevoie să chemăm un medic. I s-a făcut o injecție.

Acum doarme. Bunica nu știe că ne-au tăiat telefonul... Se vor lua și prăvăliile de la evrei." E suficient ca la capătul unei astfel de înșiruiri să pună o singură întrebare dintre cele mai firești : *Cine va da de mîncare copiilor dacă cei mari nu vor avea voie să lucreze?* pentru ca dintr-o dată să ți se dezvăluie, în toată înspăimîntătoarea lor amploare, dimensiunile năpastelor care începuseră să se prăvălească asupra celor obligați să poarte steaua galbenă.

Încurajate de legile adoptate de guvernul de la Budapesta, autoritățile locale fac din abuz o practică zilnică și confiscă de la evrei tot ce le trece prin cap. Cînd intră pentru prima oară polițiștii horthyști în casă, pentru a lua bicicleta Evei, aceasta își adună puterile și, disperată, face un adevărat tărăboi : „*Da, Micul meu Jurnal, așa s-au petrecut lucrurile. M-am trîntit la pămînt și, întinsă pe spate, am cuprins cu brațele roata din spate a bicicletei și am strigat la polițiști tot ce mi-a ieșit pe gură : Să vă fie rușine ! Luați bicicleta unui copil. Asta-i furt curat !*

După bicicletă au urmat mașina de cusut, aparatul electric de prăjit, aparatul de fotografiat, mașina de scris, argintăria, covoarele...

„*Eu nici nu mai consemnez în paginile tale, Micul meu Jurnal, în care zi ce ni se ia, căci totul ni se ia*".

Familia Rácz nu apucă să se trezească din uluiala și spaima provocate de neîntreruptele confiscări, de legile antievreiești care apar zilnic, uneori cîte 3—4 deodată, cînd aude teribila veste : în oraș s-au afișat pancarte cu ordinul de ghetoizare dat de Gyapay László :

„*Interzic evreilor obligați la purtarea stelei galbene ca de la data publicării prezentului afiș să-și părăsească domiciliul. Deocamdată, pînă la alte dispozițiuni, evreii vor putea părăsi locuințele numai dimineața între orele 9 și 10. Cu excepția acestui interval sînt obligați să stea acasă*".

A doua zi, la ora 9 fix, miile de femei și copii cu steaua galbenă în piept se grăbeau spre brutării, magazine și farmacii. În mai puțin de o oră, în oraș nu mai exista pîine, nu se mai găsea nici un termos, se vînduseră toate aspirinele și întreg stocul de brom.

Cînd familia este dusă în ghetou, în clipa în care observă că zidul este păzit de jandarmii cu pene de cocoș la pălăriile

lor negre, Ági se ghemuiește brusc ca mușcată de șarpe și-i spune lui nenea Béla: *„Deci jandarmii ne vor mîna în moarte“.*

Viața în ghetoul din Oradea a fost cumplită. Această afirmație categorică este atestată fără putință de contestare de însuși regulamentul ghetoului elaborat și semnat de locotenent-colonelul Péterffy, comandantul batalionului-școală de jandarmi și șeful ghetoului.

„Ghetoul este păzit de jandarmi. Cei care vor încerca să părăsească ghetoul fără permis, prin locuri interzise sau fără a fi însoțiți de jandarmi, vor fi împușcați...

Deșteptarea la ora 6. Stingerea la ora 20. Între deșteptare și stingere toată lumea trebuie să se afle în încăperea care i-a fost fixată. Încăperea nu poate fi părăsită decît pentru puțin timp, pînă la locul stabilit pentru necesități fiziologice și înapoi...

În ghetou să fie liniște și ziua. Ridicarea vocii, cîntecul, strigătele, certurile sînt interzise! Între stingere și deșteptare «GHETOUL SĂ FIE MUT ȘI MORT!»“

Începerea ghetoizării a declanșat un val de sinucideri. Unii au prevăzut calvarul și nu s-au simțit în stare să-l străbată, ori au intuit că a intra în ghetou înseamnă a porni spre moarte și deci toate suferințele sînt zadarnice. Toți aceștia și-au pus singuri capăt zilelor. Cel mai mare val de sinucideri s-a abătut asupra ghetoului din Oradea. Unii nici n-au așteptat să fie duși în ghetou ci, cu cîteva ore înainte de a le veni rîndul, au încheiat șirul suferințelor. Pătrunzînd în apartament, polițiștii horthyști se uitau nedumeriți cînd la trupurile neînsuflețite, cînd la fiolele sparte ce stăteau nemișcate pe noptiere. Cei mai mulți s-au sinucis în ghetou, îndeosebi înainte sau după ce au fost interogați la Dreher sau chiar în timp ce așteptau să fie introduși în camera de tortură. Dr. Dezideriu Klein, redactor responsabil, dr. Ludovic Erczmann, medic O.R.L., și Solomon Czitrom, procurist, au urcat în vagon cu otrava ascunsă și au apelat la ea după ce trenul s-a pus în mișcare, de fapt, abia cînd s-au convins că este vorba nu de o transmutare într-un alt loc din țară, ci de deportare.

Deși poate să pară curios, adevărul este că pentru noi, cei din ghetou, faptul cel mai cutremurător îl constituia nu descoperirea în zorii zilei a celor care se otrăviseră ori se

spînzuraseră peste noapte, ci surprinderea dramaticelor discuţii între soţi şi soţii, între părinţi şi copii dacă să rabde mai departe ori să pună punct suferinţelor. Nu este întîmplător că Eva, barometru viu al stării sufleteşti din ghetou, tocmai acest moment îl surprinde.

„Am mai auzit, asta a spus-o bunicul, pe întuneric, că aici, în ghetou, foarte mulţi se sinucid. În farmacia ghetoului există suficientă otravă şi bunicul le dă oamenilor mai în vîrstă dacă-i cer. Bunicul a mai spus că cel mai bine ar fi să ia şi el cianură şi să-i dea o doză şi bunicii. Auzindu-l, Ági a început să plîngă şi am auzit cum s-a tîrît pe întuneric la salteaua bunicului şi l-a implorat plîngînd: tată, te rog, răbdare, nu mai poate dura mult... Cel mai înfiorător a fost nenea Samoilă Meer, care este foarte bătrîn şi abia adresează cîte un cuvînt cuiva. Şi deodată i-am auzit vocea pe întuneric: Lili dragă, fetiţa mea, te rog din nou, pentru a mia oară, lasă-mă să-mi fac o injecţie, nu mai pot răbda".

Toate suferinţele generate de viaţa în ghetou — umilirea şi batjocorirea, lipsa celor mai elementare condiţii de igienă, înghesuiala sufocantă, promiscuitatea în care se dormea, foamea şi setea, nesiguranţa şi disperarea, înjurăturile şi brutalizările — au fost dominate de teama paralizantă de a fi interogat asupra presupuselor obiecte de valoare nedeclarate, ascunse sau date spre păstrare unor creştini. În toate ghetourile s-au amenajat camere speciale de tortură. Zi de zi, cei din ghetou stăteau în spatele sîrmei ghimpate ce izola aceste camere şi priveau încremeniţi de durere şi spaimă la cei ce se întorceau de la tortură. Cei mai mulţi erau aduşi pe targă. Alţii, cu tălpile umflate, sîngerînd din tot trupul, se tîrau anevoie, susţinîndu-se unul pe altul, gata în orice clipă să se prăbuşească. Schingiuirile cele mai cumplite au avut loc în subsolurile fabricii Dreher din ghetoul-Oradea. În sentinţa Tribunalului Poporului din Cluj, care în mai 1946 i-a judecat pe criminalii horthyşti din ghetourile pe care le-au înfiinţat pe teritoriul nordului Transilvaniei cotropit, se spune: *„Punctul culminant al cruzimilor săvîrşite faţă de populaţia evreiască din întreaga Ungarie şi din teritoriile cotropite. l-au constituit căutarea şi percheziţionarea acestei populaţii pentru depistarea valorilor presupuse a fi fost ascunse. Maltratările, torturile şi schingiuirile comise în acest sens în interiorul ghe-*

toului întrec cele mai bestiale cruzimi săvîrşite în Evul Mediu, în special în timpul inchiziţiei, iar autorii acestor cruzimi şi torturi au întrecut în sălbăticie pe Torquemada Evului Mediu".

Eva n-avea cum să vadă ce se întîmplă la Dreher. Dar într-o noapte, cînd cei mari cred că ea doarme, încep să vorbească. Cei care relatează sînt Ági şi Bandi Kecskeméti care, fiind la spital, află şi ştiu totul. *„Amîndoi au spus că la Dreher oamenii sînt nu numai bătuţi, ci şi curentaţi. Ági povestea plîngînd şi dacă nu i-aş fi auzit vocea aş crede că totul n-a fost decît un coşmar. Ea a spus că oamenilor aduşi în spital de la Dreher le curge sîngele şi din nas şi din gură. Unii vin cu dinţii rupţi; tălpile le sînt aşa de umflate, că nu pot sta în picioare. Micul meu Jurnal, Ági a povestit ceva despre ceea ce fac jandarmii cu femeile, căci şi femeile sînt duse acolo, dar asta nici n-o consemnez în paginile tale. Pur şi simplu nu pot s-o scriu, deşi tu ştii, Micul meu Jurnal, că faţă de tine n-am avut secrete pînă acum".* Oare ce a auzit Eva atît de umilitor şi profanator încît pudicitatea şi puritatea ei sufletească nu i-au îngăduit să-l destăinuiască nici celui mai intim prieten, micului ei Jurnal ?

Nu vom şti niciodată ce şi cît a aflat Eva despre schingiuirea şi batjocorirea la Dreher a femeilor faţă de care sadismul zbirilor n-a cunoscut margini, luînd uneori forme de-a dreptul bolnăvicioase. A aflat ea oare cum soţiei lui Nándor Weiss, după ce minute în şir au plesnit-o cînd cu cravaşa, cînd cu nuiaua, i-au zdrobit sînii strîngîndu-i-i cu uşa pînă cînd a leşinat ? Sau cum au biciuit-o pe soţia avocatului Miksa Gellért în faţa propriilor ei copii care plîngeau în hohote şi cum, în momentul în care mama s-a prăbuşit la pămînt iar copiii s-au repezit spre ea, jandarmii i-au îndepărtat izbindu-i cu bocancii, continuînd apoi s-o maltrateze pe biata mamă ? Poate aflase şi cum erau curentate femeile cu ajutorul unor dispozitive electrice, introducîndu-li-se un capăt al cablului în gură iar celălalt în vagin.

Să fi aflat ea despre acea tînără de 20 de ani, blondă, frumoasă, cu boneta albă de infirmieră legată cochet, care într-o seară îngenunche lîngă salteaua lui nenea Béla şi, stăpînindu-şi cu greu emoţia, spuse în şoaptă :

— Domnule Hirschler[1], acum a fost aici jandarmul acela prietenos. Mi-a spus că de mîine încep schingiuirile. Vor să afle de la oameni unde şi-au ascuns bijuteriile. Îi vor chema în ordine alfabetică. Numele tatălui meu începe cu B.

— Şi voi aţi ascuns ceva ?

— Da, iar tata are tensiunea foarte mare. Nu rezistă nici măcar la o singură lovitură.

— Poate ar fi mai înţelept să mărturisească, ca să nu-l brutalizeze.

— Oricum, tot îl vor bate.

— Atunci . . .

— Jandarmul mi-a spus că, dacă mă culc cu el, îl salvează pe tata. Eu ştiu care este adevăratul dumneavoastră nume, domnule Hirschler. V-am citit . . . Dumneavoastră aţi putea să-mi daţi un sfat.

Un singur lucru este sigur că familia a reuşit să-l ţină secret faţă de Eva : faptul că sînt chemaţi la Dreher şi copii. Gretti, de exemplu, abia împlinise şase ani. Tatăl ei, inginerul dr. Nándor Kahan, bărbat puternic, sportiv, a suportat fără să icnească cele mai teribile torturi. Furioşi, zbirii l-au atîrnat — cu mîinile legate de picioare — de un drug de fier şi au început să-l izbească ritmic cu vîna de bou peste spate. Inginerul n-a mărturisit. A fost pus în lanţuri. La încheieturile mîinilor, lanţul era răsucit metodic, verigă cu verigă, pătrunzînd pînă la os. Concomitent, un jandarm îl pleznea fără întrerupere peste faţă. Kahan tot n-a mărturisit. Atunci a fost introdusă în camera de tortură fetiţa lui. Gretti, văzîndu-şi părintele în lanţuri, a întrebat speriată :

— Tată, ce vor de la mine ?

— Nu-ţi fie teamă Gretti, nenea vrea numai să te întrebe ceva.

— N-o să-ţi punem nici o întrebare, va răspunde tăticu şi neîntrebat, spuse un *nenea* — cel mai mătăhălos — şi se repezi la fetiţă.

Cu stînga a înşfăcat-o de păr, iar cu dreapta a plesnit-o neîndurător peste faţă. Micuţei Gretti îi ţîşni sîngele şi pe nas şi pe gură.

Tatăl a ţipat, a urlat aproape :

---

[1] Nume sub care se ascundea în ghetou nenea Béla — n.t.

— Costumele mele și bijuteriile soției le găsiți la avocatul Pelle György.

Dincolo de datele și faptele de certă valoare documentară pe care le consemnează, Eva redă surprinzător de multilateral și autentic — cînd te gîndești că abia împlinise 13 ani — atmosfera zilelor de dinainte și din timpul ghetoului ; acea bizară stare generată de ciocnirea dintre convingeri și îndoieli, acel ciudat amestec de încredere și disperare, de speranță și deznădejde, acea stranie îmbinare a aroganței zbirilor cu umilirea victimelor, a presimțirii morții cu dorința de a trăi, toate dominate de frică, de spaimă, de panică.

Orice stat dictatorial, pentru aș putea săvîrși fărădelegile plănuite, fără ca cineva să crîcnească, caută să instăpînească teama, spaima, groaza. Hitler a avut pretenția de a teoretiza chiar necesitatea fricii. *„Cruzimea impune* — urla el —, *oamenii simt nevoia să încerce o teamă salutară. Ei vor să aibă ceva de care să se teamă. Ei vor să fie înfricoșați, vor să se supună cuiva de frică. Ce-i cu aceste povești despre cruzime, cu aceste reclamații despre torturi ? Masele vor asta. Ele au nevoie să tremure.“* Acest principiu sălbatic a fost aplicat, depășind orice limită, în lagărele de concentrare naziste, unde neliniștea, teama, groaza au atins proporții incredibile. Horthyștii nu și-au pierdut timpul cu teoretizări și nici n-au așteptat înființarea lagărelor, ci imediat ce s-au hotărît să aplice „soluția finală“ în stilul lor specific, încă în primele zile ale ocupării nordului Transilvaniei, apoi în detașamentele de muncă forțată, dar mai ales în timpul internării evreilor în ghetou și înăuntrul ghetourilor au stîrnit în rîndul victimelor o astfel de spaimă, le-a inoculat o asemenea frică, încît ele n-au putut fi depășite nici în lagărele naziste.

Cînd sosește nenea Béla din Ucraina, Evei i se pare că nu s-a schimbat deloc. Bunica Rácz însă observă imediat *„că în privirea lui mai stăruie frica, frica pe care a adus-o cu el din Ucraina și din închisoarea de pe bulevardul Margit. Am sesizat și eu* — adaugă Eva — *că tresare nervos la orice zgomot, oricît de mic“.*

După prima mare criză — cînd bunica Rácz a început să urle că *„Agi îi tîrăște pe toți în primejdie și Ági — știe ea dinainte — va fugi peste graniță* (în România — n.t.) *iar poliția îi va trage la răspundere pe bunicu și bunica în locul*

ei, dar ea, bunica, nu se va lăsa schingiuită în locul mamei", — bunicul Rácz a fost nevoit să-i dea un somnifer puternic, Eva s-a speriat ca niciodată. Ea notează : *„Multă vreme n-am putut să adorm și am auzit că nici nenea Béla și Ági nu dormeau. Știi, Micul meu Jurnal, lucrul cel mai groaznic este faptul că atunci cînd a adormit bunica, bunicul s-a furișat în dormitorul părinților mei, iar Ági i-a mărturisit marea ei temere că bunica va înnebuni și atunci ce ne vom face ?*

Înstăpînirea fricii, extinderea și agravarea ei pînă la groază sînt atît de sensibil sesizate, atît de firesc și convingător redate de micuța Eva, cum un om matur n-ar fi fost în stare. Sînt surprinse cele mai variate aspecte, cele mai diferite genuri și forme de manifestare a fricii. Întîi teama de a deschide radioul pentru a nu afla că s-a luat o nouă măsură împotriva evreilor, că s-a abătut o nouă nenorocire asupra lor ; teama de a fi denunțat și arestat : *„Este groaznic să vezi cum tresare Ági la fiecare țîrîit-ul soneriei țipînd că au venit să-l ridice pe nenea Béla"* ; teama de a ți se face o percheziție : *„Azi, la noi, în trei sobe bubuie focul, Ági arde toate cărțile și toate scrisorile pe care i le-a trimis nenea Béla"* ; teama de aplicarea legilor antievreiești adoptate și de prevederile celor care urmează să fie luate ; teama de a ieși în stradă cu steaua galbenă în piept ; teama că se termină alimentele și medicamentele ; teama de a fi scos din casă : *„Unii sînt pur și simplu dați afară din casele lor . . . și nu-i lasă să ia cu ei decît ce au asupra lor și nu-i întreabă nimeni unde vor dormi"* sau de a se ți se lua lucrurile agonisite într-o viață întreagă. La început toate acestea păreau de nesuportat. Apoi, brusc, ele au pălit, căci a început să se profileze teama de moarte. Ea a început cu teama de ghetou. *„Inițial*, notează Eva, *bunica s-a tîrguit, apoi a zis : acum nu mai contează nimic, duceți-le !"* Într-adevăr, ce rost mai avea cramponarea de bunuri din moment ce se anunțase internarea în ghetou ? Unii, extrem de puțini, știau, alții presimțeau că intrarea în ghetou însemna primul pas spre moarte. Așteptarea polițiștilor pentru a te interna în ghetou genera o frică teribilă. *„Pînă acum numai Ági țipa cînd suna cineva și-l strîngea pe nenea Béla de parcă vroia să-l sugrume. Acum, la fiecare zbîrnîitură și bunica începe să plîngă în hohote, văicărindu-se : vom rămîne fără adăpost !"*

Așteptarea a fost cumplită. Plînsetele se amestecau cu exclamațiile lui Ági *„ne merităm soarta; ne comportăm ca animalele care așteaptă răbdătoare să fie tăiate la abator"*, urmate de crizele bunicii, după care se instala o liniște, dar *„nu ca aceea din timpul nopții"*, ci una înspăimîntătoare. *„Nimeni nu scoate un cuvînt, Micul meu Jurnal! Niciodată nu mi-a fost așa de frică!"*

În ghetou, teama se transformă în panică. Nervii bunicii Rácz cedează: *„Crede-mă, Micul meu Jurnal, a început să-mi fie teamă că mă voi scrînti ca bunica"*. Teama pune stăpînire pe toți ai casei. Eva constată cu înfiorare cum cei mari își pierd speranța și se gîndesc tot mai mult la moarte. Bunicul *„o privește atît de trist pe Ági și mereu o mîngîie de parcă și-ar lua rămas bun de la ea. Ági i-a și spus: nu-ți lua rămas bun, scumpul meu tată, că mi se rupe inima"*. Apoi, într-o noapte aude cum bunicul își destăinuie disperarea fiicei sale și cum ea, adică mama Evei, plîngînd în hohote, încearcă să-l consoleze, să-l convingă să-și adune puterile, să reziste, *„Așa frumos l-a implorat pe bunicul că am început și eu să plîng"* notează Eva.

Cît timp a stat în ghetou, Eva nu s-a lăsat pradă deznădejdii; era de o luciditate surprinzătoare pentru vîrsta ei. *„Micul meu Jurnal, toți spun că vom rămîne în Ungaria, că pe toți evreii din țară îi adună undeva, lîngă Balaton și acolo vom munci, dar eu nu cred. Trebuie să fie groaznic în vagon; și acum nici nu mai zice nimeni că ne duc, toți spun că ne deportează. Acest cuvînt nu l-am mai auzit"*. Chiar cînd deportarea a devenit iminentă, cînd a simțit că începe sfîrșitul, i-a predat *micul* ei *Jurnal* lui Mariska[1], fără să-și piardă optimismul. *„Să ai mare grijă de el, Mariska, la fel ca de Mandi* (canarul Evei — n.t.). *Nu plînge, Mariska, eu mă voi întoarce, voi rezista, dumneata Mariska știi ce fată puternică sînt eu"*. Femeia plîngea în hohote. Eva — după cum mărturisește Mariska într-o scrisoare datată după eliberare și expediată lui Ági în Elveția — continua s-o consoleze: *„Nu fi tristă, vei mai*

---

[1] Szabó Mariska, creștină, a fost femeie de serviciu în casa familiei Rácz. Ea a păstrat ascuns jurnalul pînă la eliberare, cînd i-a scris lui Ági, mama Evei, care s-a întors din Elveția la Budapesta, despre jurnal și apoi i l-a predat.

veni dumneata la noi, o să vezi, iar eu îți voi citi mai departe din «Fiii omului cu inima de piatră»".

În rîndurile jurnalului curg lacrimile dragostei neînmugurite și plîng dorințele neîmplinite, zvîcnesc speranțe iute înăbușite și dor pînă la leșin aripile frînte. Se zbate de la un capăt la altul al jurnalului, strigă, țipă pînă la urlet dorința de a *mai trăi*. Da, Eva, care abia ajunsese la cea de a 13-a primăvară a vieții sale, simte că moartea o pîndește, că se află undeva pe aproape, chiar foarte aproape. Dar nu se lasă copleșită de frica de moarte, nu vrea să se gîndească la ea, își concentrează toată energia în voința de a rezista cu orice preț, în hotărîrea de a accepta orice sacrificiu pentru a supraviețui. Simte, știe, e convinsă că nu-i drept, că e împotriva firii ca cineva să pună capăt zilelor unei fetițe de 13 ani. Ea simte, știe, e convinsă că nu-i drept, că e împotriva firii să condamni la moarte un om cinstit, un om nevinovat, un om căruia nu-i poți imputa altceva decît faptul că s-a născut evreu. Crima — crede, e convinsă Eva — e cu atît mai strigătoare la cer, dacă cel ucis este un copil. De aceea, în țipătul ei plin de forță, dar și de disperare nu invocă nici nevinovăția ei, nici nedreptatea condamnării, ci *dreptul primordial* al omului, acela de a *trăi*. Și, în primul rînd, dreptul copiilor la viață.

„Eu totdeauna plîng — mărturisește Eva — *cînd citesc undeva, că cineva a murit. Eu nu vreau să mor ! Am trăit atît de puțin !"*

Cînd o aude pe maică-sa exclamînd : *„Aici totul s-a terminat, nu mai apucăm sfîrșitul războiului"*, replica ei, pe care o notează în jurnal, este categorică *„Dar eu vreau să-l trăiesc* (ea nu scrie vreau să-l *apuc*, ci vreau să-l *trăiesc* — n.t.) *și vreau să mă ascund".*

Cînd bunica ei dinspre tată spune că *„nu-i pasă chiar dacă va muri"*, Eva se destăinuie în jurnal *„Dar ea are 72 de ani, iar eu doar 13 ! Și acum cînd Vadas Pista* (băiatul de care este „îndrăgostită" — n.t.) *a vorbit așa frumos cu mine, cu atît mai mult nu vreau să mor !"* Ea este gata să se rupă și de familie și să plece oriunde *„numai să fiu într-un loc unde să nu se știe despre mine că sînt evreică și să nu mă poată duce în Polonia ca pe Marta"*. Nu are nici o pretenție, este dispusă să îndure oricît, să suporte orice umilință, numai să fie lăsată în viață. *„M-aș mulțumi să stau în cocina cu porci, ori în grajd*

cu vitele; aş munci orice, aş îngriji şi oile numai să nu mă împuşte nemţii ca pe Marta".

Uneori încearcă să se amăgească. Oamenii nu pot fi atît de răi încît să ucidă şi copii. Inocenţa copiilor nu poate să nu oprească mîna ucigaşă a brutelor. Dar amintirea Martei o trezeşte repede la realitate: *„Şi ea a fost copil, totuşi nemţii au ucis-o! Dar eu nu vreau, nu vreau să mă ucidă! Eu vreau să devin fotoreporter, iar cînd voi fi de 24 de ani să mă căsătoresc ....“*

Este evident că destinul prietenei sale Marta o obseda. Amintirea ei genera gînduri sumbre. Optimismul său, alimentat de explicaţiile şi argumentele părinţilor, se afla într-o continuă confruntare cu viitorul înfricoşător pe care i-l sugera destinul Martei. Aşa cum arată maică-sa, în prefaţa la ediţia în limba maghiară a jurnalului: *„A devenit o obsesie ideea că ea şi noi toţi, cei pe care îi iubeşte, vom urma* destinul *ei* (al Martei — n.t.). *A fost greu s-o eliberăm pe sensibila şi deosebit de inteligenta fetiţă de această idee fixă. După cum se poate citi şi în jurnalul ei, am reuşit s-o liniştim întrucîtva cu argumente care atunci păreau logice. Durerea pentru destinul Martei a lăsat însă urme adînci în sufletul ei şi, la 19 martie 1944, cînd nemţii au ocupat Ungaria, figura de mică dansatoare a scumpei sale prietene i s-a relevat vizionar, iar de atunci şi pînă la 3 iunie — cînd şi ea a fost înghesuită într-un vagon cu destinaţia Polonia — repeta de mai multe ori pe zi, între hohote de plîns, numele Martei".* Constatarea mamei este atestată şi de însemnările fiicei. *„Mă gîndesc întruna la Marta şi mi-e teamă că şi nouă ni se va întîmpla acelaşi lucru, degeaba spun toţi că pe noi nu ne duc în Polonia, ci la Balaton. Deşi, eu, Micul meu Jurnal, nu vreau să mor, eu vreau să trăiesc, chiar dacă din întreg sectorul numai eu aş putea rămîne aici. Aş aştepta sfîrşitul războiului într-o pivniţă, sau într-un pod, sau în orice gaură, eu, Micul meu Jurnal, m-aş lăsa sărutată şi de jandarmul acela care se uită cruciş şi care ne-a luat făina, numai să nu mă ucidă, numai să mă lase să trăiesc".*

O singură dată, Eva îl imploră şi pe Dumnezeu să n-o lase pradă morţii. *„Dumnezeul meu bun, ajută-ne să nu murim... Vreau să trăiesc!“* Din tot ce a auzit şi ştie despre Dumnezeu, ea nu-şi poate închipui că *„Cel-de-Sus“* ar putea accepta asemenea fărădelege.

„*Dumnezeule*, — scrie ea cu sinceritatea și naivitatea vîrstei sale —, *așa că a fost o simplă întîmplare ! Tu n-ai fost atent cînd au ucis-o pe Marta, dar de noi vei avea grijă, nu-i așa?*" Probabil, în cele peste patru luni cît a privit flăcările crematoriilor de la *Birkenau-Auschwitz*, Eva și-a schimbat părerea. Spun acest lucru deoarece tot atît, peste patru luni, și chiar în aceleași luni, iunie—octombrie 1944, eu am privit — de la cîteva sute de metri depărtare de Eva — aceleași flăcări mistuitoare. Eram în baraca nr. 21, baraca copiilor. Eram în jur de o mie de tineri. Cei mai mici aveau vîrsta Evei ; cei mai mari — vîrsta mea (18 ani). În baraca nr. 21 din lagărul *E* de la *Birkenau-Auschwitz*, toți copiii am ajuns la părerea că, fără îndoială, chiar dacă a existat un Dumnezeu, el a fost bătrîn și deci ars în crematoriu o dată cu bătrînii, cu părinții și cu bunicii noștri, iar noi am rămas singuri pe lume. Nu se poate ca Eva și celelalte tinere, care stăteau în umbra acelorași crematorii, ca și noi, tinerii din baraca 21, să fi gîndit altfel.

Eva Heyman și-a scris răscolitorul său jurnal în casa bunicilor ei dinspre mamă. Bunicul, dr. Rácz Rezső[1], farmacist, om integru, care se bucura de un binemeritat prestigiu în oraș, era respectat și iubit de Eva. Față de bunica Rácz[2] avea sentimente contradictorii. O iubea, dar se și temea de ea. Era o ființă exagerat-autoritară, trăsătură care, în atmosfera de tensiune din acele cumplite zile, se manifesta deseori în crize violente ce o înspăimîntau nu numai pe nepoată, ci pe toți cei din jur.

---

[1] Dr. Rácz Rezső s-a stabilit în Oradea după ce-și terminase studiile de farmacologie. Tatăl său, străbunicul Evei, dr. Alexandru Rosenberg fusese primul rabin neolog din Oradea între anii 1868—1878 ; apoi s-a mutat la Arad unde a continuat să fie rabin pînă la moarte, în anul 1900. Fiul, Rezső, în anii studenției și-a schimbat numele din Rosenberg în Rácz. Se număra, la începutul secolului, printre intelectualii progresiști din Oradea ; a menținut strînse legături cu literații din oraș, inclusiv cu Ady Endre.

[2] Irén Rácz, soția lui Rácz Rezső, născută Kaufman, era fiica unui proprietar de vii în zona Aradului.

Mama, căreia, în jurnalul său, Eva îi spune totdeauna pe nume, Ági, divorțase de primul soț, Béla Heyman[1], și se măritase cu Zsolt Béla[2] militant de stînga.

Viața noului cuplu este — din cauza activității și convingerilor politice ale lui Zsolt — deosebit de agitată și familia ajunge la concluzia că pentru Eva e mult mai bine să-și trăiască în liniște copilăria în casa bunicii Rácz, grija educației revenind guvernantei sale Juszti[3] care o crescuse și pe Ági. Om cu larg orizont politic, Zsolt prevede izbucnirea celui de al doilea război mondial și hotărește să plece la Paris. Eva rămîne la Oradea. Ági însă nu-și găsește locul în capitala Franței. E agitată, neliniștită. Ce se va întîmpla cu fiica ei ? Dar dacă pe tot timpul războiului nu se vor putea revedea ? Poate și corespondența va fi oprită. Nu se poate împăca nicicum cu noua situație, plînge mereu și-și convinge soțul să se reîntoarcă. Revenind, se stabilesc provizoriu la Budapesta. Eva ar vrea să stea cu părinții, îi lipsește enorm mama pe care o divinizează. Ági nu numai că nu-i poate satisface dorința, dar este silită să-și rărească vizitele la Oradea — adevărate sărbători pentru Eva. La Budapesta, viața e tot mai grea. Zsolt e mereu pe muchie de cuțit. Este și publicist de stînga și evreu. Organele de represiune horthyste îl pot „înhăța" în fiecare moment. Este arestat, întemnițat, apoi concentrat într-un detașament de muncă forțată și dus în Ucraina. Ági bate la toate ușile, deopotrivă la comandamentele militare și la autoritățile civile. Pe cînd reușește să se reîntoarcă Zsolt, viața pentru un evreu publicist de stînga devine și mai grea. Ági nu se mișcă de lîngă el. Îl apără ca o tigroaică, în timp ce fiică-sa îi duce tot

[1] Béla Heyman era fiul cunoscutei familii Heyman-Weiszlovits. S-a căsătorit cu Rácz Ágnés. Au avut un singur copil, pe Eva. Căsătoria nu a durat mult. În 1935 au divorțat. Béla Heyman a fost deportat din Oradea la Auschwitz, de unde nu s-a mai întors.

[2] Zsolt Béla (numit în Jurnal nenea Béla), cel de al doilea soț al lui Ági, a fost un cunoscut publicist și scriitor persecutat și continuu urmărit de autoritățile horthyste pentru vederile sale progresiste, de stînga. După război, a devenit redactor-șef al unui ziar central din Budapesta. A murit în 1949.

[3] Juszti, o creștină austriacă, a intat în casa familiei Rácz ca „guvernantă germană" a lui Ági. Ulterior a rămas în casă ca menajeră. Cînd Eva vine să locuiască la bunicii Rácz, Juszti devine guvernanta ei. Eva s-a atașat de ea, ca de o mamă adoptivă. După eliberare s-a întors în Austria.

mai tare dorul. *„Am 13 ani* — notează Eva în primele rînduri ale jurnalului —, *m-am născut într-o zi de 13 și era vineri.. Aceasta este prima mea zi de naștere, cînd Ági n-a venit la Oradea. Știu că trebuie să fie operată, totuși putea să vină. Și în Oradea sînt medici buni. Așadar, la cea de a 13-a aniversare a zilei mele de naștere n-a venit acasă. Ági e fericită acum, nenea Béla a ieșit din închisoare"*.

Persecuțiile împotriva celor de stînga și a evreilor se întețesc. Simțindu-și viața în mare pericol, Zsolt Béla și soția sa Ági se întorc — sub un nume fals — la Oradea. În casa lor vin mulți prieteni de-ai lui Béla și Ági, ziariști, militanți, scriitori. Zile și nopți întregi se dezbat cele mai grave probleme politice la ordinea zilei, revenindu-se mereu la destinul populației evreiești care se proiecta în culori tot mai sumbre. Astfel că Eva, la 13 ani aude, cunoaște, se familiarizează cu noțiuni, fenomene, puncte de vedere despre care alți copii nici la 16 ani nu știau nimic. Cînd tatăl său Béla Heyman este arestat, Eva este aceea care-i duce zilnic de mîncare la locul detenției unde aude plîngeri, păreri, comentarii ale unor oameni din cele mai diverse straturi sociale.

Chiar în cercul strict familial, opiniile, gîndurile, năzuințele sînt foarte variate. Părinții, intelectuali progresiști, tatăl vitreg militant de stînga, dau o apreciere lucidă evoluției războiului, forțelor politice de pe arena internă, văd clar pericolul de moarte care-i pîndește, dar, din motive familiale, sentimentale, nu se hotărăsc să acționeze în consecință decît în ultimul moment. Bunica Rácz apreciază și comentează totul dintr-un singur punct de vedere: evitarea oricărui prilej de a „supăra" autoritățile printr-o supunere totală; era convinsă că astfel nu li se va întîmpla nimic. Bunicul, farmacistul, resemnat cu condiția degradantă în care a fost adus, urmărește cu îngrijorare evenimentele, dar se străduiește să nu-și trădeze zbuciumul interior. Încredințat că după război totul va fi altfel, încercă, cu sfaturile lui înțelepte, să mențină echilibrul familiei mereu amenințat de răbufnirile nervoase — care cu timpul deveniseră crize înspăimîntătoare — ale soției sale.

Dincolo de idei, păreri, explicații, care vin spre ea din cele mai diverse surse, Eva are prilejul să cunoască, pe viu, cele mai felurite tipuri umane, de la zbirul neînduplecat, brutal și cinic, pînă la omul simplu de o cinste ireproșabilă. Ea va fi descumpănită, îngrozită, dar și fascinată de oamenii întîlniți, comportarea lor o vor marca atît de puternic încît îi vor tulbura pînă și nopțile, zdruncinîndu-i liniștea somnului. *„Uneori visez că vitéz Szepesváry este din nou în farmacie și atunci, dimineața, perna mea este udă de lacrimi, iar cînd Juszti era încă la noi și dormeam cu ea, mă trezea din somn, căci în timp ce visam țipam".*

Deși pînă și simpla referire la naziști ori la horthyști o face să se îngrozească, ea nu urăște oamenii, nu-i privește pe toți arienii ca dușmani ai ei, ea nu uită nici o clipă generozitatea și loialitatea acelora care, în ciuda faptului că sînt arieni, se comportă, în continuare, ca adevărați prieteni. Astfel, în timp ce acaparatorul și neînduplecatul Szepesváry, care se instalează ca la el acasă în farmacia bunicului, jandarmii care vin să-i ia bicicleta, ori cei care îi scot din casă și-i duc în ghetou nu numai că o înspăimîntă prin duritatea, cinismul și neîndurarea lor, dar îi terorizează gîndurile și sentimentele, întreaga ființă, loialitatea și generozitatea guvernantei Juszti care e nemțoaică sau cinstea și bunătatea lui Szabó Mariska, care e unguroaică o înduioșează pînă la lacrimi. Este profund îndurerată cînd se înșală. Cînd aude că dorința unor evrei de a se creștina — crezînd că astfel vor scăpa de prigoana rasială — se lovește de obstacolele puse de unii preoți, Eva scrie nedumerită: *„Eu am crezut totdeauna că preoții sînt niște sfinți și-i ajută pe toți care sînt în necaz. Se vede că și ei îi ajută doar pe creștinii necăjiți, pe evrei — nu! Pe noi cine ne ajută?"*.

În primii ani ai prigonirii horthyste, Eva nu putea ști chiar totul; „cei mari" căutau, pe cît era posibil, să ascundă aspectele dure, înspăimîntătoare ale realității pentru ca fetița să nu fie frustată total de bucuriile copilărie. *„Ági îmi spune că eu nu trebuie să aflu toate ororile, și-așa copilăria mea nu-i deloc fericită."*

După intrarea în ghetou însă, totul s-a schimbat. Eva, care pînă atunci își avea camera ei, *„albă ca zăpada, orientată*

spre miazăzi și cu privirea spre grădină" s-a trezit dintr-o dată culcată cu alți 13 într-o încăpere, bărbați și femei de-a valma pe niște saltele așezate una lîngă alta, încît nici să calci nu mai aveai unde. Nimeni nu avea dreptul să iasă din casă ; nici să-și viziteze tatăl nu mai avea voie, deși stătea într-un imobil foarte apropiat.

Acum nu exista nici un secret pentru ea. Simțea, auzea, știa totul. De dimineața pînă seara nu vedea decît ochii plînși ai mamelor, privirile rătăcite ale bătrînilor și fețele supte de foame ale copiilor ; nu auzea decît certuri izbucnite din nimic, țipete disperate și suspine, iar noaptea, cînd „cei mari" credeau că toți copiii dorm, îi ajungeau la urechi lucruri înfricoșătoare, incredibile. Așa se explică faptul că Eva simțea exact pulsul ghetoului, iar în paginile sale de jurnal înregistrează, cu o fidelitate cutremurătoare, acest puls.

Ea nu se limitează la consemnarea faptelor, a nenorocirilor, ci, ca un, autentic seismograf, redă evoluția pulsului întregului ghetou. Este tulburător înregistrată creșterea neliniștii oamenilor pînă la transformarea ei în panică, amplificarea fricii pînă la acte disperate, începerea și accentuarea procesului de degradare umană, diminuarea încrederii în propriile forțe, ofilirea speranței pînă la starea deplorabilă : *„întîmplă-se orice, numai să se termine odată !"* După numai cinci zile de ghetou — e adevărat că ei i se par cinci ani — Eva ajunge la o concluzie care, după mine, exprimă una din esențele calvarului străbătut de toate victimele universului concentraționar : *„Nu-mi pot închipui cum va fi în continuare. Mereu îmi zic, acum este cel mai rău, apoi singură îmi dau seama că tot timpul este posibil orice : mereu mai rău și chiar mult mai rău".*

Prin felul cum înregistrează pulsul ghetoului și prin consemnarea sinceră a ceea ce simte și gîndește vizavi de tot ce se întîmplă, vede și aude, Eva realizează concomitent un verdict și tulburător autoportret.

Cu toate dramele al căror martor sau erou este, Eva nu-și trădează vîrsta. Este totuși copil ; îi place joaca, să facă

pozne, iubeşte păsările. Cînd se coase steaua galbenă pe haine şi paltoane, ea pleacă să stea cîteva zile la prietena ei. Îşi ia cu ea colivia cu canarul ei, Mandi. *„Mă tem că, dacă nu voi fi acasă, Mandi va muri, căci, acum toţi se ocupă de altceva şi tare mă îngrijorează acest Mandi. E o pasăre atît de simpatică!“*

Unicul ei văr primar, Vasile Moldovan,[1] la solicitarea autorului rîndurilor de faţă, o descrie astfel: *„A fost o fetiţă foarte frumoasă şi deosebit de inteligentă. Avea păr negru, moştenit de la mamă; ochi mari, frumoşi, de culoare închisă la fel ca Ági, dar trăsăturile feţei semănau mai mult cu ale tatălui ei, Béla Heyman, fratele mamei mele; zîmbetul care-i împodobea buzele era leit zîmbetul mătuşii ei (şi mama mea) căreia în jurnal îi zice tanti Lili. Fizic era bine dezvoltată. Avea un corp proporţionat, totuşi mai mult plinuţ decît zvelt Despre psihicul ei, despre obiceiuri şi preferinţe îmi este — acum, după aproape 45 de ani — cu neputinţă să dau amănunte. Mai ales că, după ce Ági a divorţat de Béla Heyman, eu n-am mai frecventat familia Rácz, iar pe Eva o vedeam doar cînd venea să-şi viziteze tatăl, care locuia în aceeaşi clădire în care stam şi eu cu mama mea“*,

Din paginile jurnalului se desprinde o fetiţă plină de viaţă, care vrea şi ştie să se bucure de tot ce-i frumos şi plăcut, care iubeşte oamenii şi are încredere în ei, o fetiţă inteligentă, sensibilă, cochetă, dornică să placă şi să fie îndrăgită de cei din jur, să îmbrăţişeze o carieră care să-i placă şi care s-o impună; o fetiţă în inima căreia se aprind primele semne ale dragostei — o simplă privire, un cuvînt sau un gest banal din partea lui Vadas Pista[2] o tulbură, o pune pe gînduri; o fetiţă conştientă că are şi minusuri — puţin egoistă, uneori

---

[1] Fiul lui Moldovan László şi Heyman Lili (în Jurnal tanti Lili), sora lui Heyman Béla, Vasile Moldovan, locuind la tatăl său care era creştin şi divorţat de soţia sa Heyman Lili, nu a fost deportat. Vasile era cu 10 ani mai mare decît Eva. Pînă în 1940, cînd a plecat la facultate la Budapesta o întîlnea frecvent pe Eva. Ulterior, doar cînd venea pentru cîteva zile la Oradea. Ultima oară s-au văzut la începutul lui ianuarie 1944 la bunica Luiza.

Între 1936—1940, Vasile Moldovan a fost coleg de clasă, la Liceul Emil Gojdu din Oradea, cu Vadas Pista, băiatul de care se îndrăgostise Eva.

[2] Vadas Pista — era cu 9 ani mai mare decît Eva — a supravieţuit holocaustului. S-a întors la Oradea. S-a căsătorit (pe soţia sa a chemat-o tot Eva) şi a avut o fetiţă. A murit în 1987 la Tel-Aviv.

invidioasă și geloasă, agreînd micile bîrfe —, dar convinsă că le va depăși, o fetiță care, cu toate că datorită perspicacității sale înțelege foarte repede cumplitul destin care se profilează pentru ea și ai ei, pentru toți evreii din oraș, își înfrînge teama de moarte și-și afirmă, cu o impresionantă încredere în sine, voința, hotărîrea de a-și apăra dreptul de a trăi.

Ce a gîndit, cum a suportat Eva drumul fără-de-întoarcere de la Oradea la Birkenau-Auschwitz — secvența poate cea mai dramatică a întregului calvar — nu vom ști niciodată. Există însă o mărturie despre ceilalți membri ai familiei. Un supraviețuitor scrie în „*A tegnap városa*" (Orașul zilei de ieri), carte de memorii a evreilor din Oradea [1] referindu-se la „Jurnalul Evei Heyman" :

„Ori de cîte ori răsfoiesc această carte, ea mă tulbură profund. Am cunoscut-o bine pe Eva Heyman, care șapte ani la rînd a fost colegă de clasă cu fiul meu Moshe. I-am cunoscut pe eroii jurnalului, pe Rácz Ági, pe primul ei soț și pe familia sa. Drumul de la Oradea la Auschwitz l-am străbătut împreună în același vagon cu inginerul Béla Heyman, tatăl Evei. Alături de el era mama lui (amintită în Jurnal cu numele de „bunica Luiza"), care era din familia Weisslovits, proprietara faimosului hotel din Oradea, și sora sa mai mare (în Jurnal este numită tanti Lili), soția divorțată a unui ofițer de carieră creștin [2]. Această femeie (din familia Heyman), al cărei unic fiu era de asemenea ofițer [3], spera că fostul ei soț și fiul său o vor elibera din vagon. Îmi amintesc că în Galiția, în gara Bochnia, ușa vagonului nostru a fost deschisă. Doi *SS*-iști ne-au răvășit toate lucrurile. Ochii unuia dintre soldați s-au oprit asupra poșetei elegante a femeii, în care se aflau apă de colonie, săpun și cărți de joc. „N-o dau" a strigat femeia

[1] A apărut la Tel-Aviv în 1981.

[2] Tanti Lili se căsătorise cu Moldován László, inginer agronom, în aprilie 1918, cînd acesta era locotenent în regimentul nr. 1 Kaiserhusaren. În 1931 au divorțat și soțul a plecat definitiv din Oradea în Ungaria.

[3] Eroare evidentă. Unicul fiu al lui tanti Lili, Vasile Moldovan, nu a fost ofițer. În acei ani era student la Budapesta. Fiind militar cu termen redus, s-a plimbat în permisii, pe străzile din Oradea îmbrăcat în uniformă de gală, cu sabie, iar rudele, văzîndu-l, l-au crezut, probabil, ofițer.

strîngînd spasmodic poşeta. Soldatul însă i-a smuls mîinile de pe poşetă: „De asta tot nu mai ai nevoie de aici încolo". În acea clipă, în sufletul femeii s-a stins orice speranţă. Tot drumul n-a mai scos nici un cuvînt".

Lupta pentru viaţă o preocupă pe Eva încă de la vîrsta de zece ani. A fost, atunci, în 1941 şi a rămas profund impresionată de gestul Martei care n-a vrut să rămînă în Oradea fără tăticul ei şi, alături de mama sa, a plecat să moară cu el în Polonia. *„M-am întrebat de multe ori, Micul meu Jurnal, oare dacă Marta, fiind încă la Oradea, ar fi ştiut ce moarte cumplită* o *aşteaptă mergînd cu tăticul ei, ar fi mers totuşi?"* Fireşte, n-avea cine să-i răspundă la întrebare; Marta nu mai exista. În ce priveşte însă sentimentele şi dorinţele ei este categorică: *„Îţi mărturisesc, Micul meu Jurnal, că eu, atît de mult, dar atît de mult doresc să trăiesc, încît dacă şi pe mine m-ar pune să aleg, la fel ca pe Marta, eu şi fără Ági, şi fără tăticu, chiar fără toţi, aş rămîne, deoarece eu vreau să rămîn în viaţă cu orice preţ!"*

Sinceritatea gîndurilor şi sentimentelor consemnate este dramatic atestată de fapte. Pe rampa morţii de la Birkenau, ea nu-i avea lîngă ea nici pe Ági, nici pe tăticul ei, ci doar pe bunici. Căpitanul *SS* Mengele, medicul-şef al lagărului Birkenau, explicase răbdător, fără ca cineva să-i fi sesizat cinismul: *bătrînii, bolnavii, mamele cu copii pînă la 14 ani să se încoloneze în stînga rampei; cei capabili de muncă, de la 14 ani în sus — în dreapta; separat femeile, separat bărbaţii.* Extenuate de chinurile drumului — cîte 70—80, pînă la 90 într-un vagon cu o singură găleată de apă şi una pentru necesităţi, îngrozite de ce vedeau în jur — numai barăci şi sîrmă ghimpată, *Häftling*-i în haine vărgate şi *SS*-işti cu mîna pe trăgaci şi peste tot un fum negru înecăcios împrăştiind miros de carne arsă, terorizate de întrebarea: „acum ce urmează, ce vor face cu noi?", familiile se despărţeau cu greu. Fraţii mei Gemeni, Cornel şi Cornelia, aveau 14 ani, dar n-au vrut să se despartă de mama. Multe fete de 15—16 şi chiar de 18 ani au rămas alături de mamele lor şi fraţii mai mici în coloana din dreapta care, de fiecare dată, mergea de pe rampă direct în camera de gazare. Eva Heyman — aşa cum notase în jurnal, că este în stare să înfrunte moartea *„şi fără Ági, şi fără tăticu, chiar fără toţi"* — s-a rupt de bunici şi, declarîndu-se de 14 ani, a trecut în coloana din dreapta.

Așadar, micuța Eva, care la un moment dat notase în jurnalul său — *„A fi mereu, mereu împreună cu familia este lucrul cel mai bun pe lume"* — atunci, acolo, pe rampa morții are curajul și tăria sufletească să se rupă de cei dragi cu care mai era împreună și — la numai 13 ani — să pășească de una singură — pentru a-și apăra șansa — în iadul lagărelor de concentrare.

Eva scrie chiar pe prima pagină de jurnal : *„Acum, tocmai mi-a trecut prin minte cîte lucruri mi s-au întîmplat pe care mi le voi reaminti și cînd voi fi mare, ba chiar și atunci cînd voi fi bătrînă."*

Într-adevăr, Evei i s-au întîmplat foarte multe lucruri, în majoritatea lor de un dramatism zguduitor, numai că nu va avea cînd să și le reamintească deoarece nu va apuca să crească mare și cu atît mai puțin să îmbătrînească.

La nici un an de la data consemnării rîndurilor de mai sus, ea va fi împinsă în una din cele 4 camere de gazare ale crematoriilor de la *Birkenau.*

Ca supraviețuitor al lagărelor de concentrare, ca unul care am stat circa patru luni de zile în umbra acelorași crematorii la Birkenau — Auschwitz afirm că Eva Heyman avea resursele necesare supraviețuirii. Era tînără și viguroasă, plină de optimism și încredere în sine, pregătită să îndure greutăți, să facă sacrificii. Și, mai presus de orice, vroia, vroia cu orice preț să trăiască. Pentru a supraviețui nu mai avea nevoie decît de un singur lucru : de un pic de noroc. Acest „pic de noroc" însă i-a lipsit.

O supraviețuitoare, rudă mai îndepărtată (mătușă de gradul II) a Evei, doamna Horváth, reîntoarsă la Oradea, i-a povestit lui Vasile Moldovan (verișor primar care n-a fost deportat) cum „a descoperit-o" pe Eva la Birkenau-Auschwitz. *„Era într-o stare deplorabilă, avea rîie de gradul III. Am luat-o la mine în Revier*[1]*, unde eu lucram de mai multă vreme. Am tratat-o, am hrănit-o, am dosit-o cît am putut, pînă la selecția din acea cumplită dimineață de 17 octombrie ..."* Încerc să mi-o imaginez pe Eva în acele zile. Știu ce însemna *Revier*-ul. Cel puțin o dată pe săptămînă, ziua nu se știa niciodată dinainte, bolnavii erau vizitați de medicul SS-

1 Infirmerie

ist al lagărului. Celor grav bolnavi sau incurabili li se făcea o injecție cu fenol în inimă. Dacă erau puțini. Dacă erau mulți, erau trimiși în camera de gazare.

Cel mai trist spectacol în toate *Revier*-urile, din toate lagărele de concentrare îl reprezenta zbaterea bolnavilor să pară vindecați în clipa cînd intra comisia de trimitere pentru gazare a celor grav bolnavi sau incurabili.

Vestea sosea la *Revier* cu cîteva ore sau cu cîteva minute înainte. Deținutele, procurîndu-și din vreme praf de cărămidă, își frecau obrajii și buzele să pară pline de viață. Cele care nu mai aveau puteri în mîini își implorau vecinele să le pălmuiască pentru a le alunga paloarea de moarte de pe fețe. *Häftling*-ii cu răni grave pe mîini ori pe picioare își strigau camarazii să vină repede să le sucească cum or ști pătura zdrenţuită, numai să le acopere rănile.

Medicul SS trecea impasibil prin dreptul bolnavilor. Un semn abia perceptibil făcut cu degetul sau o simplă zvîcnire a bărbiei însemna o condamnare la moarte.

Nu vom ști niciodată ce-a gîndit, cum s-a pregătit, cum a așteptat micuța Eva, în acea dimineață de octombrie, comisia. Cred, sînt convins că Eva nici de data aceasta nu s-a dat bătută. S-a luptat cu ea însăși pentru a-și învinge slăbiciunea, pentru a-și camufla starea deplorabilă în care ajunsese, pentru a scăpa, ca de atîtea alte ori, de selecția pentru camera de gazare. Încercase chiar să se ascundă. Voința de a trăi nu o părăsise. Dar, în acea cumplită dimineață de octombrie, i-a lipsit acel „pic de noroc" fără de care la Birkenau-Auschwitz nu puteai supraviețui. Medicul *SS*-ist — era chiar căpitanul dr. Mengele — probabil nici n-a sesizat zîmbetul pe care Eva și-l impusese pe buzele-i palide, nici privirea ageră din ochii adînciți în orbite. I-a văzut doar trupul plin de rîie și a dat sentința : marș în dubă ! N-a mai zvîcnit din bărbie și n-a mai făcut nici acel semn abia perceptibil cu degetul. Era grăbit, plictisit.

Cred că și înghesuită în duba care ducea pe cele selectate spre camera de gazare, Eva încă mai spera, încă tot nu putea să creadă că ea, care *a trăit atît de puțin,* va fi ucisă.

Mama Evei, Ági și tatăl ei vitreg, nenea Béla, au supraviețuit. În ultimele zile ale ghetoului ei au evadat și au ajuns la Budapesta, unde au reușit să fie incluși în unicul și faimosul

c. 3

transport care n-a luat drumul morții, ci a fost dirijat spre Bergen-Belsen și de acolo, încă în timpul războiului, în Elveția[1].

Mama a obținut jurnalul fetiței de la Szabó Mariska, fosta bucătăreasă, care îl primise de la Eva în ultimele zile ale ghetoului și-l păstrase pînă la sfîrșitul războiului.

---

1 Zsolt Béla, în cartea sa „Kilenc koffer" (Nouă geamantane), scrisă imediat după eliberare și publicată inițial în foileton, în ziarul budapestan „Haladás" („Progresul") descrie pe larg această evadare. Lichidarea ghetoului era pe terminate cînd s-a hotărît deportarea și a celor din spital unde Zsolt era internat sub un nume fals. Șeful spitalului, Dr Németi, s-a apropiat grăbit și agitat de Zsolt, s-a aplecat spre el și i-a șoptit :

— Ascultă-mă, te rog. Pune repede ceva pe tine, dar fără să atragi atenția. N-aș vrea ca cei din jur să bănuiască ceva. Încearcă să te îmbraci sub pătură.

— Ce s-a întîmplat ?

— Acum, imediat, vei fi dus la spitalul epidemic (între cei bolnavi de tifos — n.t.)

— Ce se va întîmpla cu bolnavii de aici ?

— Vor fi deportați.

— Cîți rămîn ?

— Douăzeci și nouă.

— Și eu să rămîn aici cînd toți ceilalți sînt duși ?

— Hai, nu mai filozofa... mă bucur că poți să rămîi. Poate vei putea povesti cîndva ce s-a întîmplat aici noi.

— Rămîne și soția cu mine ?

— Soția se pregătește și ea. Firește, pretinde să fie împreună cu întreaga familie. Am mințit-o spunîndu-i că în spitalul epidemic vă veți întîlni cu toții. Va fi extrem de dificil să i se spună adevărul.

A treia zi, cînd a aflat că a fost înșelată și că familia împreună cu fetița ei nu mai sînt în ghetou, Ági — după cum relatează în cartea sa Zsolt Béla — **„a fost cuprinsă de o criză înspăimîntătoare urmată de un leșin de șase ore, după care a devenit melancolică, ostentativ pasivă, refugiindu-se într-o muțenie totală și refuzind să mănînce. Apoi a început să se autoflageleze".**

Peste cîteva zile a sosit din Budapesta și le-a adus acte false soția scriitorului și prietenului lui Zsolt, Szabó István.

Astfel, Zsolt Béla, alias Pattermann Ferenc, chelner, și Zsolt Ági, alias Tóth Julia, femeie de serviciu divorțată, au părăsit spitalul epidemic — pentru 10 000 de pengő, polițistul s-a făcut că nu știe nimic — și au luat trenul spre Budapesta. Aici au fost trecuți pe lista lotului de evrei — în total 1 680 — care, în urma unei tranzacții încheiate direct cu Eichmann de către Kasztner Rezső — ziarist clujean — în numele Consiliului Evreiesc din Budapesta, au fost salvați de la deportare și transportați în Elveția.

Ági și Béla Zsolt se stabilesc la Budapesta. În 1948, Ági publică jurnalul și la foarte scurt timp după aceea se sinucide. Soțul ei, Zsolt Béla, a murit la 6 februarie 1949.

Se naște întrebarea : de ce i-au trebuit lui Ági aproape trei ani pînă s-a hotărît să trimită la tipografie acest zguduitor document ? Condițiile grele generate de război nu pot fi invocate. Soțul ei, Zsolt Béla, devenise repede redactor-șef un ziar central. Deci dificultățile materiale nu puteau fi hotărîtoare. Cel mai probabil este faptul că mama, sfîșiată de remușcări pentru evadarea sa din ghetou fără fiică, a stat în cumpănă dacă să publice sau nu jurnalul care făcea din gestul ei un act public. După cum — și asta este mult mai grav — s-ar putea ca în jurnal să fi fost și pasaje direct acuzatoare la adresa ei. Eva, care supunea judecății sale drepte fiecare act, fiecare gest și chiar fiecare cuvînt al mamei sale, nu se poate să nu fi rămas zguduită, revoltată chiar, descoperind că a fost părăsită. Și e greu de crezut că acest copleștior zbucium al său nu l-a încredințat „Micului său Jurnal". Nu vom ști desigur, niciodată dacă Ági a operat sau nu modificări. Cert este că a fost la latitudinea ei să tipărească ce și cît a vrut din jurnalul fiicei sale. Este posibil deci să fi comprimat ori chiar suprimat unele pasaje.

O altă nedumerire este generată de faptul că Ági, deși atestă — din primele rînduri ale scurtei sale prefețe — că este vorba de jurnalul fetiței Eva, dă un astfel de titlu cărții — „Fiica mea Eva" — încît cu impresia că este vorba de o creație a ei, a lui Zsolt Ági care de fapt și apare pe copertă ca autoare. Este neîndoielnic că Ági, după eliberare, din momentul în care a auzit că Eva — pe care ea a lăsat-o în ghetou — nu mai este în viață, nu și-a mai găsit liniștea. Zbuciumul său sufletesc a continuat pînă în clipa în care a întins mîna după paharul cu otravă și l-a băut.

Toate acestea n-au însă cum umbri autenticitatea și sinceritatea paginilor care au văzut lumina tiparului.

Eva, aşa cum spune şi mama ei în prefaţă, *„a făcut tot ceea ce era posibil să facă la 13 ani pentru ca să apuce acea lume, acea viaţă la care cei din anturajul ei au visat în întunericul fascist“*, dar a fost învinsă, gazată şi arsă în unul din cele patru crematorii ale *Birkenau*-ului asemenea altor aproximativ 1 500 000 de copii de evrei din mai toate ţările Europei.

Micul ei Jurnal însă a supravieţuit şi, datorită lui, Eva Heyman — Anne Frank a Transilvaniei de Nord cotropită de horthyşti — trăieşte şi va trăi mereu în memoria omenirii.

OLIVER LUSTIG

PREFAȚĂ LA VERSIUNEA ORIGINALĂ ÎN LIMBA MAGHIARĂ SCRISĂ DE MAMA AUTOAREI JURNALULUI — ZSOLT ÁGNES

Jurnalul Evei l-am găsit în 1945, la Oradea. A fost păstrat de credincioasa noastră bucătăreasă, Szabó Mariska. Eu sînt mama Evei; ea îmi zicea totdeauna Ági. În acel iad pămîntesc, care în 1944 se numea ghetoul din Oradea, am fost despărțite de răutatea și cruzimea oamenilor. Eu am ajuns la Bergen-Belsen, destinul mi-a devenit favorabil, am răzbit în Elveția. Eva a murit la 17 octombrie 1944, la Auschwitz. Din momentul în care, în 1941, prietena ei Marta Münczer a fost luată literalmente de lîngă fragii cu frișcă și înghesuită într-un vagon, Eva s-a schimbat într-un mod aparte. A devenit o obsesie ideea că ea și noi, toți cei pe care ne iubește, vom avea același destin. A fost greu s-o eliberăm pe sensibila și deosebit de inteligenta fetiță de această idee fixă. După cum se poate citi și în jurnalul ei, am reușit s-o liniștim întrucîtva cu argumente care atunci păreau logice. Durerea pentru destinul Martei a lăsat însă urme adînci în sufletul ei și, la 19 martie 1944, cînd nemții au ocupat Ungaria, figura de mică dansatoare a scumpei sale prietene i s-a relevat vizionar, iar de atunci, pînă la 3 iunie — cînd și ea a fost înghesuită într-un vagon cu destinația Polonia — repeta de mai multe ori pe zi, între hohote de plîns, numele Martei. Destinul Evei s-a încheiat la 17 octombrie 1944. Eva a sosit la Auschwitz la 6 iunie, în ziua în care trupele aliate au pus, pentru prima oară, piciorul pe pămîntul Europei. Ea a străbătut întregul calvar,

la fel ca multe milioane osîndite la același destin. Potrivit martorilor oculari care au supraviețuit, în ciuda chinurilor sufletești și trupești, voința ei de a trăi nu a cedat niciodată. Așa se explică faptul că starea sa fizică, în comparație cu a celorlalte a rămas pînă la sfîrșit corespunzătoare. Verișoara și prietena ei Marica Kecskeméti — pe care o amintește și în paginile jurnalului — a murit, potrivit supraviețuitorilor, în brațele ei, dar voința de a trăi nu a părăsit-o. A făcut tot ce era posibil să facă, la 13 ani, ca să apuce acea lume, acea viață la care cei din anturajul ei au visat în întunericul fascist. Așadar, Eva cea de 13 ani a luptat cu călăii haini, animalizați ai celui de al III-lea Reich, pentru a-și apăra viața. Dar Eva a fost învinsă de fiara germană. În cazul ei, fiara provocatoare de moarte s-a chemat Mengele. Pe Mengele nu-l prezint cititorilor. Cred că nu există pe glob om care să nu se îngrozească auzind acest nume. Spre rușinea omenirii, dispunea de diplomă de medic, iar vocea lui, potrivit martorilor oculari, suna ca o orgă. Semăna cu un zeu. Mengele selecta dintre sutele de mii de deportați pe cei care îi destina la moarte imediată prin gazare și pe cei pe care îi condamna la viață.

Nici forma de viață permisă de Mengele nu mai are nevoie, azi, de explicații. Deci, pînă la 17 octombrie, Eva a trăit viața permisă de Mengele în lagărul „C" din Auschwitz[1] în umbra norilor de fum ce răbufneau pe coșurile crematoriilor. La 17 octombrie 1944, probabil datorită apropierii în forță a trupelor rusești eliberatoare, Mengele a efectuat ultima și cea mai amplă selecționare. În timp ce, pînă atunci, arătînd, cu gesturi de dirijor, spre dreapta și stînga indica destinul nefericiților, la 17 octombrie nu s-a mulțumit cu numărul victimelor pe care zbirii lui le-au încolonat în fața sa și a început să-i caute personal pe cei ce se ascunseseră. Și, într-adevăr,

[1] Mai precis: Birkenau (n. t.).

copila era escunsă de o doctoriță cu suflet nobil. Mengele a descoperit-o fără greutăți pe Eva care, spre nenorocirea ei, era plină de rîie, iar picioarele numai răni. „Ia uită-te — a urlat Mengele — mai ești și plină de rîie — broasco ! Marș în dubă!" Mengele asigura transportul materialului uman pentru crematoriile sale în dube vopsite în culoare galbenă. Pe Eva, potrivit martorilor oculari, Mengele personal a împins-o în duba morții. Așa s-a terminat viața Evei, care nu avea decît 13 ani, tocmai în Polonia — loc de care s-a temut încă din 1941.

Budapesta, 1947. Sanatoriul din Szabadsághegy.

JURNALUL EVEI HEYMAN

13 februarie 1944

Am împlinit 13 ani, m-am născut în treisprezece, într-o zi de vineri. Ági[1] este foarte superstițioasă, dar îi este rușine să recunoască. Este prima mea zi de naștere, la care ea n-a venit. Știu că va fi operată, dar ar fi putut totuși să vină. Și la Oradea sînt medici buni. La cea de a 13-a aniversare a zilei mele de naștere n-a venit acasă. Acum, Ági este fericită ; nenea Béla[2] a ieșit din închisoare. Ági îl iubește foarte mult pe nenea Béla ; și eu îl iubesc. Bunica spune că Ági nu iubește pe nimeni decît pe nenea Béla. Nici măcar pe mine ! Dar eu nu cred acest lucru. Poate că atunci cînd am fost mică nu m-a iubit, dar acum mă iubește. Mai ales de cînd i-am promis că o să mă fac fotoreporter și o să mă căsătoresc cu un englez arian. Bunicul spune că atunci cînd mă voi căsători eu nu va mai conta dacă soțul meu va fi evreu sau arian. Mai mult, bunicul crede că, pînă atunci, cuvîntul arian va deveni o noțiune necunoscută. Eu nu cred. Totdeauna va fi mai bine pentru cel ce este arian. Chiar dacă pe evrei nu-i vor mai duce în Ucraina, ca pe nenea Béla, ori cum i-au dus pe evreii mai bogați din Oradea și chiar dacă nu vor mai exista „Legi antievreiești". Ági zice mereu că după război sigur nu vor exista asemenea legi, dar ea totdeauna a spus că nemții vor pierde războiul. A crezut în acest deznodămînt și în urmă cu doi ani, în vară, cînd pe nenea Béla l-au dus în Ucraina. Această zi cred că n-am s-o uit niciodată. Acum, tocmai mi-a trecut prin minte

[1] Este mama Evei (n. trad.).

[2] Este cel de al doilea soț al lui Ági și tatăl vitreg al Evei (n. trad.).

cîte lucruri mi s-au întîmplat pe care mi le voi reaminti și cînd voi fi mare, ba chiar și atunci cînd voi fi bătrînă. Micul meu Jurnal, tu existai deja cînd l-au dus pe nenea Béla în Ucraina, dar eu eram încă mică și nu am descris detaliat ce se întîmplase de fapt. Dar acum, dacă s-a terminat cu bine, totul e bine, iar nenea Béla a scăpat și din închisoarea de pe bulevardul Margit; odată și odată voi descrie ziua aceea. Sînt însă și lucruri pe care niciodată nu ți le-am încredințat, căci pe atunci, tu, Micul meu Jurnal, nu existai, iar eu eram prea mică. Așa a fost cînd naziștii au dus-o pe Marta în Polonia. N-am să uit nici momentul cînd românii au plecat de aici, iar Horthy Miklós a defilat pe strada principală călare pe un cal alb, iar eu priveam prin fereastra farmaciei. Ági a fost foarte mînioasă, cînd eu i-am făcut cu mîna lui Horthy; mi-a spus că Horthy a ucis evrei la Balaton, cînd ea, Ági, era copil. Atunci m-am supărat tare pe Ági pentru că spune astfel de lucruri despre un regent care avea un nepot atît de frumos. Dar nu peste mult timp au vrut să-i ia bunicului farmacia. Atunci imediat am înțeles că Ági a avut dreptate cînd l-a numit pe Horthy ucigaș bătrîn. Vezi, Micul meu Jurnal, că n-am scris nimic nici despre faptul că ungurii aproape i-au luat bunicului farmacia. Bunicul zice că Ági l-a ajutat s-o salveze, dar bunica susține că bunicul i-a plătit pe unguri și așa a reușit s-o reprimească. Micul meu Jurnal, tu nu știi nici cine este *vitéz* Szepesváry, care s-a purtat astfel cu bunicul... o să-ți povestesc totul. Nenea Béla a spus atunci că un Popescu ori un Ionescu niciodată n-ar fi procedat astfel, ca un *vitéz*. Bunica zice că ea totuși nu-i are la inimă pe români, dar Ági și bunicul îi iubește, numai că față de bunica n-o spun, căci și lor le e teamă de ea. L-am întrebat și pe nenea Béla, el însă mi-a răspuns că nu se poate generaliza și că tragedia noastră, a evreilor, este aceea că, spre exemplu, dacă Emil Adorjan, care este omul cel mai bogat din Oradea, adună mulți bani, atunci arienii mă urăsc și pe mine, căci și eu sînt evreică, deși eu n-am reușit să economisesc nici măcar un leu. Îmi cheltuiesc toți banii de buzunar pe cadouri pentru zilele de naștere; este adevărat că și eu primesc, chiar și de Crăciun. Anul acesta, Ági nici de Crăciun n-a fost acasă și nici eu n-am putut merge la Pesta, fiind bolnavă. Âgi mi-a telefonat că nenea Béla nu poate fi lăsat singur în închisoare, deși acolo, de fapt,

nu este singur, deoarece au fost destui evrei închişi împreună cu el în închisoarea militară — din bulevardul Margit nr. 87 — şi eu i-am scris lui nenea Béla la această adresă, iar de ziua lui, la 8 ianuarie, i-am trimis şi fotografii. Tăticu mi-a spus să le adresez astfel: deţinutului Zsolt Béla. Dar eu i-am scris: domnului Zsolt Béla. Mi-a fost teamă să nu se simtă jignit. Bunicul mi-a povestit că, pe vremuri, nu erau închişi în închisori decît cei care furau, sau ucideau, sau înşelau şi era o ruşine teribilă să fii închis, dar acum e o glorie. Bunicul este de-a dreptul mîndru că ginerele său a fost închis pentru patru luni. Nenea Schapira, profesorul de franceză de la liceu, mi-a spus în pauza mare că, din cauza aceasta, nenea Béla va deveni un om mare cînd se va termina războiul. Nenea Béla este şi acum un om mare, a scris foarte multe cărţi, numai că eu nu sînt lăsată să le citesc, căci tot nu le-aş putea pricepe. Deşi îi citesc pe Jókai Mór şi pe Mikszáth Kálmán şi-l înţeleg şi pe Shakespeare. Înainte, nenea Béla scria editoriale în *„Az Ujság"*, dar pe acelea într-adevăr nu le înţelegeam. Este drept că pe atunci eram mult mai mică, iar după aceea, din cauza legilor antievreieşti, a scris altceva în pagina întîi a ziarului. Dar acele articole nici n-am încercat să le citesc.

Înainte, totdeauna mi se sărbătorea ziua de naştere şi venea lume multă, dar deja de anul trecut n-au fost decît Kecskeméti Marica, verişoara mea şi Pajor Aniko, prietenele mele cele mai bune şi, bineînţeles, Ági. Bunica mi-a zis că nu îngăduie să organizez un jur ca să nu poată spune arienii că evreii huzuresc. Este adevărat că în casa noastră numai Mariska, bucătăreasa, este creştină şi Juszti, guvernanta mea. Dar ele nu spun aşa ceva, Mariska a servit totdeauna, şi înainte, la evrei, căci la ei, servitorilor li se dă de mîncare ceea ce li se serveşte şi domnilor. Mariska a povestit că la arieni se face mîncare separată pentru servitori şi ei îi este scîrbă de aşa ceva. Iar Juszti îi iubeşte pe evrei; şi pe Ági tot ea a educat-o şi, de altfel, ea totdeauna numai la noi a fost angajată. Eu, pe lumea aceasta, cel mai mult o iubesc pe Juszti, poate mai mult decît pe Ági. Deşi Juszti e nemţoaică, adică austriacă, mama ei locuieşte la Knittelfeld, ea, totuşi, cel mai tare îi urăşte pe nemţi, adică pe Hitler şi pe adepţii lui, care sînt nazişti, mai bine zis SS-işti. Juszti va fi astăzi toată ziua la

noi. De cînd *Volksbund*-ul nu i-a permis să locuiască la evrei, a plecat lîngă doi copii arieni undeva în pustă. Vezi, Micul meu Jurnal, nici ziua aceea nu poate fi uitată, cînd Juszti, la ordinul *Volksbund*-ului, a trebuit să plece de la noi la familia Poroszlay în pustă. Vara trecută, cînd am fost cîteva zile acolo, nenea Poroszlay a fost destul de amabil cu mine, dar Juszti știe că el urăște evreii. Tanti Poroszlay nu-i urăște, căci ea este o catolică foarte religioasă ; și nenea Poroszlay este catolic, totuși el îi urăște chiar dacă în prezența mea nu s-a manifestat. Cînd, odată, acolo, pe moșie au fost oaspeți, aceștia îi înjurau și față de mine pe evrei, adică jidăneau, cum zice Ági. Am auzit, din întîmplare, că Poroszlay i-a spus nevestei-si, lui tanti Boriska, că eu, acum, sînt un copil foarte frumos, dar cînd voi fi mare mi se vor contura trăsăturile rasei mele. Eu nu cred, deoarece tăticul meu, Béla Heyman, inginer constructor, arată ca un arian. Este la fel de zvelt, înalt și are ochi albaștri, exact cum arată tipul de bărbat arian în „Signal". Frumosul meu tătic cu ochi albaștri și acum îi mai iubește pe maghiari și pe arieni, deoarece cu ei obișnuia să stea de vorbă în cofetăria Japport. Tăticul arată într-adevăr a arian și este un bărbat foarte frumos ; Ági nu l-a iubit și de aceea au divorțat. Vezi, Micul meu Jurnal, despre toate acestea, tu n-ai cum să știi, pentru că ele s-au întîmplat cu nouă ani în urmă și eu nu aveam decît patru ani. Totuși eu îmi amintesc de ele, chiar dacă nu chiar așa de bine, ca de faptul că pe Marta au dus-o în acea după-masă, cînd a luat dejunul la noi, după ce ne plimbaserăm împreună cu bicicletele. Mîine voi continua ; mai consemnez doar în fugă ce cadouri am primit cu prilejul celei de a 13-a zi de naștere : de la Ági — o brățară cu ornament din email albastru, pe care ea a primit-o de la Biró Gyurka, adică de la mama lui Gyurka, doamna dr. Biró Géza, din Cluj, căci bietul Gyurka a murit în Ucraina de tifos exantematic, iar fratele lui mai mare, Biró Feri, a dispărut și el ; tanti Biró însă crede că el mai trăiește, dar este prizonier la ruși. Știu de la Ági că la Voronej i-au bătut pe unguri și au luat în prizonierat enorm de mulți militari și *detașamentiști* [1], dar nici Ági nu știe de ce, dacă așa stau lucrurile, nu se termină războiul ? La radio, întotdeauna, exact la orele 16, există o emisiune

[1] Evrei concentrați în detașamente de muncă forțată.

în limba maghiară din Rusia, dar este foarte bruiată de Budapesta. Odată, Ági a ascultat-o la radioul nostru ; era o emisiune de la fața locului, din prima linie de partizani de la Szeredina-Buda. Nenea Béla era atunci acolo și au spus că în Rusia oameni ca Zsolt Béla nu fac muncă de sclav pe un frig de —50° de grade și nu sînt bătuți, nu flămînzesc, ci lucrează în birourile ce li se cuvin. Ági a plîns atunci îngrozitor ; a plîns și bunica și Juszti. Este interesant că și mama lui nenea Béla a auzit această emisiune la Komarom, i-a și scris lui Ági că și ea a plîns foarte mult, dar crede că Dumnezeu îl va ajuta pe nenea Béla să se reîntoarcă. Eu nu-mi cunosc bunica vitregă, dar Ági îmi spune că este o femeie în vîrstă, foarte frumoasă, inteligentă și amabilă. Așa că am trei bunice : buna Luiza Heyman, bunica Rácz și bunica de la Komarom. Buna Luiza este foarte ciudată ; cîteodată o iubesc tare mult. După Ági este scrîntită, ca de altfel toți Weisslovitsii ; pe bunica, cînd era fetiță, o chema Luiza Weisslovits. Fratele ei este nenea Emil Weisslovits, cel care are hotelul „Parc", dar cu el, buna Luiza este certată din pricina moștenirii. Din cauza aceasta nenea Emil este supărat și pe mine, dar eu n-am nici o vină că el s-a certat cu buna Luiza cînd eu încă nici nu trăiam. Cred că n-a avut nici un rost cearta lor, căci fiecăruia i-a rămas destulă avere, dar tata zice că averea Weisslovits-ilor este mai valoroasă decît averea Heyman-ilor, căci în hotel sînt multe persane și multă lenjerie de pat, iar bunica nu are decît pereți. Dar între pereți există un cinematograf ; sînt prăvălii și locuințe. Ági și nenea Béla fac mult haz pe seama lui nenea Emil Weisslovits ; toate poveștile despre el au același sfîrșit : oaspetele este dat afară din hotel. Odată l-a scos și pe regele român, atunci l-au închis, dar nu mai știu ce anume s-a întîmplat.

De la bunica Rácz am primit un pardesiu și o rochie bleumarin din stofă. De la tăticu — o pereche de pantofi negri cu tocuri înalte — pînă acum n-am purtat decît pantofi cu tocuri joase — și două perechi de ciorapi transparenți, pînă acum n-am avut decît șosete. De la buna Luiza — trei pijamale, o duzină de batiste colorate și dulciuri. De la tanti Lili — sora lui tăticu — un frumos lănțișor de aur. Micul meu Jurnal, de aici încolo, voi purta, legată de acest lănțișor, cheița cu care te închid, ca nimeni, niciodată, să nu-mi afle

secretele. De la bunicu am primit plăci de patefon, care îi plac lui Ági. „Parlez-moi d'amour", „J'attendrai" și încă trei; în fiecare cîntă Lucienne Boyer, pe care Ági a văzut-o de adevăratelea și a spus despre ea că este cea mai dulce femeie din lume. Bunicul mi le-a cumpărat pentru ca eu să învăț textele franceze și atunci Ági va fi fericită, căci nici de carnetul de note nu se bucură numai dacă îmi dau silința la franceză, căci un fotoreporter trebuie să stăpînească foarte bine limbile. Eu vorbesc bine ungurește și nemțește; românește am uitat, dar încep să știu deja și franțuzește. Bunicul o adora pe Ági. Cred că lui îi este totuna dacă stăpînesc sau nu franceza, pentru el importantă este școala, dar de dragul lui Ági ține mult să știu vorbi franțuzește. Bunicul o iubește numai pe Ági și dacă cineva spune că sînt un copil frumos, el răspunde invariabil că mama și acum este mai frumoasă. În general, Tatamare spune cîteodată asemenea prostii despre Ági ca de exemplu că ea este mai frumoasă decît Greta Garbo, deși toți rîd cînd aud așa ceva. Bunica zice că totuși eu voi fi mai frumoasă decît Ági, care este doar grațioasă, iar eu voi avea o siluetă modernă. Asta pentru că fac mult sport: înot, patinez, merg cu bicicleta și fac gimnastică, învăț gimnastică ritmică la Clara Weiss, dar asta nu-mi place. Am mai primit 14 cărți, portocale, ciocolată și de la Mariska — turtă dulce, adică puiul tîrgului, pe care scrie: „De la inimă la inimă". Dar am scris destul pentru astăzi, cred că și tu, Micul meu Jurnal, ai obosit.

14 februarie 1944

A trecut ziua mea de naștere; s-au servit ceai cu sandvișuri și tort. Înainte se serveau cafea cu frișcă și cozonac, dar acum nu este destul zahăr, deoarece este război. De altfel, ceaiul dă un aer mai tineresc. Am petrecut destul de bine. Marica nu a fost prea amabilă; este cu un an mai mare; ea învață să danseze, învață engleza și să cînte la pian, dar nu-i place să exerseze. Pe mine Ági nu mă lasă să învăț la pian, deși am auz muzical, ea însă zice că și așa n-am talent și, cînd voi fi un pic mai mare, voi învăța engleza. Un fotoreporter trebuie să cunoască și engleza. Tăticul mi-a promis că la sfîrșitul anului voi primi o lampă de magneziu cu care se poate foto-

grafia și într-o cameră, căci mă pricep de-acum destul de bine. Am pozat-o și pe Anni, dar în fotografie arăta urîtă și a spus că nu știu să fotografiez, deși știu și voi mai învăța dacă voi avea un Ikonom Zeiss, cum are tăticu, și voi ști și să developez. Fereastra din baie și așa este lipită, din cauza camuflajului, cu hîrtie neagră și este atît de întuneric că acolo s-ar și putea realiza fotografiile. Mulți spun că și aici vor fi bombardamente, la fel ca în Germania. Ági a aflat dintr-o emisiune a unui post de radio străin că Münchenul nici nu mai există, dar ea îi iubește foarte mult pe englezi și nu crede decît ce aude, în secret. — căci nu-i voie să asculți — de la posturi engleze, și bunica Rácz spune că din pricina lui Ági toți vom ajunge la închisoare, iar Ági ascultă și Moscova care nici pe atît nu-i voie s-o prinzi, dar după ea nici rușii nu mint, și nici „Vocea Americii", numai posturile de radio germane și ungare mint. Ieri, tocmai luam dejunul cînd a telefonat Ági de la Pesta că mîine se internează în spital, dar zice să nu fim îngrijorați deoarece va fi o intervenție chirurgicală ușoară ; dacă s-ar fi operat aici aș fi putut să fiu în fiecare zi la ea, dar așa numai nenea Béla va fi cu ea. Ne spune că, de altfel, în martie vor veni amîndoi și vor rămîne aici pînă la sfîrșitul războiului. Nenea Béla și așa nu va putea lucra, căci au apărut legile antievreiești. Legile se referă și la farmacii, dar pe Tata-mare, slavă Domnului, nu-l ating, căci drept de proprietate asupra unei farmacii poate avea și un evreu, numai conducătorul farmaciei nu poate fi evreu. De aceea se află acum în farmacie Bácskay, în calitate de conducător, dar bunicul lucrează și pentru el, deși Bácskay e tînăr. Bunica spune că din cauza lui Bácskay veniturile noastre sînt acum mai mici, dar nu-i nimic, să scăpăm numai de război și atunci din nou bunicul va conduce farmacia. Bunicul a fost președintele farmaciștilor din Oradea, dar l-au demis, fiindcă este evreu. Bunica nu s-a supărat, căci pentru aceasta tot nu primea salar, dar lucra extrem de mult, bunicul însă a fost mîhnit, iar Ági a plîns cînd a aflat. A spus atunci : nu-i nimic, „nici o faptă fără răsplată", înțelegînd prin aceasta că după război Ajtay nu va mai fi președintele farmaciștilor din Oradea, ci din nou îl vor pune pe bunicul, iar pe Ajtay îl vor spînzura căci este *nyilas*-ist [1]. Bunica spunea că Ági face mereu

[1] Membru al partidului de tip fascist „Crucile cu săgeți".

politică, fapt pentru care poate fi închisă ca şi pentru ascultarea posturilor de radio străine. Am impresia că Ági are o cu totul altă viziune decît bunica; ea spune că mai poate să fie şi comunism şi atunci nimeni nu va avea nimic decît ceea ce ştie. Dar eu şi atunci voi putea deveni fotoreporter, căci din această profesie şi atunci se va putea trăi. Cu prilejul unor astfel de discuţii, bunica obişnuieşte să spună că acestea sînt prostii, că lui Ági totdeauna îi place să exagereze, dar de învăţat trebuie să învăţ, căci toţi trebuie să lucreze, şi femeile, numai copiii nu; este imoral să lucreze şi copiii. Azi am coborît bicicleta din pod; peste două săptămîni poate voi putea să merg cu ea. Ador să merg cu bicicleta, iar bicicleta mea este una adevărată, nu este pentru copii, ci pentru oameni mari. Numai de nu mi-aş reaminti şi acum de Marta cînd privesc spre bicicletă. Micul meu Jurnal, ţi-am promis că voi consemna în filele tale povestea Martei, căci tu eşti prietenul meu cel mai bun; faţă de tine nu pot avea nici un secret. Marta era cu doi ani mai mare ca mine. Ági spunea că este un geniu al dansului şi că seamănă cu Josephine Baker, dar aceea era negresă, iar Marta era doar negricioasă şi splendidă. Totdeauna am fost foarte mîndră că un geniu, care la şcoală era cu două clase mai sus, s-a împrietenit cu mine. În acea după-masă — se vor împlini aproape trei ani la vară — Marta a fost aici la noi; întîi am mers cu bicicletele la Szálldobágy; a fost primul meu „tur" cu această bicicletă roşie. A Martei era exact ca a mea, doar de un roşu mai deschis. Apoi ne-am întors împreună. Ági a rugat-o pe Marta să danseze ceva şi i-a pus o placă de patefon, dar Marta a refuzat; mersul pe bicicletă a obosit-o. Mama ne-a servit cu ciocolată şi căpşuni cu frişcă. Martei îi plăceau căpşunile la nebunie, chiar mai mult decît dansul. Deodată, la poartă, cineva a sunat de cinci ori. Era fosta dădacă a Martei, devenită bucătăreasă, căci Marta nu mai are nevoie de dădacă. „Marticica, a spus ea, hai repede acasă; au venit de la poliţie. Trebuie să pleci şi tu cu mămica şi cu tăticu". Mi-o amintesc şi acum pe Ági. Se făcuse albă ca varul, dar Marta a spus că probabil mersese prea repede cu bicicleta pe strada Rimanóczy, de altfel tatăl ei i-a spus de mai multe ori că, din cauza vitezei, va ajunge la poliţie. Eu m-am liniştit, dar Ági a intrat în panică. Se plimba agitată prin cameră şi suna mereu la tanti Pásztor, bunica Martei, dar nu

răspundea nimeni. Dimineața am sunat-o și eu. Tot degeaba. Am auzit cînd mama i-a spus bunicului ce aflase cu o seară înainte la Clubul Ziariștilor. Acolo s-a spus că guvernul pregătește o mare ticăloșie: pe toți cei care nu s-au născut în Ungaria și sînt evrei îi duc în Polonia și acolo vor avea o soartă groaznică. Atunci n-am înțeles nimic, căci Marta se născuse în Oradea, la fel și mama ei, iar bunicul său edita, de foarte mult timp, un ziar în Oradea, de pe vremea cînd Marta nici nu se născuse. Mi se pare că ziarul se intitula: *„Ultimele știri din Oradea"*. Dar bunicul Martei, nenea Pásztor, a murit și acum nu au decît o librărie și o agenție de anunțuri pe care le conduce nenea Münczer, tatăl Martei. Ági ne-a spus că nenea Münczer s-a născut în Bucovina, dar că asta nu contează, căci și ea a aparținut de Monarhie[1]. Nici atunci n-am înțeles ce-i aceea „Monarhie". L-am întrebat pe bunicul, căci el este bătrîn și-și amintește de tot ce s-a petrecut demult. Cînd mama Martei era încă fată, învăța la Viena ca și nenea Münczer. S-au îndrăgostit unul de altul și s-au căsătorit. De atunci locuiesc aici, în Oradea. Nenea Münczer cunoștea bine limba maghiară. Marta nu cunoștea nici germana, vorbea doar engleza.

Trăiam într-o agitație insuportabilă. Ági plîngea mereu și telefona. Bunica i-a interzis să mai vorbească la telefon despre astfel de lucruri. Atunci Ági s-a repezit în oraș la ziariști, de la care a aflat că zece mii de oameni, care sînt în situația familiei Martei, au fost trimiși, închiși în vagoane, în Polonia. Nu i-au lăsat să ia cu ei nici măcar cîte un geamantan. Nici mîncare.

S-a spus că dacă tanti Münczer divorțează imediat, ea și Marta ar putea rămîne în țară. Dar n-a vrut să divorțeze și nici Marta n-a vrut să rămînă fără tăticul ei. Ági a auzit că bunica Pásztor a plecat la Pesta și acolo a încercat totul; mi se pare că un ministru, un oarecare Keresztes-Fischer, a telegrafiat la granița poloneză să-i scoată din vagoane, dar telegrama nu s-a primit. Ági a spus că asta e o minciună, cei în cauză neagă totul, pentru că acum toți sînt niște ticăloși și nici un ministru nu le poate porunci.

---

[1] Este vorba de Monarhia Austro-Ungară.

Bicicleta Martei a rămas multă vreme acolo, în poartă, lîngă a mea. N-am avut curajul să i-o trimitem bunicii Martei. Ági izbucnea în plîns ori de cîte ori vedea cele două biciclete roșii una lîngă alta. Eu am și întrebat-o de ce plînge întruna, căci pe noi nu ne vor duce, doar tatăl meu s-a născut la Budapesta, nenea Béla la Komarom, iar bunicul la Kaposvár. Dar ea continua să plîngă, spunîndu-mi că se pot întîmpla multe și ne pot duce și pe noi în Polonia numai pentru că sîntem evrei, deoarece aici este fascism. Eu nu știu ce-i aia fascism, dar cu siguranță înseamnă că pe evrei îi duc în Polonia. Bunica Martei zice că Marta și părinții ei trăiesc, numai că nu pot să scrie ; nu-i lasă nemții. Au fost de mai multe ori la ea niște militari care întîi i-au cerut bani și numai după aceea i-au spus că au văzut-o pe Marta și pe mămica ei într-un oarecare oraș polonez cu numele de Kamenecz-Podolsk. L-am și căutat pe hartă și l-am subliniat cu roșu. N-au haine — au spus militarii — căci n-au putut lua cu ei nici un geamantan, dar ei sînt gata să le ducă haine să nu le fie frig. Am auzit că tanti Pásztor iese mereu pe coridor să perie fracul lui nenea Münczer, căci fracul nu i l-a trimis, n-are nimeni nevoie de el acolo ; militarii au cerut numai haine călduroase, acolo fiind tare frig. Dar se pare că mamei Martei nu-i este frig ; bunicul a auzit că ultima oară a venit un soldat și a cerut toaletele ei de vară. Am întrebat-o și pe Ági, dar ea nu vrea să vorbească despre asemenea lucruri cu mine. Îmi spune că eu nu trebuie să aflu despre toate ororile, și așa copilăria mea nu-i deloc fericită. Aici, Ági are dreptate ; odată cînd stăteam cu toții pe terasă și credeau că eu am adormit, Juszti i-a spus lui Ági : „copiii unor părinți divorțați niciodată nu pot fi fericiți". La aceasta Ági a replicat — îmi amintesc perfect — că și părinții care n-au divorțat pot avea copii nefericiți și că ea, de dragul meu, ar fi rămas lîngă tata, deși nu l-a iubit, iar Juszti știe foarte bine că ea a trebuit să se despartă din cauza bunei Luiza, care niciodată n-a iubit-o și dacă atunci tăticul ar fi optat pentru Ági, nici măcar locuință n-am fi avut, căci casa este a bunicii și dacă tăticu nu face ceea ce zice bunica, atunci ea îl dezmoștenește, iar tăticu nu vrea să se întîmple așa ceva ; mai bine o ascultă supus pe bunica.

Eu, și acum, de aceea sînt ascultătoare, ca să evit certurile, pe care le urăsc, dar cînd voi fi mare, mă voi întreține

singură ca fotoreporter și voi face numai ceea ce voi dori eu. Ági spune că așa e bine și corect, dar soțului meu va trebui să-i dau ascultare chiar dacă voi fi fotoreporter. Cred că un englez arian nu se va certa cu mine ; de altfel, englezii nu sînt nervoși și se poartă foarte distins.

Închei, deoarece am încă mult de lucru, Micul meu Jurnal ; trebuie să tocesc la franceză trei verbe neregulate și vreau să mai citesc din „Copiii căpitanului Grant“ de Jules Verne. Noapte bună !

17 februarie 1944

Azi după-masă am fost la Anikó. N-a mai fost nimeni, decît eu. S-a servit cafea și pîine cu unt. Întîi am jucat un joc de societate, dar în doi totul este plictisitor. Am lăsat jocul baltă și am început să discutăm. Părinții lui Ánikó erau acasă și ea intra mereu în camera lor să-i pupe. Nu neg, Micul meu Jurnal, eram puțin invidioasă pe Anni. Eu, ca s-o sărut pe Ági, de cele mai multe ori trebuie să călătoresc, iar pînă la tata trebuie să depășesc două intersecții pe strada Principală și nu totdeauna e sigur că-l găsesc acasă. Știu că invidia este o trăsătură foarte urîtă, dar ție, Micul meu Jurnal, îți mărturisesc, de multe ori am simțit că sînt invidioasă, uneori chiar și pe Ági. Ági a observat acest lucru de mai multe ori și mi-a spus că mă voi dezvăța de acest obicei cînd voi fi mare. Ági mi-a explicat că nu trebuie să mă preocupe mereu numai copiii cu care umblu la liceu, ci să merg cu ea în strada Szacsvay, în cartierul evreilor nevoiași, unde locuiesc copiii săraci. Voi vedea acolo în ce mizerie cruntă trăiesc : nici mîncare n-au destulă, încălțămintea le este ruptă și nu fac foc nici iarna, căci n-au bani pentru lemne. Și apoi să mă gîndesc la copiii orfani și la cei bolnavi, atunci invidia îmi va trece imediat și voi fi recunoscătoare că eu am tot ce-mi trebuie și n-am altă obligație decît să învăț. Este adevărat, sînt copilul unor părinți divorțați, dar am un cămin la bunici ; pe tăticul îl văd tot a doua zi, ca și pe buna Luiza, iar Ági vine la mine din cinci în cinci săptămîni sau, cînd sînt în vacanță, călătoresc eu la ei, la Pesta. Și cînd nu vor mai exista legi antievreiești împo-

triva ziariştilor, atunci voi locui la nenea Béla, în Pesta. De aceea îmi spune mereu Ági că timpul acesta pe care îl petrec la bunici este ceva provizoriu; căminul meu definitiv, adevăratul meu cămin va fi la ei, în Pesta.

Aşa cum am mai scris în paginile tale, Micul meu Jurnal, pot să fiu invidioasă şi pe Ági, dar numai cînd bunica îi comandă cîte o rochie. Ági ştie acest lucru şi mereu îmi spune că şi eu am de toate, am tot ce-i trebuie unei fetiţe de 13 ani şi că şi ea primeşte numai lucruri de care are absolută nevoie; ea se află mereu printre oameni şi de aceea e necesar să se îmbrace elegant. Aşa este, numai că şi ea iubeşte toaletele frumoase, dar despre asta nu-i place să vorbească. Ea discută numai despre politică şi despre cărţi, cînd sînt aici prietenii ei. Dar cu bunica — şi cînd este numai ea cu cîte o prietenă — vorbesc în şoaptă şi despre rochii în camera vecină. De cînd Ági şi-a dat seama că o invidiez puţin şi pe ea, aranjează astfel lucrurile de fiecare dată, încît dacă ea primeşte un cadou de la bunica Rácz, primesc şi eu unul. Trebuie să spun însă că nu este invidioasă cînd eu primesc ceva, iar ea nu. De altfel, Ági i-a spus bunicii Rácz că metoda cea mai bună este să nu se dea atenţie manifestărilor mele de invidie. Fiecare copil are defecte; Ági cunoşte copii care mint mereu şi chiar fură. Eu însă mint foarte rar, cel mult la şcoală sau în faţa profesoarei de franceză; dacă nu ştiu bine lecţia, îi spun că m-a durut capul ori un dinte. Iar să fur n-aş putea, orice s-ar întîmpla!

Cînd Anikó m-a lăsat pentru a zecea oară singură în cameră, să-şi sărute părinţii, am certat-o spunîndu-i că pot să plec acasă dacă mă lasă mereu singură. Nu fi invidioasă Eva, a zis Anikó, nu peste mult şi mămica ta va fi aici şi atunci şi tu vei avea pe cine să săruţi. N-ai dreptate — i-am spus nervoasă — nu sînt deloc invidioasă, dar mă plictisesc dacă mă laşi mereu singură. De aici se vede că şi Anikó ştie că sînt o fire invidioasă şi crede că, probabil, o invidiez că nu este fetiţa unor părinţi divorţaţi. Deşi la şcoală mai sînt şi alţi copii „de divorţaţi". Aşa este de exemplu Klodi, care locuieşte la tatăl ei, iar maică-sa nu numai că e franţuzoaică, dar pe deasupra e şi ariană. Deci Klodi este metis, adică jumătate este evreică, cum e şi tatăl ei, iar jumătate ariană, ca maică-sa. Klodi este cea mai frumoasă fată din clasă, cunoaşte

perfect franceza, dar este o elevă foarte slabă. Klodi își urăște mama vitregă — dar nu regretă totuși că este copil „de divorțați", căci oricum, după ce va termina a patra, va pleca la bunica ei în Franța, iar acolo va fi ariană. Și părinții lui Erika au divorțat și ea locuiește de asemenea la bunică-sa. Nici Erika nu regretă că părinții ei au divorțat, căci asta s-a întîmplat așa de mult, încît ea nici nu-și mai amintește de tatăl ei, care nu locuiește în Europa ci în America sau Africa ; nu mai știu precis unde. Și între băieți sînt cîțiva ai căror părinți au divorțat ; cu ei n-am vorbit niciodată despre așa ceva, deoarece ei sînt sălbatici și de altfel nici nu-i iubesc pe copii, numai pe cei mai mari, aceia sînt simpatici. Totuși a fost o după-masă bună, iar Anni a fost, este și rămîne cea mai bună prietenă a mea. Acum, Micul meu Jurnal, mai am mult de învățat, se apropie distribuirea carnetelor de note semestriale, așa că, Dumnezeu cu tine !

21 februarie 1944

Cîteva zile te-am neglijat, Micul meu Jurnal, căci n-am avut timp să scriu. Am primit carnetele de note pe primul semestru. Eu și Pajor Anni sîntem „eminente"[1]. Azi a fost la noi Juszti, s-a bucurat mult de notele mele și mi-a dăruit volumele al patrulea și al cincilea din : „Mică îndărătnică". Pe Juszti o iubesc cel mai mult pe lumea aceasta, un pic mai mult decît pe Ági, dar imediat după ea urmează Ági, apoi tata, după care urmează nenea Béla și bunicii Rácz, apoi bunica Luiza. Bunicii Rácz nu-i pot spune așa ceva ; s-ar înfuria imediat. După părerea ei, ea îmi oferă dintre toți cel mai mult și deci pe ea trebuie s-o iubesc cel mai mult. Dar așa ceva nu se poate impune cu forța. Este adevărat : bunica Rácz cheltuiește cel mai mult pentru mine, dar ce pot eu să fac dacă nu pe ea o iubesc cel mai mult ! Trebuie să te știi purta cu bunica Rácz, dar nimeni nu știe cum să se poarte cu ea, în afară de bunicul care îi dă dreptate în toate. Am încercat să

[1] În școala maghiară nota cea mai mare era 1, care însemna „foarte bine". Cînd un elev obținea la toate materiile 1, adică „foarte bine", era declarat „elev eminent".

vorbesc despre acest lucru cu Ági, dar ea abandonează de fiecare dată, deşi Ági niciodată nu-mi spune „tu asta n-o înţelegi", ci transpune totul pe înţelesul copiilor. Dar cînd vorbesc cu ea despre bunica Rácz, atunci îmi spune : îmi pare rău, păpuşa mea Eva, dar pentru asta eşti încă într-adevăr prea mică. O dată mi-a vorbit despre ea şi realmente n-am înţeles pe deplin ce-a vrut să-mi zică. Mi-a vorbit ca şi cum mi-ar fi citit dintr-o carte. Mi-a spus că oamenii nu-s nici îngeri, nici draci, ci sînt şi aşa, şi aşa, adică şi buni şi răi. Dar bunica nu este rea. Dimpotrivă. Este foarte bună cu toţi. Şi de îmbrăcămintea lui Ági ea se îngrijeşte ; de altfel, Ági este dezordonată şi niciodată nu are destui bani. Şi Juszti primeşte de la ea nişte cadouri splendide ca şi Mariska. Dacă se ceartă, totdeauna regretă şi aleargă imediat la cumpărături. Ági spune că bunica este foarte impulsivă, ceea ce este rău mai ales pentru ea, care suferă din această cauză. Ági mi-a explicat şi faptul că la bunica toate relele provin de acolo că este geloasă. Cînd bunicul a fost tînăr, era geloasă pe el ; Ági era pe atunci copil şi, după cum mi-a povestit, în casă era mereu tărăboi. Pe atunci nici bunicul nu spunea „da" la toate şi Ági tremura că „iar se ceartă". Am impresia că, în asemenea situaţii, Ági îi dădea dreptate bunicului, dar despre aceste dispute nu mi s-au dat detalii. Bunica e fericită cînd toţi se ceartă, iar ea e în relaţii bune cu toată lumea. După Ági şi asta e un fel de gelozie care îşi are originea în faptul că străbunica a fost o femeie splendidă — am cunoscut-o şi eu, dar mie nu mi-a plăcut, probabil pentru că era de-acum foarte bătrînă. Şi bunica Rácz a fost o femeie frumoasă, dar nu ca străbunica. Oamenii spuneau mereu : e frumoasă fetiţa, dar departe de maică-sa. Şi bunicul a fost un om foarte frumos, cu siguranţă mai frumos decît bunica Rácz, şi, desigur, şi acest lucru i s-a spus ei. Dar toate acestea sînt doar presupuneri de-ale mele. Ági mi-a explicat cam aşa : „De sentimentul de inferioritate din tinereţe nu s-a putut elibera niciodată ; de aici gelozia ei accentuată pe care n-o poate învinge, ci o extinde asupra tuturor din jur". Această frază, Micul meu Jurnal, am plagiat-o de la Ági, care anul trecut mi-a trimis o scrisoare, pe care însă a adresat-o lui Juszti, ca nu cumva să cadă în mîinile bunicii. Nu ştiu ce-i acela sentiment de inferioritate. Ági îmi spune că cel tîrziu în clasa VII-a voi înţelege despre ce-i

vorba, iar pînă atunci nici măcar să nu mă gîndesc la acest sentiment. Esențial este, zice ea, să înțeleg că bunica este bună, doar nervii îi sînt slăbiți. Este posibil ca acum, dacă vine nenea Béla, el îmi va limpezi totul, căci el știe să explice admirabil și, în general, știe mult mai mult decît oricare dintre cunoscuți. Vai, Micul meu Jurnal, de-ar veni odată! Operația a reușit perfect. Ági ne telefonează în fiecare seară. Telefonul e lîngă patul lui. Nenea Béla este bine dispus, doar rana îl mai doare. Nu mai sînt supărată pe Ági din cauza zilei mele de naștere. Am aflat, doar mie mi s-a spus că este vorba de o operație mică, în fapt a fost o tumoare în toată regula și va trebui să stea la pat mai mult decît am crezut. Mie îmi este așa dor de Ági numai de cînd Juszti nu mai este la noi, adică din primăvara trecută. Nici-unul n-am vrut să plece; bunicul a dorit mereu ca ea să dobîndească cetățenia maghiară, dar nu s-a putut. Ági a sugerat ca ea să se căsătorească cu un cetățean ungur și atunci ar fi dobîndit-o. Bunicul a și discutat cu un chelner de la cafeneaua Royal, dar respectivul a cerut să i se dea 1 000 de pengö înainte de a o lua pe Juszti și astfel nu s-a ales nimic din afacere. Dacă Juszti ar fi devenit cetățean ungur, atunci Donat, șeful *Volksbund*-ului de aici, n-ar fi putut să-i mai poruncească. Dar așa îi poruncea. Este adevărat că Juszti este austriacă, dar Hitler a ocupat și Austria, iar Juszti s-a trezit dintr-o dată cetățean german. N-a întrebat-o nimeni dacă dorește sau nu; pur și simplu i s-a adus la cunoștință acest lucru. Biata Juszti, cît de tare îi urăște pe Donat și pe Winterhilfe, cărora mereu trebuie să le doneze cîte ceva. Ági spune că Hitler este dracul însuși și toți care-l susțin sînt fîrtații dracului. Este adevărat că Ági face mereu politică și nici n-o înțeleg; de multe ori ține pumnii strînși pentru englezi dar, în același timp, obișnuiește să spună că englezii răspund pentru Hitler, căci Hitler este cîinele turbat, iar englezii sînt hingherii și totuși ei i-au permis cîinelui turbat să-și facă de cap, iar acesta, pînă la urmă, i-a mușcat pe toți. Cu toate acestea abia așteaptă să poată asculta radio Londra, iar pe mine ar vrea să mă dea de soție unui arian englez, dar sînt sigură că unuia care nu-i vinovat pentru Hitler. Mi-am adus aminte de ceva despre care va trebui să-l întreb pe nenea Béla, căci totuși n-o înțeleg pe deplin pe Ági. Deci, Micul meu Jurnal... — aceasta o știi și tu

— pe atunci și tu existai deja, nu s-a putut face nimic pentru Juszti și ea a plecat de la noi la familia Poroszlay. Am plîns atunci două zile și două nopți. Nici la școală nu m-am dus. Ági a venit de la Budapesta și a plîns și ea, și bunica, chiar și bunicul. Pînă la urmă Ági m-a consolat zicîndu-mi mereu că esențial este să rămînem în viață și atunci voi vedea că Juszti se va întoarce imediat, pînă atunci însă trebuie să rezistăm fără Juszti. Și ea rezistă în timp ce nenea Béla este în Ucraina, deși ei îi vine mult mai greu, căci acolo ofițerii îl chinuiesc pe nenea Béla, dar pe Juszti la familia Poroszlay n-o s-o chinuiască nimeni. Pe atunci Ági venea mereu la noi și rămînea de vineri pînă duminică; călătorea noaptea, deoarece cît timp nenea Béla a fost departe, ea a avut un serviciu la un birou din Pesta. De atunci mi-e așa de dor de Ági. Cînd se va termina războiul eu mă voi muta cu Juszti la Ági, în Pesta; atunci vom avea locuință și vom avea și bani, căci nu vor mai exista legi antievreiești referitoare la ziariști. Tanti Bora, mama lui Anikó, spunea că după război nenea Béla poate deveni și ministru și atunci într-adevăr vom avea o locuință splendidă în Pesta și mașina noastră. Dar mi se pare că Ági nu vrea ca nenea Béla să devină ministru, singura ei dorință este ca el să scrie din nou editoriale și cărți. După Ági nu-i bine să fii ministru căci nu de putere, ci de liniște avem nevoie. Dar liniște nu va fi decît atunci cînd va muri Hitler, dar după cum l-am văzut la jurnal arată încă bine și nu va muri așa de repede! Buna Luiza zice că-l vor asasina, dar cînd, nici ea nu știe.

26 februarie 1944

Micul meu Jurnal, Ági se află și acum în sanatoriu, probabil că totuși e foarte bolnavă, dar țin secret față de mine, deși acum primesc și scrisori de la ea! Micul meu Jurnal, cu mine s-a întîmplat un lucru foarte ciudat. Abia îndrăznesc să-ți mărturisesc — mi se pare că sînt îndrăgostită. Îți încredințez și numele lui: Vadas Pista. El nu știe, căci e băiat mare; și-a luat bacalaureatul de peste doi ani, dar nu poate urma universitatea căci este evreu; lucrează la magazinul de

textile Vadas Jenö &. Bunica își face cumpărăturile în acest magazin și de-acolo îl cunosc. Cînd merg la școală, de obicei ne întîlnim. El deschide magazinul. Încă n-am vorbit cu el, dar și azi dimineață a fost foarte amabil cu mine. Mi-a spus : Pa, Eva. Eu i-am zis : Servus Pista. Dacă ar ști, bunica Rácz mi-ar trage o săpuneală strașnică, deoarece ea vrea să vorbesc cu toți băieții cu „dumneata" și „dumneavoastră" și numai pe fete să le tutuiesc. Lui Ági îi este totuna. Copiii din Pesta se tutuiesc cu toții, iar după război eu voi deveni fetiță budapestană. Pînă acum m-am bucurat mult de acest lucru, căci îmi place să stau în Pesta. Am stat mult cu Ági acolo și am avut programe frumoase. N-am să uit niciodată că lui Ági i-a fost frică de toate în „parcul englez", mai ales de „trenul pe valuri" ; s-a urcat totuși ca să facă pe grozava față de mine. Cînd ne-am dat în lanțuri, aproape că i s-a făcut rău, a devenit foarte palidă, în schimb grădina zoologică a savurat-o la fel ca mine. Am fost la operă și la teatrul de copii și pe minunata insulă Margit.

Cea mai fericită am fost cînd am umblat hai-hui prin Pesta cu Ági și Juszti. Ági o respectă pe Juszti ; a fost doar guvernanta ei înainte de a mă naște eu. La Pesta ne prefăceam mereu că Ági este sora mea mai mare, iar Juszti — guvernanta noastră. Pe atunci Ági era încă foarte bine dispusă, dar după ce nenea Béla a plecat în Ucraina, a devenit cu totul alta. Uneori, foarte rar, cînd primea cîte o scrisoare „pe ascuns" de la nenea Béla sau cîte o carte poștală de campanie, redevenea veselă. Acum din nou îmi scrie mereu foarte vesel și la telefon vocea îi este cu totul alta. Îmi spune că acum nu ni se mai poate întîmpla nici un necaz, căci nenea Béla este acasă. Deși mai poate veni un bombardament de care eu mă tem îngrozitor, dar tăticul crede că Oradea nu va fi bombardată, deoarece nu merită. Din păcate, Pesta va fi bombardată ; desigur, important este ca atunci cînd se va întîmpla Ági și nenea Béla să fie deja aici, la Oradea. Zău, Micul meu Jurnal, de mult nu l-am mai văzut pe nenea Béla. La vară se vor împlini doi ani. Atunci au venit aici în concediul de vară. Așa frumos a pornit totul ! În prima zi am fost cu Ági la ștrand ; este adevărat că am devenit foarte furioasă pe prietenele lui Ági care au înconjurat-o și o întrebau întruna : ce se întîmplă în Pesta ? E adevărat, Kállay

se pregătește să încheie pace separată? Nici acum nu știu ce este aceea „pace separată", dar mi-amintesc că Ági le-a spus: Kállay este un bastard la fel ca și ceilalți și le-a mai spus că tot timpul s-a temut să nu sosească un ordin de chemare. Aici încă nimeni nu auzise că pe cei din detașamentele de muncă forțată îi duc în Ucraina, iar prietenele lui Ági au spus că ea este prea pesimistă, adică totdeauna pune răul în față. Deși plecaseră din Oradea, aici încă nu se știa unde-i duc. Numai Ági știa, dar n-a destăinuit nimănui, ci zicea: o să afle sărmanii. Din păcate așa s-a și întîmplat. Într-o zi, exact cînd am intrat pe poartă cu Ági, am auzit sunetul discontinuu al interurbanului. Ne telefonau din Pesta că a sosit ordinul de concentrare. Ági a spus: acesta-i sfîrșitul! De atunci n-a mai înghițit nici o bucățică de mîncare și n-a mai scos nici o vorbă, deși ea vorbea mult. Plîngea pe stradă cînd i-a cumpărat lui nenea Béla rucsac, bocanci și tot felul de obiecte de excursie. Eu am crezut, că toate acestea le voi primi eu, căci nenea Béla este mai în vîrstă decît ceilalți pe care îi duc, iar pe el cu siguranță îl vor trimite acasă. Nenea Béla o consola mereu pe Ági, îi spunea: nu plînge, păpușa mea, nu mă pot duce, știi că sînt invalid. Nenea Béla a luptat și în celălalt război, dar atunci el a fost soldat, numai că în războiul acesta se petrec altfel lucrurile: evreii merg pe front fără să primească arme. Ági însă plîngea întruna și la toate răspundea același lucru: cu siguranță te vor duce pentru că vor să te suprime! L-am întrebat pe bunicul de ce vor să-l omoare pe nenea Béla mai repede decît pe alții? Pentru că nenea Béla este militant de stînga și acum la putere sînt cei de dreapta, mi-a răspuns bunicul. Firește, n-am înțeles ce-a vrut să-mi spună, dar de atunci Ági mi-a explicat și acum înțeleg oarecum despre ce este vorba. Adică eu trebuie să țin totdeauna cu stînga, căci atunci tuturor celor cinstiți le va fi bine, iar ticăloșii vor fi omorîți. Și încă ceva, foarte important pentru mine, nimeni nu va mai pleca în Ucraina, iar Vadas Pista va putea merge la facultate, căci nu va mai conta cine e evreu și cine nu. Apoi seara, Ági și nenea Béla au plecat. Să știi, Micul meu Jurnal, că această plecare n-am s-o uit niciodată! Ági s-a purtat de parcă n-ar fi fost în toate mințile. Pe peron nici măcar nu l-a sărutat pe bunicul, deși pentru Ági, bunicul e ceea ce este Juszti pentru mine. În acea seară,

bunica Rácz a fost foarte bună cu mine. S-a repezit lîngă patul meu și mi-a spus : nenea Béla se va întoarce cu siguranță, Ági va rezolva totul, căci dacă-i vorba de nenea Béla, atunci pentru Ági nici Hitler nu poate constitui o piedică. N-am crezut, desigur, dar este drept că Ági se știe descurca. Bunica zice că Ági place bărbaților și totul depinde de ei. În schimb, bunicul zice că, din păcate, nu poate rezolva orice, pentru că nu toate depind întru totul de bărbați, ci de politică. Politica — despre care la fel nu știu ce înseamnă și despre care se vorbește întruna — într-adevăr nu știu cine sînt cei care o fac, dar o fac prost. Eu nu voi fi decît un fotoreporter și nimic altceva, dar îți promit, Micul meu Jurnal, că nu voi fotografia nici un om de dreapta, căci îi voi urî pe toți cît voi trăi. Nenea Béla a mai stat două zile la Vác, dar Ági n-a putut rezolva nimic. Zece zile nici nu ne-a scris, apoi s-a reîntors și ne-a povestit ce groaznic a fost cînd l-au tuns chilug pe nenea Béla, la Vác, și i-au cusut banderolă galbenă pe haine, i-au tras o bonetă pe cap și n-a putut să ia cu el decît cîteva cămăși, nici un fel de îmbrăcăminte călduroasă, nimic... Ági ne-a povestit că cine n-a văzut, la Vác, școala aceea în care i-au închis pe evrei și pe soldații cu baioneta la armă și pe jandarmii cu pene de cocoș la pălărie cum împungeau femeile din fața gardului, acela nici nu știe ce înseamnă fascism. Nenea Béla a îmbătrînit în două zile cu cîțiva ani, a slăbit îngrozitor, dar mereu o consola pe Ági, zicîndu-i că se va întoarce. Bunica și bunicul spuneau ca Ági să nu se reîntoarcă la Pesta, ci să rămînă aici pînă cînd va veni acasă nenea Béla. Dar Ági nici n-a vrut să audă de așa ceva. Spunea mereu : dacă pot să fac ceva pentru el, asta numai la Pesta este posibil ; aceasta este datoria mea ! Au recunoscut și bunicii că acesta era adevărul și Ági a plecat la Budapesta. Din faptul că nenea Béla s-a întors acasă reiese că Ági a avut dreptate. Din păcate, deși mereu a rezolvat, au trecut totuși 15 luni pînă cînd nenea Béla a revenit acasă. Bunicul zicea mereu că Ági umblă în „bîrlogul leului", asta era un fel de comadament militar pe care bunicul l-a denumit astfel, iar bunica tremura tot timpul că pe Ági o vor aresta, deoarece ea intră și acolo unde e afișat : „Nu primim evrei". Aceasta este la unul din ministere, mi se pare chiar la Palat. Totuși, eu am știut totdeauna că pe Ági n-au s-o aresteze, numai bu-

nica se teme mereu. „Nu-i destul că ascultă radioul, că mai face şi politică — se văicărea bunica —, acum umblă şi pe la toate oficiile militare". Dar lui Ági nu i s-a întîmplat nimic, iar aici, de cînd ni s-a telegrafiat că nenea Béla s-a întors din Ucraina, toate prietenele o laudă. Cel puţin 50 au fost la noi şi l-au felicitat pe bunicul pentru Ági. Bunicul era atît de fericit şi rîdea întruna ca niciodată înainte. Şi eu am fost mîndră, deşi n-am înţeles ce anume a făcut Ági. Dar acum, cînd vor veni îmi va explica. Barem de-ar fi odată aici ! Micul meu Jurnal, mult timp n-am să pot să mai scriu, căci am foarte mult de lucru şi nu pot să las ca acum, la sfîrşit de an să-mi stric notele şi să n-am „foarte bine" pe linie. La geografie mi-am stricat deja calificativul, iar Anni, nu. Dumnezeu cu tine, Micul meu Jurnal !

14 martie 1944

Au sosit Ági şi nenea Béla. De mult nu m-am mai destăinuit, Micul meu Jurnal. Am fost foarte ocupată ; am învăţat enorm, căci Anni mi-a luat-o tare înainte şi, deşi ea este prietena mea cea mai bună, cu situaţia aceasta nu pot să mă împac. Ţin foarte mult la Anni şi, după părerea lui Ági, ea are o influenţă bună asupra mea ; un pic însă o invidiez. În primul rînd, părinţi ei n-au divorţat, dimpotrivă, se iubesc foarte mult, iar Anni, cum spune Juszti, are o copilărie ideală, fără tulburări. Apoi, părinţii lui Anni sînt bogaţi ; au şi început să-i pregătească trusoul. Anni nu este frumoasă ; totuşi place băieţilor. Ági a stabilit că Anni are umor. Nu ştiu dacă eu am sau nu umor şi cum se poate vedea că cineva are umor. Juszti zice că Anni e falsă. Am observat şi eu. De cele mai multe ori spune că ea nu învaţă deloc, dar mama ei se trădează şi-i povesteşte lui Ági că Anni, dimineaţa la 5, toceşte deja. Băieţilor, totuşi, eu le plac mai mult ; am observat acest lucru. Numai lui Pista nu-i plac. De fapt, Micul meu Jurnal, am vrut să-ţi relatez ce frumoasă a fost sosirea lui nenea Béla şi a lui Ági. Crezusem că nenea Béla e acum bătrîn, bolnav, dar, slavă Domnului, nu s-a schimbat deloc. Un pic a slăbit, dar asta îl întinereşte. Bunica a observat că în pri-

virea lui mai stăruie frica, frica pe care a adus-o cu el din Ucraina şi din închisoarea de pe bulevardul Margit. Am sesizat şi eu că tresare nervos la orice zgomot, oricît de mic, dar toţi spun că această stare va trece. În schimb, Ági pare foarte bolnavă. Imediat s-a întins în pat, continuă să o doară rana ; altfel e bine dispusă. Mai mult, bunicul spune că străluceşte. Cred că Ági cel mai mult îl iubeşte pe nenea Béla, apoi pe mine şi pe bunicul. Fireşte, dacă o întreb nu-mi răspunde sincer, îmi zice : altfel îţi iubeşti copilul, altfel soţul, altfel părinţii şi altfel prietenii. Eu nu înţeleg cum este împărţită inima lui Ági, dar cred că totuşi eu am dreptate : şi în inima ei este o anumită ordine numai că ea o neagă. Ştii, Micul meu Jurnal, ce este interesant ? Abia am rămas singure pentru două minute şi Ági, ca şi cum mi-ar fi citit gîndurile, a întrebat : ei, păpuşa mea Eva (totdeauna îmi zice aşa) n-are nimic secret de comunicat ? Nu pot să înţeleg cum a ghicit că sînt îndrăgostită de Vadas Pista ? Ştii, Micul meu Jurnal, imediat i-am mărturisit totul. I-am spus şi faptul că trec pe lîngă magazinul Vadas chiar dacă am drum în altă direcţie şi uneori privesc cîte zece minute în vitrină, cunosc preţul fiecărui material expus, îi ştiu culoarea şi lăţimea pe dinafară precum şi faptul că, în fiecare luni, magazinul „Vadas şi asociaţii" îşi schimbă vitrina. Uneori Pista stă afară, în uşă. De cele mai multe ori spune doar atît : Pa, Eva. Se întîmplă să mă întrebe ce fac, cum stau cu învăţătura, dar la răspuns nu este atent, aşa cum obişnuiesc cei mari.

Odată m-am zăpăcit de tot, stam gură-cască în faţa vitrinei cînd în uşă a apărut Pista şi m-a întrebat : Ce-i Eva ? Aşa de mult te interesează de pe acum materialele de îmbrăcăminte ? Cîţi ani ai tu, de fapt ? Am roşit îngrozitor şi, fără să mă gîndesc, am minţit : paisprezece ani. Dar se pare că pentru el şi aceşti paisprezece sînt prea puţini ; mi-a spus că locul fetiţelor aşa mici este în parc, nu pe bulevard. Asta într-adevăr n-a fost frumos din partea lui ! Cu alte cuvinte, Micul meu Jurnal, eu am crezut că Ági se va înfuria deoarece Vadas Pista nu-i nici englez, nici arian, dar ea nu s-a supărat deloc. Mi-a spus : pînă cînd dumneata, păpuşă-Eva, te vei căsători, la vîrsta de 24 de ani — sper că mai repede nu vrei să te măriţi — îţi va trece şi, pînă atunci, te mai poţi îndrăgosti şi de zece ori. În această situaţie, Ági s-a purtat deosebit

de cald, totuşi a fost urît din partea ei faptul că, întrebînd-o dacă şi ea îl vede tot aşa de frumos pe Vadas Pista cum îl văd eu, mi-a răspuns : cum să nu, e frumos ca un bou din bronz. A spus asta, deoarece Pista este foarte brunet şi are o privire — după Ági — de bou. Văzînd că mă simt jignită, a vrut să mă împace imediat şi a adăugat pe loc : de altfel, toate acestea sînt chestii de gust şi niciodată nu trebuie discutat cui şi de ce îi place cineva. Mie-mi place Vadas Pista, iar ei — nenea Béla ! Totuşi n-ar fi trebuit să folosească expresia aceea de „bou din bronz" care de-atunci mereu îmi revine în memorie ori de cîte ori mă gîndesc la Pista. Cu toate acestea, m-am bucurat că n-a spus nimic asemănător cu cele debitate de mama-mare că „nu mi-e ruşine să fug după băieţi", că „mereu numai la băieţi îmi stă gîndul". Cred că Ági nu-i supărată că alerg după Vadas Pista ; poate, cînd voi fi mare şi voi deveni fotoreporter, vor fugi băieţii după mine. Deşi nu se ştie, căci uneori am tras cu urechea cînd prietenele lui Ági au fost pe la noi şi mi se pare că, nici după ele nu aleargă bărbaţii, mai degrabă lucrurile se petrec invers. Ági e foarte supărată de concluziile mele şi-mi spune că prietenele ei nu fug după bărbaţi, iar eu aud prostii şi, de altfel, ei nu-i place cînd cineva trage cu urechea şi pîrăşte. Eu niciodată nu pîrăsc, dar să trag cu urechea îmi place, şi celelalte fete obişnuiesc să facă aşa ceva la şcoală ; chiar şi Anni, deşi ea este un copil model. Micul meu Jurnal, cît de schimbat este totul cînd Ági şi nenea Béla sînt acasă ! În asemenea situaţie nu-mi pasă chiar dacă războiul va dura încă mult. Vai, dar este foarte urît din partea mea să gîndesc astfel, deoarece enorm de mulţi oameni suferă. De fapt, nici n-am vrut să zic aşa ceva ; am vrut doar să spun că a fi mereu împreună cu întreaga familie este lucrul cel mai bun pe lume, iar la noi asta se întîmplă foarte rar.

16 martie 1944

Nenea Béla doreşte ca nici măcar prietenele lui Ági să nu ştie că ei sînt acasă, deoarece n-ar vrea ca vestea să se răspîndească în oraş. El spune : încă n-am ajuns la sfîrşit ;

dimpotrivă, îi este teamă că greul abia acum începe. Am crezut că se gîndeşte la bombardamente. Dar nu. De aşa ceva el nu se teme. Dar, spune nenea Béla, este posibil să pătrundă în ţară nemţii. Văzînd că Ági şi bunica Rácz au încremenit, a adăugat imediat: asta nu e sigur; poate că nemţii se vor dezmetici şi nu vor continua războiul pe care şi aşa l-au pierdut deja. Desigur, nu la Hitler s-a referit, acesta este un nebun, ci la muncitori şi ţărani. Ági a replicat: ah, naziştii aceia! Dar Ági crede despre toţi că sînt nazişti, chiar şi despre aceia care nu sînt. Nenea Béla l-a întrebat pe bunicul dacă în privinţa farmaciei totul este în ordine şi a spus că nu-i va uita şi-i va urmări pe cei care atunci cînd a intrat Horthy în Oradea s-au purtat cum s-au purtat cu tata-mare. Imediat mi-a revenit în minte totul — Micul meu Jurnal — pînă şi cuvintele lui Ági, că bunicul n-ar fi rezistat dacă atunci *vitéz* Szepesváry Károly ar fi rămas definitiv în farmacie. Acest „porc de *viţéz*" este tot aici în Oradea şi nu-l salută pe bunicul ca şi cum bunicul i-ar fi făcut lui un rău şi nu el bunicului. De mult ţi-am promis, Micul meu Jurnal, că-ţi voi povesti despre acest *vitéz* Szepesváry. Deci, ungurii erau aici de cîteva zile şi bunicul fusese foarte furios că toate familiile de români au fost alungate peste graniţă de la o oră la alta şi au trebuit să-şi lase aici întregul avut. De atunci oraşul s-a schimbat total; pe străzi se află permanent o mulţime de oameni, dar numai necunoscuţi. Bunicul i-a numit „Paraşutişti din ţara-mumă", iar bunica spunea că pe Corso se plimbă doar oameni cu figură de *nyilas*-ist. Apoi, într-o zi, l-au chemat pe bunicul la primărie, unde comandantul militar i-a spus că nu mai poate rămîne în farmacie, deoarece este un prieten al românilor şi un evreu infidel şi că de acum înainte proprietarul farmaciei „Coroana Ungară" va fi *vitéz* Szepesváry Károly căci este un om de încredere şi are titlul de *vitéz*. Consemnez că şi comandantul oraşului a fost un *vitéz, vitéz* Rajnay Gábor, dar înainte l-a chemat Reiner. Eu chiar m-am bucurat, crezusem că este evreu, căci ei obişnuiesc să-şi schimbe numele. Şi bunicul a fost mai demult Rosenberg şi abia mai tîrziu a devenit dr. Rácz Rezsö. Dar nu — Rajnay a fost şvab şi Ági mi-a spus că *vitéz*-ii sînt toţi şvabi. Şi, în general, după Ági, în Ungaria aproape toţi cei care deţin putere şi se cheamă *vitéz* Szepesváry iar înainte

se numeau Scholz sînt şvabi. Din păcate, împotriva a ceea ce vroia Rajnay nu exista drept de apel, deoarece pe atunci nu se instaurase încă o conducere sau o administraţie — nici nu-mi mai amintesc cum i se zicea — civilă. Scumpul meu Mic Jurnal, acest *vitéz* Szepesváry a stat două luni întregi în farmacie. Slavă Domnului, acum numai în vis mă mai gîndesc la el şi la cît am suferit în acest timp, în primul rînd din pricina bunicii Rácz. Ea se certa toată ziua cu bunicul, ca şi cum el l-ar fi chemat pe *vitéz* Szepesváry în farmacie, şi spunea că ea mereu l-a avertizat pe bunicul să nu se împrietenească cu valahii, pe care ea nu-i prea avea la inimă, deşi bunicul nici nu s-a prea împrietenit. Dar ce-ar fi putut el să facă, dacă el fusese preşedintele farmaciştilor şi el trebuia să rezolve problemele tuturor. Dacă veneau oaspeţi de la Bucureşti nu putea să-i dea afară, noi trebuia să-i invităm la masă ; bunicul era doar preşedinte ! Şi pe atunci ce bine era că bunicul îi cunoştea pe toţi, iar lui Ági, care urma Facultatea de farmacie, i se puneau la examene, de fiecare dată — datorită bunicului — întrebări uşoare. Cel mai mare necaz a fost că nu mai aveam bani deloc, căci Szepesváry nu ne dădea nimic. Ştiu de la mama-mare că trăiam doar din împrumuturi. Ági şi nenea Béla ne trimiteau bani din Budapesta, dar bunicul îi expedia înapoi spunînd că nici Ági n-are de unde şi mai bine cere de la alţii. Bunica a fost, atunci, într-adevăr groaznică. Pe deasupra se certa mereu cu toţii, şi cu Juszti şi cu Mariska, deşi ele au rămas şi au lucrat la noi fără să-şi mai primească salariul. Pe Ági o certa mereu bunica, reproşîndu-i că a divorţat de tata şi acum eu sînt aici pe capul ei şi vom flămînzi şi vom răbda de frig cu toţii. Ági şi tata mi-au trimis bani, iar Juszti mi-a spus că eu nu cost nimic. Ági telefona aproape în fiecare seară, încurajîndu-l mereu pe bunicul că de îndată ce se va înlocui administraţia militară în Oradea, atunci Szepesváry, *viteazul*, va putea fi scos imediat, căci Ági va rezolva problema la administraţia civilă. Toţi i-au promis deja acest lucru, chiar şi ministrul Keresztes-Fischer, care a telegrafiat la graniţa poloneză în interesul familiei Martei, dar zadarnic ! A şi spus mama-mare că Keresztes-Fischer nu-i va ordona lui *vitéz* Szepesváry, tot aşa cum n-a putut ordona atunci grănicerilor. Ági face pe grozava că-i cunoaşte pe toţi. Bunicul spune însă

că totuşi în Ági poţi avea încredere. De altfel, acel Keresztes-Fischer este şi el *vitéz*, iar Szepesváry, de asemenea, or un *vitéz* poate ordona unui alt *vitéz*. Dar mama-mare n-a vrut să creadă şi susţine întruna că un *vitéz* nu-i scoate ochii altui *vitéz*. Cu alte cuvinte, *vitéz* Keresztes-Fischer va fi de partea lui *vitéz* Szepesváry şi nu de partea evreului dr. Rácz Rezsö, farmacist din Oradea. În tot acest timp eu n-am îndrăznit să crîcnesc. Ieşeam din camera mea doar la masa de prînz şi la cină, dar şi în acest timp bunica se certa fără întrerupere. Aş fi vrut să merg la Pesta, dar Ági şi nenea Béla nu aveau locuinţă, căci apăruseră primele legi antievreieşti şi de altfel trebuia să merg la şcoală. Aş fi putut să plec la tata, dar Juszti n-ar fi avut loc în apartamentul lui. Aşa că toată ziua plîngeam şi mă rugam să se termine odată şi Ági să rezolve problemele şi bunica să nu se mai certe cu toată lumea şi să nu mai trîntească uşile. Între timp bunicul slăbise atît de tare şi îmbătrînise aşa de mult încît nimeni nu-l mai recunoştea ; îi era ruşine să iasă în stradă că tocmai cu el s-a întîmplat aşa ceva, el care a muncit o viaţă întreagă şi a fost atît de bun cu toată lumea. S-a şi îmbolnăvit din pricina acestui Szepesváry. A făcut un herpes şi se chinuia în aşa hal de-ţi era milă să te uiţi la el. Dar lui Ági nu i-am telefonat. Ar fi fost în stare să vină la bunicul şi să lase baltă rezolvarea problemelor legate de farmacie, or bunicul n-are încredere decît în ea că va reuşi să facă ceva. Am început să cred că dacă mai durează chinul-Szepesváry vom muri cu toţii.

Într-o seară, era tocmai întîi decembrie — îmi amintesc de aceasta căci 2 decembrie este ziua de naştere a lui Ági — *vitéz* Szepesváry a primit o scrisoare de la *vitéz* Rajnay şi a trebuit să părăsească imediat farmacia bunicului. *Vitéz* Rajnay scrisese că bunicul nu este evreu infidel şi n-a fost prieten al românilor, ci un bun maghiar şi că s-a comis o eroare. Eu crezusem atunci că totul se datora faptului că bunicul tot timpul cît au fost aici români a aparţinut Partidului Maghiar, pe care l-a susţinut cu importante sume de bani, deoarece au fost mulţi maghiari în Oradea care n-au ştiut sau n-au vrut să înveţe limba română şi astfel nu şi-au putut găsi loc de muncă. Partidul Maghiar făcea în fiecare lună colete şi bunicul

le dădea mereu. De altfel, bunicul dă tuturor celor care îi cer. Toți din oraș cunoșteau acest lucru despre bunicul și de aceea, cînd *viteazul* s-a instalat în farmacie, episcopul reformat, cel catolic și părintele evanghelic i-au scris lui Rajnay ce bun maghiar a fost bunicu. Pînă și o delegație muncitorească s-a prezentat la primărie, la *vitéz* Rajnay și a cerut să i se înapoieze farmacia bunicului. Eu crezusem că în urma acestui demers Rajnay a dispus redarea farmaciei. Ulterior am aflat însă că lui *vitéz* Rajnay a trebuit să i se plătească 5 000 de pengö [1]. Bunicul însă nu dispunea de o asemenea sumă și a trebuit să vindem pianul. M-am speriat foarte tare cînd au venit după pian. Bunicul m-a liniștit că s-a stricat și-l duc să-l acordeze. N-am înțeles. Bunica cînta foarte frumos la pian, dar rareori obișnuiește să cînte, iar atunci cînd *viteazul* este în farmacie, n-are chef. Și Ági a învățat să cînte la pian cînd a fost fetiță, dar nu-i plăcea să exerseze, iar bunica a spus că nu merită să continue. Din acest motiv Ági nu mă lasă nici pe mine să învăț; îi este teamă că și mie îmi va fi groază să exersez, așa cum i-a fost ei. Așadar, la întîi decembrie, seara la ora 7, Szepesváry a părăsit furios farmacia. L-a amenințat pe bunicul că-i va arăta el lui și că bunicul nu va muri în pat, ci cu totul altfel. Eu credeam că numai în pat se poate muri. Dar se zice că nici Marta și ai ei n-au murit în pat, în Polonia, ci i-au împușcat nemții. Bunica Martei nu știe acest lucru și de aceea continuă să iasă pe terasă și să-i perie fracul lui nenea Münczer, iar vecinii povestesc că, în acest timp, discută cu fracul — firește, vorbește numai ea. Dacă ar ști că au murit, cu siguranță n-ar mai peria fracul. Doar nu crede *vitéz* Szepesváry că nemții îl vor împușca pe bunicul? Dar pe tata nu-l pot deporta în Polonia, căci el s-a născut la Kaposvár, iar străbunicul la Tab, localitate ce se află tot în „patria-mumă". La 2 decembrie nici *vitéz* Rajnay nu mai era comandantul orașului; se instaurase administrația civilă pe care atît de mult o așteptasem și cu care Ági rezolvase deja la Pesta să ne înapoieze gratuit farmacia. La 2 decembrie, după-masă, Ági și nenea Béla au sosit din Pesta. Crezusem că vom sărbători în veselie ziua de naștere, dar nu s-a putut căci Ági

[1] Un pengö echivala atunci cu 30 de lei.

fugea mereu din sufragerie în camera copiilor, se trîntea pe patul meu şi plîngea în hohote strigînd: ce-au făcut din tata cîinii aceştia! Dar faţă de bunicul Ági n-a plîns. Bunicul a observat totuşi cum înghiţea ea în sec să nu se trădeze. Îi mîngîia întruna părul spunîndu-i: mă voi vindeca, fetiţa mea, ai să vezi, mă pun eu repede pe picioare, vom mai petrece noi încă împreună, ca în trecut, în Italia. Ági, pe vremea cînd era fată, călătorea totdeauna vara cu bunicul, căruia îi plăcea să-şi petreacă cu ea vacanţele. Deşi Ági nu vroia niciodată să se culce devreme, îi plăcea să danseze pînă în zori, iar dimineaţa se avînta în mare, încît sărmanul bunic mereu se temea că o va înghiţi un rechin. Ági era disperată din pricina pianului, deoarece Rajnay ştiuse că începînd cu 2 decembrie el nu va mai fi comandantul oraşului şi a sustras pur şi simplu banii din buzunarul sărmanului bunic. Dar bunicului nu-i părea rău după nimic, numai că herpesul îi provoca mari dureri şi era tare obosit...

Slavă Domnului, Micul meu Jurnal, că după aceea totul s-a aranjat, dar eu mereu mă gîndesc la acele timpuri. În sufragerie, locul pianului e gol de atunci şi uneori visez că *vitéz* Szepesváry este din nou în farmacie şi atunci, dimineaţa, perna mea este udă de lacrimi, iar cînd Juszti era încă la noi şi dormeam cu ea, mă trezea din somn, căci ţipam în vis. Juszti nu-mi prea desluşea cuvintele, dar a înţeles limpede că urlam numele lui *vitéz* Szepesváry. Micul meu Jurnal, acum, în sfîrşit, ştii şi tu în ce a constat cazul *vitéz* Szepesváry! Ieri ţi-am răsfoit filele şi m-a cuprins o mare milă de tine. Căci abia de scriu şi cîteva lucruri de care să te poţi bucura. Deşi eu n-am doar necazuri şi mîhniri, ci şi bucurii. Azi, de exemplu, sînt foarte fericită, căci sîntem toţi împreună. După-masă a fost aici şi tăticul, i-a vizitat pe Ági şi pe nenea Béla, au discutat îndelung, aşa cum obişnuiesc prietenii. Ági îmi spune mereu că ea n-a fost niciodată supărată pe tata şi-mi demonstrează că trebuie să-l iubesc la fel ca pe ea, deoarece chiar dacă ei au divorţat, eu sînt copilul amîndurora. Rămîi cu bine, Micul meu Jurnal, am multe lecţii de făcut; de cînd au venit acasă Ági şi nenea Béla, nu prea mai învăţ şi te pomeneşti că o să păţesc ceva la şcoală.

17 martie 1944

Iar am avut o zi proastă, Micul meu Jurnal. Dar nu la noi acasă, ci la tăticu. După-masă am fost la el; am discutat despre toţi şi despre toate; i-am vorbit şi despre Vadas Pista, dar el a strîmbat din nas imediat. Dacă lui nu-i place ceva, se îmbufnează pe loc. Trebuie să recunosc, în astfel de cazuri Ági este mult mai înţeleaptă şi nu face pe grozava. Nici ea nu se bucură de Vadas Pista, dar tăticul are realmente nişte vederi care de mult nu mai sînt la modă. Pînă şi Ági îmi dă dreptate că omul trebuie apreciat după cît valorează el şi nu să te apuci să-i examinezi tatăl şi mama, adică să-i analizezi familia. Ági spune că numai arborele genealogic al cailor şi cîinilor este interesant, al oamenilor nu. Nimeni nu este răspunzător pentru familia din care se trage, ci numai pentru prietenii pe care şi-i alege. Aceste cuvinte le-am citit undeva, dar nu ştiu unde, deşi îmi amintesc că le-am şi subliniat cu creion albastru atît de adevărate mi s-au părut. Mă mîhneşte profund, Micul meu Jurnal, ceea ce mi-a comunicat tăticul. Mi-a spus că se însoară. Eu îl înţeleg; nu vrea să rămînă singur. Nici nu mai e atît de tînăr, totuşi mă doare. Ştiu că obişnuieşte să facă curte doamnelor; l-am văzut de multe ori la *Japport*. Doamnele acelea mă linguşeau, iar pe tata îl felicitau spunîndu-i ce fetiţă frumoasă are. De la cîte una am primit şi cadouri. Atunci îmi ziceam: uite, asta vrea ca tăticul s-o ia de soţie. Eu, Micul meu Jurnal, pe toate le-am urît, numai pe Balogh Eva nu. Pe ea am iubit-o cu adevărat. Era o fată din Pesta, foarte drăguţă şi profesoară de gimnastică. Cînd am fost în Pesta, m-a invitat la ea, m-a dus să înot la ştrandul de pe insula Margit şi să vîslesc pe Dunăre. E o fată atît de deşteaptă şi delicată! Nu este foarte frumoasă, dar Ági spune că e o femeie bine. Tata ar nimeri cu ea, dar şi eu. Deoarece chiar dacă nu locuiesc la tăticu, soţia lui va fi totuşi mama mea vitregă, iar bunica spune că îl va aţîţa împotriva mea, cînd voi fi mai mare. Dar această Balogh Eva nu l-ar fi aţîţat deoarece mă iubea şi totuşi tăticul n-a luat-o de soţie. Buna Luiza nu l-a lăsat pe tăticul să se însoare cu ea, afirmînd că Eva este comunistă. Şi Ági s-a supărat atunci pe tăticu, căci Eva s-a dus la Pesta, la ea, şi i s-a plîns că tăticul a părăsit-o. Îmi amintesc şi acum relatarea lui Ági:

tăticul a lăsat-o pe Balogh Eva la fel cum își uită omul umbrela la garderobă. Părerea lui Ági este că și o comunistă poate fi luată de soție și ar fi fost numai spre binele lui tăticu; scăpa de bunica, căci Eva nu l-ar fi lăsat acolo, ca buna Luiza să-l terorizeze toată viața cu moștenirea. Unei comuniste nu-i pasă de moștenire. Nici eu nu înțeleg de ce a fost ceva rău faptul că Balogh Eva era comunistă ; cînd te uitai la ea nu observai absolut nimic deosebit, era la fel ca Ági sau altă femeie tînără, iar mie mi-a spus vorbe atît de înțelepte despre cele mai felurite lucruri. Am și întrebat-o pe Balogh Eva : ce este comunismul ? și ea mi-a explicat, iar eu am înțeles. Mi-a spus că dacă ar fi comunism, n-ar exista război, evreii n-ar fi prigoniți, toți oamenii ar avea de lucru și de mîncare și n-ar exista cerșetori pe străzi. Și Ági obișnuiește să spună astfel de lucruri, dar ea nu este comunistă, ci socialistă. Aceste două lucruri nu sînt identice, dar în unele privințe se aseamănă. Ági mi-a spus că nimeni n-are voie să știe că Balogh Eva este comunistă, că atunci ar aresta-o și nici faptul că ea, Ági, este socialistă să nu-l divulg nimănui căci putem avea mari necazuri. Firește, eu nu-mi dau seama despre ce necazuri este vorba, dar dacă se află că Ági este socialistă, cu siguranță că, drept pedeapsă, *vitéz* Szepesváry ar reveni în farmacie. Lucrurile acestea, Micul meu Jurnal, ți le spun doar ție, nimănui altcuiva, nici lui Anikó nu-i spun că în lume există comuniști sau socialiști. De altfel, Anikó crede că așa ceva numai în Pesta există ; în Oradea activează Partidul lui Imredy și Partidul Crucilor cu Săgeți, *nyilas*-iștii, dar asta-i cu totul altceva. Așadar, tăticul n-o ia de soție pe Balogh Eva, ci pe Anica Deutsch din Timișoara. Eu n-o pot suferi pe Anica Deutsch și dacă tăticul nu se căsătorește cu Balogh Eva, atunci mai bine să nu se căsătorească. Știi, Micul meu Jurnal, eu o iubesc pe Ági mai mult decît pe tăticu, iar pe tăticu sînt de-a dreptul geloasă. Din partea mea, Ági s-ar putea căsători și de zece ori, nu mi-ar păsa, dar firește ea nu se căsătorește cu altul căci este soția lui nenea Béla și îl iubește cu adevărat. Nu aveam decît patru ani, Micul meu Jurnal, cînd Ági și tăticu au divorțat, îmi amintesc totuși că amîndoi au fost foarte triști. Nu s-au certat ; cel puțin eu nu i-am auzit niciodată. Ági mi-a mărturist odată că, într-adevăr, nu s-au certat niciodată, deoarece au fost indiferenți unul față de altul

şi, de obicei, se ceartă mai mult cei care se iubesc. În general eu nu înțeleg de ce trebuie să se certe oamenii ? Eu nu mă voi certa niciodată cu nimeni, deşi, uneori, aş dori să mă cert cu Vadas Pista pentru că niciodată nu vrea să stea de vorbă cu mine. Ştii, Micul meu Jurnal, eu sînt pentru el o fetiță şi nu-i corespund. Anikó l-a văzut data trecută cu Vera Péter la cinema ; ea este de 17 ani şi este într-a opta. Şi Ági a zis că n-a fost frumos din partea lui Anikó să-mi spună acest lucru ; dacă ea nu-mi dezvăluia acest fapt, n-aş fi aflat niciodată că Pista îi face curte lui Vera Péter. Ági este atît de ciudată. Deşi spune despre Vadas Pista că este un frumos bou din bronz, totuşi, s-a supărat pe Anni că mi-a relatat cele de mai sus şi mi-a mai povestit că în pauză au fumat amîndoi, deşi Vera n-are voie căci este încă elevă de liceu, chiar dacă este într-a opta. Anni mi-a zis că Pista i-a cumpărat Verei un covrig. Ági spune că Anni cleveteşte, dar eu mențin totuşi prietenia cu ea. Şi Ági este în relații bune cu tanti Bora, mama lui Anni, cu toate că şi ea bîrfeşte. După bunica, şi lui Ági îi place să asculte bîrfe. Cu prima ocazie şi eu îi voi comunica nişte cleveteli lui Anikó să se înfurie şi ea. Dar Ági a rîs de mine şi mi-a spus : cea mai bună pedeapsă pentru Anni ar fi aceea s-o convingi că nu-ți pasă cu cine merge Vadas Pista la cinema. Astfel se va dezobişnui să-ți relateze lucruri neplăcute despre Pista. Tăticu' mi-a spus că, totuşi, eu n-am dreptul să-i prescriu pe cine să ia de soție şi, în definitiv, ce-am eu cu Balogh Eva de îi țin partea cu atîta insistență. I-am spus că Balogh Eva e deşteaptă, drăguță şi bună, în schimb Anica Deutsch nu e simpatică. Deşi n-aş putea spune că față de mine nu este drăguță, simt totuşi că nu va fi aşa cum ar fi fost Balogh Eva. Tăticu' mi-a spus că sînt o mucoasă matură şi este o prostie să discute cu mine despre ceva ce nu-i de nasul meu. Am sosit acasă plîngînd în hohote şi am povestit totul lui Ági şi lui nenea Béla. Părerea lor este că, în principiu, tăticu' are dreptate. Nu ştiu ce-i aceea ***în principiu.*** Am uitat să-i întreb. Dar dreptatea este de partea mea cînd susțin că Balogh Eva era cu mult mai bună pentru noi toți. Asta a afirmat-o şi Ági, dar apoi a tăcut, căci nenea Béla a privit-o într-un anume fel şi i-a şoptit ceva, după care Ági a spus imediat că şi cu Anica Deutsch te poți împrieteni, deoarece este o fată la locul ei. Esențialul este că

m-am împrietenit cu tatăl meu vitreg, căci pe nenea Béla îl iubesc cu adevărat, iar pe această Anica Deutsch n-am s-o iubesc niciodată, dar niciodată nici măcar pe jumătate. Cred, Micul meu Jurnal, că pentru azi am scris într-adevăr destul; mama-mare m-a strigat de-acum de două ori, iar eu ar trebui să mă apuc de lecții și e atît de tîrziu că trebuie să sting lumina electrică.

18 martie 1944

La Pesta este mereu alarmă. Mi-e așa de frică, Micul meu Jurnal, că în curînd și aici vor suna sirenele. Abia pot să mai scriu, mereu mă gîndesc ce se va întîmpla dacă totuși vor bombarda Oradea. Eu vreau să trăiesc cu orice preț.

19 martie 1944

Micul meu Jurnal, tu ești cel mai fericit, căci tu nu poți simți, nu poți ști ce nenorocire s-a abătut asupra noastră. Au intrat nemții! De ceea ce nenea Béla se temea s-a întîmplat. Ne-am trezit într-o zi aproape ca de primăvară și eu am făcut o plimbare cu bunicul în grădina episcopiei. Îmi place tare mult să hoinăresc prin ea. Cînd Ági era fetiță, grădina aceasta a constituit locul ei preferat. E atît de minunat palatul episcopal! Bunicul mi-a spus că este de pe vremea Mariei Tereza și are 365 de ferestre, exact cîte zile are anul. Plimbîndu-mă cu bunicul prin grădina episcopiei, el mi-a povestit că pe vremea cînd Ági era fetiță, mult mai mică decît sînt eu acum, era abia în clasa a doua elementară, în Oradea s-a instaurat comunismul[1]. Și atunci i-au luat bunicului farmacia, dar nu așa cum a procedat *vitéz* Szepesváry, ci bunicul a rămas conducătorul farmaciei, iar bunica a lucrat la fel, mai departe, în farmacie și au primit un asemenea salariu încît le ajungea pentru toate. Dar nici bunicul, nici bunica nu s-au bucurat

[1] Referire la situația politică din primăvara lui 1919.

că le-au luat farmacia. Așa cum am mai consemnat, Micul meu Jurnal, Ági urma pe atunci școala elementară, iar învățătoarele explicau copiilor ce este comunismul. Ági s-a oferit imediat să răspundă și a zis că ea a înțeles ce a explicat doamna învățătoare și ea nu regretă că tatălui ei i-au luat farmacia, ci se bucură că de aici înainte nici o parte a grădinii episcopiei nu va fi interzisă copiilor și se va putea intra nu numai în grădină, ci chiar și în palat. În prima duminică ce a urmat, Ági atîta a implorat-o pe Juszti pînă cînd a dus-o într-adevăr în grădina episcopiei și au intrat și în palat. Ági a alergat prin tot palatul uriaș, a privit îndelung patul episcopal — nu știu de ce, dar ea a crezut că episcopul doarme într-un pat de aur — și a rămas surprinsă că episcopul avea un pat asemănător cu cel al bunicului, numai un pic mai frumos. Ági a dorit cu orice preț să privească prin toate cele 365 de ferestre, dar acest lucru nu i s-a permis nici în comunism; s-a întors atît de fericită că a putut vedea patul episcopului Széchenỳ, încît și acasă a declarat că totuși e bine în comunism.

Azi la prînz, Ági a coborît din pat pentru prima oară. Bunicul a și comentat că e slăbită ca o muscă de toamnă; totuși a luat masa cu noi. A fost un desert pe cinste: un tort de punci excepțional, vin și cafea. De-a lungul zilei nimeni n-a deschis radioul. La prînz, nenea Béla a vrut să asculte știrile, dar Ági l-a rugat: azi să nu ne pese de politică; să ne trăim viața particulară. Prin aceasta, Ági — cred eu — a înțeles ca nenea Béla să se ocupe exclusiv de ea și toată ziua să asculte doar poveștile ei. În general lui Ági îi place mult să discute, iar acum, după ce nenea Béla a fost dus 15 luni în Ucraina și patru luni a stat în închisoarea militară de pe bulevardul Margit, Ági ar dori ca de dimineață pînă seara și de seara pînă dimineața să fie mereu cu nenea Béla și să discute întruna cu el. Dar, nu știu cum, s-a aflat totuși că ei sînt aici și după-masă au venit prietenele lui Ági. Și pe nenea Béla l-a vizitat prietenul său cel mai bun din Oradea, nenea Alexandru Friedländer. Se adunase deja o societate destul de mare, așa că nenea Béla și Alexandru Friedländer au plecat la cafenea. Ági n-a vrut ca ei să plece, pentru că mereu îi este teamă să nu i se întîmple ceva lui nenea Béla, nu cumva să-l recheme și să-l trimită în Ucraina, ori să-l închidă, dar toți

rîd de Ági, pînă şi bunicul i-a spus : „nu te nelinişti fetiţa mea, vom dansa şi noi «dubla învîrtită» a lui Kállay; acum s-ar bucura dacă ar putea scăpa nevătămaţi şi s-ar uita porcăriile pe care le-au făcut". Ági explică astfel lucrurile: Kállay, care acum e prim-ministru, ştie deja că nemţii au pierdut războiul şi le zîmbeşte doar pentru a preveni vreo lovitură din partea lor; le face cu ochiul şi englezilor pentru ca nici ei să nu dea în noi cînd se va sfîrşi războiul şi vor intra în Ungaria. Acest Kállay trimite scrisori secrete şi americanilor ca să nu bombardeze ţara. Eu, desigur, nu ştiu pe cine iubeşte cu adevărat acest Kállay, dar nici nu e important; din păcate acum nimic altceva nu este important decît faptul că sînt aici cîinii lui Hitler.

N-au trecut nici zece minute şi nenea Béla şi Alexandru Friedländer s-au şi întors : amîndoi erau albi ca varul. Aud şi acum vocea lui nenea Alexandru : s-a terminat cu noi toţi ; de azi dimineaţă nemţii sînt la Pesta. Prietenele lui Ági au plecat imediat acasă ; au rămas doar nenea Alexandru Friedländer şi tanti Ági (soţia lui şi cea mai bună prietenă din Oradea a mamei mele). Bunica a deschis radioul ; nu se transmitea nici un fel de program, ci doar marşuri. Cît de tare urăsc marşurile! Nu vreau să mai aud marşuri cît voi trăi! Ági şi-a exprimat dorinţa ca nenea Béla şi Alexandru Friedländer să fugă peste graniţă, în România, chiar în noaptea aceea, căci ei erau în mai mare primejdie decît noi. Despre nenea Béla ţara întreagă ştia că este ziarist de stînga, iar nenea Alexandru a fost totdeauna socialist. Şi acest lucru îl ştiau mulţi. Cînd Horthy l-a înfrînt pe rege şi a devenit regentul regatului Ungariei, nenea Alexandru s-a refugiat la Viena şi multă vreme n-a avut voie să se întoarcă acasă. Ági obişnuieşte să spună că oamenii cinstiţi au trebuit mereu să se refugieze din această ţară, Ungaria, căci altfel erau întemniţaţi ori asasinaţi. Cei care au fost astfel alungaţi se numesc exilaţi. Dar e foarte rău să fii exilat, pentru că mereu ţi-e dor de patrie, iar în exil rămîi pentru totdeauna un străin. Ági şi nenea Béla s-au aflat şi ei în exil la Paris, cînd a izbucnit războiul, dar s-au întors, deoarece Ági s-a temut că nu mă va putea vedea mulţi ani şi nici măcar să corespondăm nu vom reuşi. Fireşte, după ce pe nenea Béla l-au dus în Ucraina,

Ági a regretat mult că plînsese atîta la Paris, încît nenea Béla n-a mai putut răbda și s-au întors la Pesta. Dacă lui Ági nu-i era atît de dor de mine — și din această pricină nu s-ar fi simțit atît de nefericită la Paris — nenea Béla n-ar fi ajuns nici în Ucraina, nici în închisoare. Dar poate s-ar fi abătut altă nenorocire asupra lor, căci atunci și Parisul a fost ocupat de nemți. Știi, Micul meu Jurnal, îmi amintesc și de aceasta. Nenea Béla și cu Ági erau atunci tocmai acasă, în Oradea. În general, cînd ei sînt acasă, Hitler ocupă imediat o țară cum obișnuiește să spună Béla. Și atunci, ascultam întruna radioul. Bunica zicea că Ági asta este de-a dreptul nebună : în plină noapte i-a sculat pe bunici și pe nenea Béla că ea ar vrea să moară deoarece mîine dimineață Hitler va intra în Paris și va depune o coroană de flori la mormîntul Eroului Necunoscut, iar ea nu poate supraviețui acestui act profanator. Atunci nici eu n-am înțeles-o pe Ági și nici nu știam ce simbolizează mormîntul „Eroului Necunoscut". Am crezut că acel „Erou Necunoscut" este un bun cunoscut de-al lui Ági care este înmormîntat la Paris. Dar apoi, nenea Béla mi-a explicat ce reprezintă „Mormîntul Eroului Necunoscut" la Paris. Bunica n-a scos un cuvînt toată după-masa. Spre seară, brusc a sărit ca arsă de la locul ei și a început să urle la Ági ; ochii i se roteau atît de straniu și țipa să nu asculte nimeni de Ági, că ea pe toți îi tîrăște în primejdie și Ági — știe ea dinainte — va fugi peste graniță (în România — n.t.), iar poliția și nemții îi vor trage la răspundere pe bunicu și pe bunica în locul ei, dar ea, bunica, nu se va lăsa schingiuită din pricina mamei. I-a reproșat lui Ági de ce a povestit ce fac nemții cu evreii și cu cei care li se opun, cum îi torturează, căci toate acestea îi stăruie în minte și tot nu se poate face nimic. Toți ne-am speriat din cauza bunicii. Soții Friedländer s-au ridicat și au plecat acasă. Ági a încercat s-o calmeze pe bunica Rácz spunîndu-i : în oraș nici nu se știe că ei sînt acasă, cunosc acest lucru numai cîțiva prieteni buni care au fost în vizită și care nu vor divulga nimic nimănui. Dar bunica a continuat să plîngă și să țipe ; în sfîrșit, bunicul i-a dat un somnifer puternic și s-a făcut liniște. Eu însă multă vreme n-am putut să adorm și am auzit că nici nenea Béla și Ági nu dormeau. Știi, Micul meu Jurnal, lucrul cel mai groaznic este faptul că atunci cînd a

adormit bunica, bunicul s-a furişat în dormitorul părinţilor mei, iar Ági i-a mărturisit marea ei temere că bunica va înnebuni şi atunci ce ne vom face ?

21 martie 1944

Azi este ziua de naştere a bunicii Rácz şi a lui tăticu. Ieri la prînz încă se ştia că tăticu va lua cina la noi, căci Ági l-a invitat să sărbătorim împreună pe bunica Rácz şi pe el. Dar de ieri nimic nu mai este ca pînă acum şi nimeni nu-şi mai aminteşte că ar trebui să sărbătorim două zile de naştere şi nici nu-i trece cuiva prin gînd că azi este prima zi minunată de primăvară. Deşi este o vreme splendidă ; dacă nemţii n-ar fi intrat în Pesta, m-aş fi plimbat cu bicicleta, dar aşa, nici măcar la şcoală n-am mers. Pe Ági iar a durut-o rana şi a rămas în pat. Prietenele lui Ági sînt toată ziua la noi ; la fel şi cunoscuţii lui nenea Béla. Acum se ştie în oraş că sînt acasă şi toţi vin să le ceară sfaturi. Nenea Béla le spune tuturor că trebuie procurate documente false şi trebuie trecut în România. Dar bunica, imediat ce aude de fugă peste graniţă, începe să-şi rotească foarte straniu ochii, iar cu Ági nici nu se poate fugi deoarece rana o doare încă. Radioul continuă să transmită marşuri. Bunicul spune că acum nu există guvern căci Kállay a demisionat, iar Horthy se află în Berlin la Hitler. De altfel, în Oradea încă nu există nici un soldat neamţ. Cineva a spus astăzi, aici, că nemţii vor pătrunde doar pînă la Tisa şi nu se vor amesteca în nimic. Au venit aici doar din cauză că ruşii se apropie foarte mult. Ági a dus radioul în baie şi toată noaptea ascultă ştiri. Am impresia că într-adevăr s-a întîmplat ceva cu bunica ; tot timpul perorează despre cîte sacrificii a făcut ea toată viaţa pentru Ági şi pentru mine, precum şi pentru bunicul şi unde este recunoştinţa ? Nici Ági, nici bunicul nu-s de vină că au pătruns nemţii în ţară şi acum tuturor le este la fel de rău, numai pentru Mariska e bine, căci ea este ariană.

25 martie 1944

Pînă acum n-a survenit nici o schimbare. Am fost deja și la școală, dar anul se încheie și nu mai trebuie să mergem. Veneam de la școală cînd soldații nemți au intrat în oraș cu tunuri și tancuri ; așa ceva mai văzusem doar la actualitatea cinematografică. La Pesta este permanent alarmă aeriană ; radioul anunță toată ziua pericol aerian ; totdeauna începe la fel : Atențiune Bácska și Baja, la care noi închidem radioul căci mă cuprinde frica. De altfel, dacă ar zbura spre Oradea, ar începe să urle sirenele. Bunica spune că arienii ne salută cu răceală pe stradă sau își întorc capul. Există de-acum guvern nou ; Sztójai este prim-ministru. Restul nu-l cunosc, dar Ági spune că aici totul s-a terminat, nu mai apucăm sfîrșitul războiului. Dar eu vreau să-l trăiesc și vreau să mă ascund, cel mai bine ar fi la Juszti, căci de familia Poroszlay nu se vor atinge — ei sînt arieni. Bunicii i se dau permanent medicamente și atunci ea nu se mai adresează nimănui, ci privește doar în gol și stă așa în fotoliu ore în șir ; Ági vorbește în fiecare seară la telefon cu Pesta. Prietenii ei de acolo spun că la Pesta e mult mai rău și e foarte bine că sînt aici, în Oradea, căci pe nenea Béla l-a căutat poliția, chiar și cea germană, care se numește *Gestapo*. Micul meu Jurnal, sînt enorm de nefericită : de ce a trebuit să pătrundă aici aceste hoituri de naziști ! Nenea Béla spune că rușii sînt deja în România, iar debarcarea englezilor și americanilor este o problemă de zile. Dar englezii și americanii de mult ar fi trebuit să debarce și eu nu înțeleg cum vor face acest lucru. Oricît mă străduiesc, nu pot să-mi închipui. Și bunica zice întruna că nu va reuși debarcarea, deoarece nemții sînt încă foarte tari. Totuși eu cred că rușii sînt cu mult mai tari, căci ei sînt deja în România și asta este mai aproape decît oricare ocean unde se poate face o debarcare.

26 martie 1944

Radioul anunță mereu alarmă aeriană ori înjură evreii ca niciodată pînă acum. Acum nu-mi mai este frică nici de bombardamente, căci pînă și alarmele sînt preferabile jidănitului

de la radio. Apoi încep să reproducă tot felul de legi antievreieşti, înşirînd sumedenia de lucruri pe care un evreu n-are dreptul să le facă. Ági a vorbit şi azi cu Pesta ; toţi prietenii ei şi ai lui nenea Béla sînt de-acum prizonierii nemţilor, iar nemţii asasinează pe toată lumea, şi pe copii. Micul meu Jurnal, pînă acum m-am ferit să scriu în paginile tale gîndurile mele despre Marta, dar de cînd au intrat nemţii numai la ea mă gîndesc. Şi ea a fost copil, totuşi, nemţii au ucis-o. Dar eu nu vreau, nu vreau să mă ucidă ! Eu vreau să devin fotoreporter, iar cînd voi fi de 24 de ani, să mă căsătoresc cu un arian englez, dar s-ar putea să mă mărit şi cu Vadas Pista. Pe Pista nu l-am mai văzut de cînd au intrat nemţii, dar nici nu mă gîndesc la el ; viaţa e atît de groaznică din ziua de 19 martie ! Mai bine m-aş gîndi la Pista decît la Marta ; acum nici măcar nu-mi pasă dacă îi cumpără sau nu covrigi lui Vera Péter cînd merg la cinema.

27 martie 1944

Azi a fost aici Juszti. A plîns îngrozitor şi ne-a spus că tanti Poroszlay m-ar lăsa să mă ascund în pustă, dar nenea Poroszlay a zis că nici nu poate fi vorba de aşa ceva. Deşi eu m-aş mulţumi să stau în cocină cu porcii, ori în grajd cu vitele ; aş munci orice, aş îngriji şi oile numai să nu mă împuşte nemţii ca pe Marta. Bunicul încearcă fel de fel de lucruri. De exemplu să procure documente false, cel puţin pentru nenea Béla. Dar nimic nu-i reuşeşte. Deocamdată bunicul mai merge la farmacie, dar zice că nu mult timp, acum nu se va putea rezolva cu 5000 de pengö, ca atunci, cu *vitéz* Rajnay. Bijuteriile bunicii le-am dat lui Juszti şi am hotărît că altceva nu mai ascundem deoarece şi pentru un lucru ascuns ne pot omorî, zice Ági cu o voce de parcă nu acesta ar fi lucrul cel mai cumplit pe lume. Este groaznic să vezi cum tresare Ági la fiecare ţîrîit al soneriei, ţipînd că au venit să-l ridice pe nenea Béla. Şi din asta se vede cît de mult îl iubeşte căci ei nici măcar nu-i trece prin minte că oricare dintre noi poate fi ridicat.

28 martie 1944

Acum a fost la noi tanti Ági Friedländer. În zori, nemţii şi poliţiştii unguri l-au dus pe nenea Alexandru ; i-au ridicat pe toţi despre care ştiau că sînt socialişti ori comunişti. I-au scotocit casa întreagă şi nu ştie ce s-a întîmplat cu nenea Alexandru. Azi, la noi, în trei sobe bubuie focul. Ági arde toate cărţile şi toate scrisorile pe care i le-a trimis nenea Béla cînd încă nu era soţia lui. În casă pluteşte un miros greu, de ars. Aseară am auzit la radio că toate romanele scrise de nenea Béla vor fi duse într-un fel de topitorie la Pesta, deoarece cărţile lui nu-i voie să mai fie citite, fiind declarate dăunătoare oamenilor. Dar nu numai cărţile lui nenea Béla dăunează oamenilor, ci şi ale altora. De exemplu ale lui Molnár Ferenc, a cărui carte „Băieţii din strada Pál" am citit-o şi eu. Ce poate fi dăunător în acest volum, eu într-adevăr nu pot să înţeleg. Am plîns aşa de tare cînd, în carte, moare Nemecsek. De altfel, eu totdeauna plîng, cînd citesc, undeva, că cineva a murit. Eu nu vreau să mor. Am trăit atît de puţin !

29 martie 1944

Azi au venit de la Comunitatea Evreiască şi ne-au luat aproape întreaga lenjerie de pat ; nemţii pretind zilnic ceva de la evrei. Într-o zi — maşini de scris, în alta — covoare, astăzi — lenjerie de pat. Iniţial, bunica s-a tîrguit, apoi a zis : acum nu mai contează nimic, duceţi-le ! Nici n-a vrut să aleagă ; a dat cheia de la dulapul cu lenjeria de pat acelor oameni complet străini. Altădată pînă şi lui Juszti sau lui Ági le-o dădea cu greutate. Juszti a fost astăzi din nou aici. Avea ochii aşa de plînşi de parcă şi ea ar fi evreică. Zicea că nu poate suporta gîndul că nu mă poate salva de ceea ce mă aşteaptă, deşi pe nimeni în lume nu iubeşte cum mă iubeşte pe mine. Juszti spune : necazul este că ea nu-i o persoană independentă, ci angajată la Poroszlay. Ce urît sună acest cuvînt — angajat — alături de Juszti. Ea, la noi, n-a fost angajată, ci cea mai distinsă dintre noi toţi. Asta mi-a spus-o Ági şi acesta este adevărul. Cînd Ági era copil, şi ea pe Juszti a

iubit-o cel mai mult, poate mai mult decît pe bunicul! Vorbindu-mi despre Juszti, Ági mi-a spus: fiecare om are o viață particulară, adică are prieteni, ori merge la cinema, sau la teatru. Dar Juszti trebuia implorată să iasă undeva; cît timp Ági a locuit la Oradea mergeau împreună la cinema ori la cofetărie. De cînd Ági s-a mutat la Pesta, numai cu mine și bunica a mers cîteodată. Juszti nici nu s-a măritat ca și celelalte femei, deși știu de la Ági că atunci cînd a venit la noi fusese fată tînără și nu s-a ocupat doar de educația lui Ági, ci a ajutat la toate, a lucrat tot timpul. E ca o albină — obișnuia să spună Ági și adăuga: fără Juszti nu-mi pot imagina viața noastră. Acum Juszti stă în fața noastră și-și frămîntă mîinile de parcă ar vrea să și le rupă. Niciodată n-am văzut-o pe Juszti tînguindu-se, căci în trecut, cînd avea un necaz, doar a doua zi dimineața puteam observa că are ochii plînși, iar în timpul zilei fața îi era mai palidă ca de obicei. Ági zice că Juszti a fost atît de bună cu noi, încît niciodată, nici ea, nici eu, nici bunica n-o vom putea răsplăti. Lucrul cel mai mic ce-l putem face este ca atunci cînd va fi bătrînă și bolnavă s-o îngrijim astfel, încît ea să simtă că, într-adevăr, căminul nostru este și al ei. Noi avem încă un cămin și totuși ea a trebuit să plece de la noi, deoarece Hitler a devenit stăpînul lumii! Dumnezeul meu bun, ajută-ne să nu murim și Juszti să revină la noi. Vreau să trăiesc! Dumnezeule, așa că a fost o simplă întîmplare, Tu n-ai fost atent cînd au ucis-o pe Marta, dar de noi vei avea grijă, nu-i așa?

30 martie 1944

Abia acum începe cea mai mare grozăvie. Azi la prînz, bunicul a venit acasă cu știrea că nemții îi dau afară pe evrei din casele mai frumoase și nu-i lasă să ia cu ei decît ce au asupra lor și nu-i întreabă nimeni unde vor dormi. Este adevărat că se primesc unii pe alții, dar bunicul spune că se întîmplă ca acela care a primit pe unul în casă, peste o oră să fie și el alungat și astfel tot mai multe familii se trezesc în stradă fără adăpost. Asta i-a mai lipsit sărmanei bunici. Pînă acum numai Ági țipa cînd suna cineva și-l strîngea pe

nenea Béla de parcă vroia să-l sugrume, acum, la fiecare zbîrnîitură şi bunica începe să plîngă în hohote, văicărindu-se : vom rămîne fără adăpost ! Au început deja să-i dea afară pe oameni din case şi în jurul nostru. Am văzut şi azi după-masă, de la fereastra camerei mele, cum nenea Waldmann — cu o geantă mică şi cu un coş — ieşea pe poartă, împreună cu întreaga familie ; trei ofiţeri nemţi stăteau afară, unul i-a tras un picior în spate lui nenea Waldmann, cînd acesta a ieşit din curtea propriei sale case, lăsîndu-le-o acelor nemţi blestemaţi. Nici n-am povestit despre aceasta nimănui, nici măcar lui nenea Béla. Din întreaga familie, cei mai calmi sînt nenea Béla şi bunicul. Bunicul i-a spus lui Ági : „Fetiţa mea, mie nu mai îmi pasă de nimic, am 61 de ani şi sînt tare obosit. Am muncit mult toată viaţa şi — tu ştii cel mai bine — am avut foarte puţine bucurii !“ Asemenea vorbe i-au lipsit lui Ági ca să plîngă apoi în hohote şi mai mari. Aşa frumos l-a implorat pe bunicul, că am început şi eu să plîng : „tăticul meu, doresc din tot sufletul să trăim, să ai o bătrîneţe frumoasă, vei vedea, totul va fi bine, numai să rezistăm acestei năpaste“. Aşa îi vorbea Ági bunicului şi îi săruta cînd părul, cînd mîinile. Nenea Béla a spus să ne pregătim fiecare cîte o geantă cu cele mai necesare lucruri căci şi pe noi ne pot scoate din casă la orice oră la fel ca pe nenea Waldmann şi familia lui. Tanti Friedländer tocmai venise la noi să ne relateze că nenea Alexandru se află în beciul primăriei transformat în închisoare pentru deţinuţii politici. Adică deţinut politic este acela care-i comunist ori socialist. Azi l-am întrebat pe nenea Béla : ar putea s-o ducă şi pe Ági în beciul primăriei pe motiv că e socialistă ? Nenea Béla mi-a spus să nu-mi fac griji ; nenea Alexandru a fost un socialist militant, pe cînd Ági doar iubeşte socialiştii.

De cînd sînt aici nemţii, nici nu mai ies pe stradă ; tăticul obişnuieşte să vină el la noi. Deşi tare aş vrea să mă întîlnesc cu copii de vîrsta mea . . . atunci probabil aş putea uita — chiar dacă pentru puţin timp — că sînt aici nemţii. Tăticul este destul de calm. Azi a întrebat-o pe Ági dacă nu doreşte ca şi eu să trec la catolicism, căci el a trecut demult. Lui Ági nu-i pasă, ea este de acord cu orice, dacă este în avantajul meu, dacă mă poate ajuta cu ceva, dar, din păcate, există legi rasiale, drept care religia nu contează. Iniţial nici n-am înţeles ce-i cu aceste

legi rasiale, dar apoi mi-a venit repede în minte că aceste legi au fost inventate de Hitler, se numesc legile de la Nürnberg; am auzit și am citit enorm despre ele. Esențial este că trebuie să fii arian și nu reformat ori catolic. Deci, Micul meu Jurnal, nu voi trece la creștinism, deși nenea Béla a auzit că foarte mulți doresc să facă acest pas. Dar preoții creștini din Oradea se cramponează ca, mai întîi, fiecare să învețe timp de șase luni (religia respectivă — n.t.) și abia apoi să se poată creștina. Nenea Béla a spus că prin aceasta Biserica și-a dat arama pe față! Eu am crezut totdeauna că preoții sînt niște sfinți și-i ajută pe toți care sînt în necaz. Se vede că și ei îi ajută doar pe creștinii necăjiți, pe evrei — nu! Pe noi cine ne ajută?

31 martie 1944

Azi a apărut legea: de aici înainte evreii trebuie să poarte steaua galbenă. S-a stabilit precis cît de mare să fie și s-a ordonat să fie cusută pe toate hainele și paltoanele. Cînd a aflat bunica, din nou a devenit atît de agitată, încît a fost nevoie să chemăm un medic. I s-a făcut o injecție. Acum doarme. Bunica nu știe că ne-au tăiat deja și telefonul. Ági a vrut să telefoneze după medic și n-a putut. Atunci bunicul ne-a spus că de la evrei s-au luat telefoanele și merge el în oraș să aducă un doctor. Pînă acum Ági vorbea seara cu Pesta, de aici înainte s-a terminat și cu aceste convorbiri și nici eu nu voi mai putea vorbi cu Anikó și cu Marica. Se vor lua și prăvăliile de la evrei. Vadas Pista va trebui să stea și el acasă. Nu înțeleg: cine va da de mîncare copiilor dacă cei mari nu vor avea voie să lucreze? Doar nu vor nemții ca noi să murim cu toții de foame?! Deși, după Ági și asta e posibil. Ági este din zi în zi mai slabă, o doare rana și are febră. Abia a putut pregăti geamantanele, a pus în ele tot felul de lucruri neimportante, astfel că pînă la urmă Mariska și cu bunicul au trebuit să împacheteze pentru fiecare dintre noi. Ági este tare neîndemînatică și se bucura mereu că eu sînt atît de pricepută. Dar acum nu se bucură de nimic, e foarte îngrijorată din cauza lui nenea Béla. Dimpotrivă, nenea Béla ne dovedește ce om puternic este; cît e ziua de lungă ne îmbărbătează, iar pe bunica —

cînd o apucă crizele — numai el o știe calma cît de cît. Deși pe bietul nenea Béla îl prigonesc nu doar datorită faptului că este evreu, ci și pentru că e de stînga.

1 aprilie 1944

În tot cartierul numai noi am rămas în casa noastră. Pînă la purtarea stelei galbene eu mă voi muta la Anikó. Bunica Rácz are în ultima vreme foarte frecvent crize, iar cînd o apucă eu tremur ca varul și Ági nu vrea ca eu să asist la aceste scene. Azi a fost aici tanti Bora și a rugat-o pe Ági să mă lase la Anni, deoarece Anni este foarte tristă, e aproape deprimată. Dumnezeule, azi e 1 aprilie ! Anul trecut pe vremea aceasta eram împreună cu Anikó și ne storceam creierii cui să-i jucăm o festă. Cine are astăzi chef de așa ceva ? ! Micul meu Jurnal, nu peste mult timp plec la Anikó, iau cu mine geamantanul meu cel mic, pregătit de Mariska și colivia cu canarul. Mă tem că, dacă nu voi fi acasă, Mandi va muri, căci acum toți se ocupă de altceva și tare mă îngrijorează Mandi. E o pasăre atît de simpatică ; pe mine mă recunoaște dacă mă apropii de colivie și imediat începe să cînte. Mariska mă va conduce pînă la Anikó, ea este ariană și cu ea sînt în siguranță pe stradă. Mariska aceasta este într-adevăr foarte drăguță și cînd aude că pe bunica o apucă crizele, fuge imediat la mine și mă duce la ea în bucătărie, iar eu îmi astup urechile să nu aud țipetele bunicii. Obișnuiesc uneori să-i citesc lui Mariska din „Copiii omului cu inimă de piatră" de Jókai Mór, căci această carte se află în camera ei. Dar de cele mai multe ori plîng ; deși în astfel de momente mi-e frică de bunica Rácz, totuși mi-e tare milă de ea. Micul meu Jurnal, pe tine te iau cu mine la Anikó, nu-ți fie teamă, nu vei fi singur. Tu ești prietenul meu cel-mai-cel-mai-adevărat.

5 aprilie 1944

Azi a venit după mine Mariska și aici, la familia lui Anni, mi-a cusut pe pardesiul meu bej — strînsă bine și exact dea-

supra inimii — steaua galbenă. Am stat cinci zile la Anikó. A fost cu mult mai bine decît acasă. Anni nici nu era deprimată, vorbeam puțin și ne jucam permanent. Doar în ultima zi s-a stricat totul căci pe nenea Pali l-au chemat la muncă forțată. Nenea Pali este tatăl lui Anni și îl iubesc și eu foarte mult. N-am dormit toată noaptea, deoarece nenea Pali a plecat în zori, iar în timpul nopții și-a făcut bagajul și și-au luat rămas bun. Anni și tanti Bora plîngeau în hohote, cum obișnuiește Ági cînd se abate vreun necaz asupra lui nenea Béla ori a bunicului. Eu m-am gîndit toată noaptea că mai bine să mă alunge pe mine în stradă și să-mi tragă un picior în spate oricare neamț, numai să nu i-l ia nimeni lui Ági pe nenea Béla. Dar nenea Pali mi-a zis să nu mă tem, căci nenea Béla numai din Pesta poate primi ordin de chemare, nimeni de la armată nu știe unde se află el acum. M-am liniștit un pic și acasă nu i-am divulgat decît bunicului că nenea Pali a fost concentrat. Dar după bunicul, acum este mai bine dacă cineva este concentrat, deoarece aici, în oraș, nemții internează pe toată lumea în școala elementară de pe strada Crișului, iar familiile arestaților sînt alungate în stradă. Bunica se simte ceva mai bine ; toată ziua deretică prin casă, deși Mariska face totul. Bunica susține însă că ei îi face bine dereticatul. Nu-l văzusem de mult pe tăticu și Mariska m-a condus azi după-masă la el. Azi dimineață, cînd am venit acasă cu Mariska de la Anikó, nu prea am privit strada sau poate a fost încă devreme, dar n-am văzut nici o stea galbenă. Ei, dar azi după-masă, mergînd la buna Luiza, m-am întîlnit cu cei însemnați cu steaua galbenă. Oamenii aceștia se strecurau pe străzi triști, cu capetele plecate. Pe mine Mariska m-a ținut de mînă ca pe o fetiță mică și ne-am grăbit cît am putut de tare. Totuși, l-am zărit pe Vadas Pista ; el nu m-a observat, așa că l-am salutat eu. Știu că nu se cuvine ca fata să-l salute prima pe băiat, dar este atît de neesențial dacă o fată cu stea galbenă în piept este decentă sau nu. Pa, Eva — mi-a spus — nu te supăra, nici nu te-am observat. E mai mare steaua decît ești tu — a adăugat —, dar n-a rîs, ci m-a privit cu mare tristețe. Pe tăticu l-am întîlnit la buna Luiza, care s-a bucurat foarte mult cînd m-a văzut. Ea este complet liniștită. Spune că nu-i pasă chiar dacă va muri. Sigur, dar ea are 72 de ani, iar eu doar 13 ! Și acum, cînd Vadas Pista a vorbit așa

frumos cu mine, cu atît mai mult nu vreau să mor ! Bunica Luiza nu este îngrijorată decît pentru tăticu, pentru mătuşa Lili şi pentru mine — zice că acum lucrul cel mai important este să fim sănătoşi, căci astfel se poate rezista la orice. Cit timp am stat la ea a intrat grăbită o tanti din vecini şi a povestit că pe Emil Weisslovits l-au arestat şi l-au dus la şcoala elementară de pe strada Crişului. Nemţii şi ungurii i-au devastat hotelul şi au jefuit tot ce s-a putut. Deşi bunica este certată cu Emil Weisslovits, totuşi, s-a îngrozit. Buna Luiza a crezut că nu vor îndrăzni să se atingă de Emil Weisslovits, doar el a fost persecutat de români pentru atitudinea sa promaghiară. Buna Luiza a şi remarcat : a meritat ca Emil să facă pe „marele ungur !“ Acum, ungurii i-au ajutat pe nemţi să-i jefuiască hotelul în loc să-l apere. Mariska a venit apoi după mine să mă ducă acasă. Strada era plină ochi de oameni însemnaţi cu steaua galbenă. Mariska a spus că ei îi este ruşine pentru ceea ce fac ungurii cu noi, evreii. Adevărul este că nenea Béla are dreptate cînd spune că arienii săraci sînt mai buni decît arienii domni care rîd de noi pe stradă şi nu le e ruşine de ce se întîmplă, ca lui Mariska.

7 aprilie 1944

Azi au venit să-mi ia bicicleta. Era gata să fac o mare dandana. Ştii, Micul meu Jurnal, simplul fapt că poliţiştii au intrat în casa noastră m-a speriat teribil. Ştiu că acum poliţiştii nu aduc cu ei decît necazuri acolo unde pun piciorul. Bicicleta mea avea un număr, iar bunicul plătea impozitul corespunzător. Aşa au descoperit-o poliţiştii : era trecut într-o evidenţă la primărie că eu am bicicletă. Acum mi-e foarte ruşine că, în faţa poliţiştilor, am făcut aşa tărăboi. Da, Micul meu Jurnal, aşa s-au petrecut lucrurile. M-am trîntit la pămînt şi, întinsă pe spate, am cuprins cu braţele roata din spate a bicicletei şi am strigat la poliţişti tot ce mi-a ieşit pe gură : „Să vă fie ruşine ! Luaţi bicicleta unui copil ! Asta-i furt curat !“ Am adunat bani ca s-o cumpărăm un an şi jumătate şi pentru a completa suma am vîndut vechea mea bicicletă de copil, masa pe care eram înfăşată cînd am fost mică

și paltonul vechi al bunicului. Bunicii, Juszti, Ági și nenea Béla, buna Luiza și tăticu, toți au contribuit la cumpărarea bicicletei. Și, totuși, nu s-au strîns toți banii necesari, dar Hoffmann n-a vîndut-o altcuiva. Mai mult, mi-a spus s-o duc acasă că o vor plăti tăticul sau bunicul. Dar n-am vrut s-o iau, pînă cînd nu adun întreaga sumă. Între timp, ori de cîte ori puteam mă repezeam pînă la magazinul lui Hoffmann și mă uitam : mai e acolo bicicleta aceea roșie ? Cum a rîs Ági cînd i-am povestit că atunci cînd, în sfîrșit, am avut toți banii, am mers la magazin și am adus acasă bicicleta. Dar nu m-am urcat pe ea, ci am condus-o ca pe un cîine mare și frumos. De la început mi-am adorat bicicleta ; am denumit-o Vineri. Acest nume l-am luat de la Robinson, dar se potrivește de minune pentru bicicletă. În primul rînd pentru că am adus-o acasă într-o zi de vineri, apoi pentru că Vineri este simbolul devotamentului, cel care a fost atît de loial față de Robinson. Această bicicletă — Vineri va fi devotată lui Eva-Robinson mi-am zis și am avut dreptate. Trei ani nu mi-a dat nici o bătaie de cap, adică n-a avut nici o pană și n-a trebuit să cheltuiesc cu ea nici un ban. Marica și Anni au dat și ele cîte un nume bicicletelor lor. A lui Marica s-a numit Horsey, care înseamnă pe englezește cal, iar a lui Anni — Berci, pentru că este un nume foarte glumeț. Unul din polițiști a fost foarte furios. A spus că numai asta le mai lipsește ca un copil de evreu nenorocit să le facă o asemenea comedie pentru că i se ia bicicleta. Nici un copil de evreu nu mai are dreptul să aibă bicicletă și nici pîine, căci evreii mănîncă pîinea de la gura soldaților. Îți închipui, Micul meu Jurnal, ce-am simțit eu cînd toate acestea mi-au fost aruncate în față. Așa ceva n-am auzit decît la radio sau am citit în ziarele germane. Totuși, una este cînd citești așa ceva și cu totul altceva cînd ți se trîntește în față. Și, pe deasupra, în clipa cînd mi se ia propria mea bicicletă. De fapt, ce crede acest polițist nemernic, că noi am furat această bicicletă ? Noi am cumpărat-o de la Hoffmann pe bani și pentru acești bani au muncit bunicul și toți ceilalți care m-au ajutat. Dar știi, Micul meu Jurnal, celuilalt polițist se pare că i s-a făcut milă de mine. Să-ți fie rușine, domnule coleg, a zis el. Inima dumitale este din piatră ? Cum poți vorbi astfel cu o fetiță atît de minunată ? Apoi mi-a mîngîiat părul și mi-a promis că el va avea grijă de bicicletă, ne-a dat o

chitanță și mi-a spus să nu plîng, cînd se va termina războiul voi primi înapoi bicicleta. Cel mult va trebui dusă la Hoffmann și pusă la punct. Ági a zis că de data aceasta am avut noroc, dar în viitor orice ni se va lua să nu protestăm. Și așa nu putem obține nimic și să nu lăsăm această pleavă, aceste hoituri să vadă cît de mult suferim. Eu totuși n-o înțeleg pe Ági. Ce-mi pasă mie dacă ei știu sau nu cît de mare e suferința noastră. Nu este deloc greu să-ți dai seama că dacă unui om îi iei totul și în scurtă vreme nu va avea nici ce mînca, atunci, acel om suferă cumplit. Ei, dar e atît de totuna! Ági nu trebuie să ia în brațe roata de la bicicletă și să plîngă în hohote. E suficient s-o privească cineva și imediat își dă seama că ea nu doar suferă, ci e îngrozită de ce i s-ar putea întîmpla lui nenea Béla. Tremură pentru el zi și noapte.

9 aprilie 1944

Azi l-au arestat pe tăticu. Au venit după el în miez de noapte și i-au sigilat apartamentul. Știu de cîteva zile bune că în școala de pe strada Crișului sînt închiși mulți, cîteva sute. Pînă acum însă au fost duși acolo numai cei foarte bogați, iar tăticul meu nu este bogat, ci numai bunica Luiza. Dar acum nici ea nu mai este, căci i-au luat cinematograful, iar comercianții evrei au trebuit să tragă obloanele. Arienii inventariază totul, este adevărat că evreii sînt obligați să plătească în continuare chiria, dar nu bunicii Luiza, ci în altă parte. Impozitul, însă, tot bunica este datoare să-l plătească! Am aflat de la tanti Lili, sora tăticului, că pe tăticu l-au ridicat și l-au închis în școala elementară de pe strada Crișului. Tanti Lili era disperată, o trimisese la noi bunica Luiza. Ea auzise deja că tăticului i se poate duce masa de prînz și vor să i-o duc eu deoarece dacă o duce un matur, polițiștii nu-l lasă să se apropie sau, ca din întîmplare, îi răstoarnă oala cu mîncare și atunci deținutul flămînzește mai departe. Inițial, bunica Rácz a început să strige că nu mă lasă să duc eu de mîncare. Văzîndu-mă pe mine pe stradă, se lamenta ea, își vor aminti că nenea Béla este tatăl meu vitreg și-l vor lua și pe el. Dar Ági a spus că neapărat trebuie să merg eu cu

mîncare, că așa îl voi putea vedea pe tăticu și el, revăzîndu-mă, se va bucura mai mult decît de oricine. Ne-am înțeles că oricine mă va întreba pe stradă despre ea ori despre nenea Béla, eu le voi spune că se află la Pesta. Ei nu s-au arătat pe străzi și numai prietenii cei mai apropiați știu că sînt aici, în Oradea. La ora 12 mîncarea a fost gata. I-am dus supă de catofi, chiftele cu fiertură de dovlecei și prăjitură. Pe drum m-au oprit mulți și m-au întrebat dacă a fost cumva arestat bunicul și-i duc de mîncare. Le-am răspuns scurt : nu, tăticu. Brusc am simțit un junghi în inimă. Mi-am dat seama, după întrebări, că și pe bunicul l-ar putea aresta și atunci într-adevăr nu știu ce se va întîmpla cu noi. Ce-am să mă fac eu cu bunica Rácz și cu Ági ?

Încă de pe pod am văzut cîtă lume așteaptă în fața școlii de pe strada Crișului. Cînd am ajuns acolo am descoperit că-i cunosc aproape pe toți. Mi-am dat seama că bunica Luiza a avut dreptate. E mai bine dacă mîncarea este adusă de un copil. Enorm de mulți băiețași și fetițe stăteau în fața școlii cu sufertașe. Așteptînd la rînd, am aflat că tata este ostatic. Am zărit-o pe tanti Friedländer și cu greu m-am strecurat lîngă ea. Și ea îi adusese de mîncare lui nenea Alexandru, mutat aici din beciul primăriei. Eu m-am bucurat mult, căci la școală e totuși mai bine decît în beci. Tanti Friedländer mi-a explicat, în timp ce așteptam, că ostaticul este un fel de amanet. Deci tata a devenit amanet, numai că nu înțeleg cum poate fi un om amanet ? În sfîrșit m-au lăsat să pătrund la tăticu. Cei mai mulți dintre „oamenii-amanet" se așezaseră în curte direct pe pămînt. Bolnavii erau culcați în clase, direct pe podea. Tăticul mi-a spus că nu e chiar atît de groaznic, dar este extrem de plictisitor și de incomod. N-ai unde să stai pe un scaun, iar el n-are chef să discute cu ceilalți, așa că toată ziua străbate în lung și-n lat curtea școlii. Cînd am plecat de la el, mi-a venit în minte că atunci cînd umblam eu la școala primară totdeauna noi, copiii, ne aflam înăuntru, în incintă, iar părinții ne așteptau dincolo de gard să ne conducă acasă. Acum însă în curte sînt numai adulți, chiar bătrîni, iar noi, copiii, așteptăm în stradă. Lumea întreagă s-a întors cu capu-n jos.

10 aprilie 1944

Abia acum am aflat, Micul meu Jurnal, că la 15 aprilie Mariska trebuie să plece de la noi : evreii n-au dreptul să aibă angajat casnic creştin. Îmi pare nespus de rău că Mariska pleacă de la noi. Ea e atît de bună cu mine, mai ales în momentele cînd pe bunica o apucă crizele. Acum va trebui să muncim foarte mult. Necazul este că, deşi bunica lucrează toată ziua, face mereu acelaşi lucru. De exemplu : spală de 15 ori plăcile terasei sau spală de trei ori aceeaşi fereastră şi nu-i trece prin cap că ar trebui şters praful în sufragerie. Pe Ági nu se poate conta ; ea propriu-zis încă nu s-a pus pe picioare şi chiar dacă este sănătoasă este incomensurabil de neîndemînatică. Ági realmente nu se pricepe deloc la gospodărie. Nenea Béla obişnuia să spună despre ea că ştie să economisească şi asta înseamnă ceva. Eu în schimb sînt foarte pricepută. Acest lucru tu, Micul meu Jurnal, îl ştii şi-mi place mult să muncesc. Aş lucra şi 10 ani în gospodărie numai să nu trebuiască să părăsim locuinţa şi bunica să se facă bine şi să nu ni-i ia pe nenea Béla şi pe bunicul ! E destul de mare suferinţa pentru o fată de 13 ani că i-au ridicat tatăl şi i-au luat bicicleta. Am uitat să consemnez, Micul meu Jurnal, ce s-a mai întîmplat cînd l-au arestat pe tata. Pe el l-au dus în zori şi au sigilat apartamentul, uitînd înăuntru cîinele, pe Juno. Bietul cîine a urlat de i-a înnebunit pe vecini, dar nu se putea face nimic ; casa era sigilată şi un astfel de sigiliu numai poliţia îl poate rupe. Tanti Lili, sora tatei, a înaintat o cerere la poliţie. În sfîrşit, azi au deschis pentru un minut locuinţa lui tăticu şi, Micul meu Jurnal, minunea minunilor, Juno trăia. Probabil a găsit în cămară slănina lui tăticu. Acest lucru nu-l putem şti cu precizie, căci numai poliţiştii au avut voie să intre în apartament şi să scoată cîinele. Juno stă acum la bunica Luiza, dar e tare trist şi aproape că nu mănîncă nimic. Cîinele acesta îi este mai devotat lui tăticu decît mulţi oameni, spune Ági.

13 aprilie 1944

Micul meu Jurnal, se întîmplă atîtea grozăvii, că nici nu mai am chef să scriu. Azi, de exemplu, l-au dus pe nenea Alexandru împreună cu toţi deţinuţii politici. Nimeni nu ştie unde. Tanti Ági a venit la noi şi ne-a spus cu lacrimi în ochi : Eva dragă, nu ne vom mai întîlni ducînd mîncare în strada Crişului, căci astă-noapte i-au dus pe politici. Nenea Béla a consolat-o pe tanti Ági, spunîndu-i că deţinuţilor politici — chiar dacă le merge prost — viaţa le este în mai mare siguranţă, decît dacă ar fi doar evrei, deoarece există şi deţinuţi politici arieni, iar pe aceştia, totuşi, nu îndrăznesc să-i lichideze pur şi simplu ca pe evrei. Interesant, nenea Béla mi-a explicat că nu numai evreii sînt socialişti şi comunişti, ci şi enorm de mulţi arieni. Totuşi acest fapt este minunat şi acum cel puţin ştiu că Ági doar din exasperare îi înjura pe arieni în general, doar şi Juszti şi Mariska sint arieni. Şi era cît p-aci să-l uit pe nenea Nadányi Zoltán. Nadányi Zoltán este un personaj foarte important la primărie. El este şeful arhivelor judeţului Bihor. Ági spune că, în ceea ce-l priveşte pe nenea Zoltán, interesant este nu faptul că este arhivar şef, ci că scrie poezii foarte frumoase. Şi eu am citit cîteva, căci volumul se află pe noptiera lui Ági. Scrie numai poezii de dragoste, iar mie, ori de cîte ori luam în mînă volumul, îmi venea în minte Vadas Pista. Am uitat să consemnez în paginile tale, Micul meu Jurnal, că acum arienii n-au voie să meargă la evrei, dar nenea Nadányi Zoltán vine în fiecare seară la Ági şi la nenea Béla. Necazul este însă că nu poate să ne procure documente false, deşi este şeful arhivelor. Din păcate, în arhivă s-ar putea „găsi" doar o falsă străbunică şi un fals străbunic, dar nenea Béla ar avea nevoie de un document militar fals, de o foaie de evidenţă falsă sau mai ştiu şi eu de cîte alte feluri de documente false. Dar astfel de scripte nu există în arhivele lui nenea Nadányi Zoltán. De altfel, nenea Zoltán este tot atît de trist de parcă şi el ar fi evreu, deşi el este într-adevăr arian.

16 aprilie 1944

De cînd a plecat de la noi, Mariska revine în fiecare seară, strecurîndu-se pe poartă, după ce se întunecă, la fel ca Nadányi Zoltán. Se apucă de treabă și lucrează foarte mult ca nouă să ne rămînă cît mai puțin de făcut în timpul zilei. Totuși sînt foarte obosită, Micul meu Jurnal, deși mă ajută și Ági, dar, drept să spun, fără nici un spor. Bunica Rácz o ceartă pe Ági și se blestemă și pe sine. Am făcut din tine o prințesă, dar barem de-aș ști pentru ce? Cînd Ági era fetiță învăța mereu. Eu i-am văzut carnetul de note: a fost o elevă bună, știe bine și franceza, a umblat și la facultate. Acolo însă a avut protecție, datorită bunicului. Medicul ne-a spus că acum bunica nu trebuie contrazisă, ci lăsat totul așa cum zice ea, altfel imediat o apucă crizele de care Ági se teme aproape ca mine. Micul meu Jurnal, tăticul este în continuare închis, eu îi duc mai departe de mîncare și pe zi ce trece sînt tot mai mulți închiși. Uneori stau ore întregi pînă izbutesc să-i predau mîncarea și nu de fiecare dată reușesc să vorbesc cu el. Cînd întîrzii mai mult, Ági mă așteaptă în poartă, căutînd să deslușească zgomotul pașilor mei pe stradă. Mereu se teme ca nu cumva să devin și eu amanet ca tăticu. Ce grea este viața, Micul meu Jurnal! Noapte bună.

18 aprilie 1944

Azi a venit de la Pesta verișorul creștin al lui Ági, care este funcționar la hotelul Pannonia. Îl cheamă Kaufmann Sanyi. Le-a adus lui Ági și lui nenea Béla documente false, pe care le-a furat din hotel. El a vrut să-i ajute să evadeze prin Békéscsaba la Pesta. Ziua de azi, Micul meu Jurnal, a fost groaznică. Cînd bunica a aflat despre ce este vorba, s-a trîntit la pămînt și a început să urle. A spus că Ági ori nenea Béla o vor ucide pe ea în locul lor. A mai strigat cîteva lucruri atît de groaznice, încît, pînă la urmă, Ági și-a dat cuvîntul de onoare că nu va evada nimeni, întîmplă-se orice! Sanyi a spus că la Pesta domnește „teroarea“, dar totuși este vorba de un oraș mare și acolo se va găsi un socialist sau comunist arian care

să-i ascundă în propria locuință pe Ági și pe nenea Béla. Sanyi a povestit tot felul de lucruri înfiorătoare care se întîmplă cu politicii și cu evreii în Pesta, drept care Ági m-a trimis afară din cameră, iar bunicul m-a dus la Marica, ca să nu ascult aceste grozăvii. A trebuit să chemăm și medicul la bunica. Cînd m-am întors acasă de la Marica, era după-masă tîrziu. Ági plîngea amarnic spunînd că au ratat ultima șansă și acum vom deveni niște *hoituri* undeva în Polonia. Asta o aud pentru prima oară din gura lui Ági. Deci totuși e adevărat : ne duc în Polonia ! La fel ca pe Marta. Poate de aceea mă vor duce și pe mine pentru că am avut bicicletă roșie ca Marta. Știu că este o prostie ceea ce am scris acum, dar crede-mă, Micul meu Jurnal, a început să-mi fie teamă că mă voi scrînti ca bunica, dar dacă am reveni la normal, cu siguranță s-ar vindeca, pentru că, totuși, ea nu este nebună. Sanyi a adus acte și pentru mine, dar mie nici măcar nu mi le-au arătat. Așa de tare s-au sperit cu toții de bunica, încît, în acea seară, Sanyi s-a și întors la Pesta.

19 aprilie 1944

Este aici, Micul meu Jurnal, o croitoreasă pe care o cheamă doamna Jakobi și care îmi cosea în fiecare an niște rochițe tare drăguțe. Mă iubește foarte mult, pe Ági de asemenea, deși ea este ariană. Această doamnă Jakobi nu știa că biata bunică Rácz este bolnavă și ea se furișa la noi seara la fel ca Mariska și nenea Zoltán. A chemat-o pe bunica în bucătărie, ca nimeni să nu audă ce vorbesc. Ági bănuind ceva rău, s-a dus după ele. Cînd a ajuns, bunica țipa ca atunci cînd nenea Sanyi a venit de la Pesta cu actele false. A reieșit că doamna Jakobi, încă în această noapte, a vrut să mă ducă la ea și nimeni n-ar fi aflat că eu sînt acolo. Putea să-mi ia și rochiile, n-ar fi fost nimic suspect, ea este doar croitoreasă ! Bunica a spus însă că ea nu mă lasă, căci doamna Jakobi este o femeie stricată și m-ar vinde bărbaților și atunci și eu aș deveni o femeie stricată. Doamna Jakobi s-a simțit profund jignită de bunica. Ági a trebuie s-o ducă în camera copiilor și acolo i-a spus că bunica are mintea tulbure și bunul Dum-

nezeu o va ajuta totdeauna pe doamna Jakobi, pentru că ea a vrut să ajute un copil atît de bătut de soartă cum sînt eu. Ági nici măcar lui tanti Friedländer Ági — care îi este cea mai bună prietenă din Oradea — nu i-a mărturisit ce s-a întîmplat cu bunica; i-a spus doar în treacăt că bunica stă foarte prost cu nervii. Se pare că lui Ági îi este rușine că bunica și-a pierdut mințile, deși nimeni nu-i vinovat decît blestematul acela de Hitler.

Această doamnă Jakobi nici nu este o femeie stricată cum spune sărmana bunică, ci este foarte bună și eu nu înțeleg ce vrea să spună bunica cum că doamna Jakobi m-ar vinde bărbaților. Nimeni nu cumpără azi o fetiță de evreu. Mi-a zis și Ági că bunica debitează astfel de lucruri numai pentru că este bolnavă. Știi, Micul meu Jurnal, oricît de rău ar fi fost să nu-i mai văd un timp, pe Ági și pe ceilalți, eu m-aș fi dus oriunde cu doamna Jakobi numai să fiu într-un loc unde să nu se știe despre mine că sînt evreică și să nu mă poată duce în Polonia ca pe Marta.

20 aprilie 1944

Zilnic apar, Micul meu Jurnal, o mulțime de legi împotriva evreilor. Azi, de exemplu, ne-au luat toate mașinile și aparatele: mașina de cusut, radioul, telefonul, aspiratorul, aparatul electric de prăjit, aparatul meu de fotografiat, deși pentru acesta nu mi s-a dat chitanță ca pentru bicicletă. Au luat și mașina de scris a lui nenea Béla, dar el nu s-a necăjit. Dacă se va termina războiul, iarăși vom avea de toate. Ági a spus : să ne bucurăm că iau obiecte și nu oameni. Și are dreptate, căci după război mai pot să am un Ikonom-Zeiss, cu care să lucrez, cînd voi deveni fotoreporter, dar niciodată altă mamă sau bunic. Sărmanul bunic, nici nu mai poate merge la farmacie, căci evreii n-au voie să circule pe stradă decît dimineața între 9 și 10. Bietul bunic, pînă acum pentru el a fost cel mai bine, pentru că lucra toată ziua în farmacie și nu vedea cît de tristă e viața acasă. Bunica se simte acum puțin mai bine, primește medicamente și i se fac injecții datorită cărora doarme mult. Micul meu Jurnal, după mult timp, am

avut și eu o mică bucurie. Azi l-au lăsat acasă din strada Crișului pe tăticu, dar locuința nu i-au desigilat-o, așa că locuiește la bunica Luiza. Nenea Béla și bunicul i-au dat cămăși și pijamale, căci atunci cînd l-au arestat și l-au dus amanet în strada Crișului nu i s-a permis să ia decît două rînduri de lenjerie. Interesant este, Micul meu Jurnal, că tăticu nici nu s-a bucurat că l-au eliberat. El crede — ne-a mărturisit — că ce s-a întîmplat este nu sfîrșitul, ci începutul. Ce-ar putea fi și mai rău ? Știu, mai rău nu poate fi decît Polonia. Deși după tăticu, așa ceva este exclus, căci rușii aproape au intrat în Iași, iar odată și odată tot vor debarca americanii. Se spune că marile bombardamente din Pesta dovedesc că englezii, americanii și rușii pregătesc o mare acțiune și aceasta va fi ultima lovitură dată Germaniei. Tăticu a spus că nici vagoane nu mai au destule să transporte atîția oameni în Polonia. Doar în Ungaria sînt aproape un milion de evrei ! Englezii bombardează mereu căile ferate. Acum, dacă n-avem radio, nu știm nimic. Ziarele scriu mereu că nemții și ungurii înving. Este desigur o minciună, ca tot ce se scrie acum în ziare. Ági zice că la ziare lucrează asemenea oameni care într-o lume normală ar fi spînzurați. Bunica, cît e ziua de lungă, deretică sau doarme. S-a apucat să răzuiască parchetul cu șmirghel, ca și cînd acest lucru ar fi foarte important. Pînă acum curăța întruna argintăria, dar deja ne-au luat toate obiectele de argint. Eu nici nu mai consemnez în paginile tale, Micul meu Jurnal, în care zi, ce ni se ia. Căci totul ni se ia. Ce frumoasă era încă locuința noastră în martie, cînd Ági și nenea Béla au sosit acasă. Cît de mult a admirat-o nenea Béla. Zicea că ani de zile n-a mai locuit într-o casă ca lumea. În Rusia, sărmanii evrei din detașamentele de muncă forțată locuiau în cotețe și asta încă era bine, căci de cele mai multe ori dormeau sub cerul liber. Acum nu mai este frumoasă locuința noastră. Tot ce-a fost frumos în ea a fost luat și dus. Argintăria, covoarele, tablourile și oglinda venețiană. Pentru covoare ne-au dat chitanță, dar pînă și bunicul zice că nu le vom mai primi înapoi niciodată. Bunicul este foarte trist de cînd nu mai poate lucra în farmacie. O privește atît de curios și de trist pe Ági și mereu o mîngîie de parcă și-ar lua rămas bun de la ea. Ági i-a spus : nu-ți lua rămas bun, scumpul meu tată, că mi se rupe inima. Ági vrea ca ea să aibă totdeauna

tată ! Și o înțeleg, căci și eu vreau ca toți să rămînem în viață. Marta n-a vrut să rămînă aici fără tăticul ei și a plecat să moară cu el în Polonia. Este adevărat că n-aveau de unde să știe că o duc la moarte. De cînd sînt aici nemții m-am întrebat de multe ori, Micul meu Jurnal : dacă Marta, fiind încă la Oradea, ar fi știut ce moarte cumplită o așteaptă mergînd cu tăticul ei, ar fi plecat totuși ? Îți mărturisesc, Micul meu Jurnal, că eu atît de mult, dar atît de mult doresc să trăiesc, încît dacă și pe mine m-ar pune să aleg, la fel ca pe Marta, eu și fără Ági și tăticu, chiar fără toți, aș rămîne, deoarece eu vreau să rămîn în viață cu orice preț !

1 mai 1944

Azi-dimineață, Mariska a năvălit la noi și ne-a întrebat : ați văzut pancartele ? Da de unde, i-am răspuns. Noi, dragă Mariska, începînd cu ziua de azi n-avem voie să umblăm pe stradă, decît între 9 și 10 ! Deci de aceea nu ne este permis să ieșim în stradă decît între 9 și 10 pentru că ne duc în ghetou. Mariska a început să împacheteze, dar bunica a continuat să calce cămășile bărbătești ca și cum n-ar fi auzit despre ce este vorba. Mariska citise pancartele și acolo scria că putem duce numai un schimb de lenjerie și hainele și încălțămintea de pe noi, dar bunica continua să calce fără întrerupere. Ba a început să fredoneze, deși în viața mea n-am auzit-o pînă acum cîntînd. Se înălțau maldăre de cămăși bărbătești albe și tărcate și de pijamale. Apoi, brusc, bunica a lăsat baltă călcatul și s-a apucat să facă ordine în cămară. Încă de anul trecut rămăseseră acolo tot felul de compoturi bune, de care nu ne atinseserăm. Spuneam mereu : ce bune vor fi ele pentru nenea Béla cînd se va întoarce din Ucraina. Cîte bunătăți am lăsat în cămară ! Oare cine le va mînca ? Polițiștii horthyști ori nemții ? Între timp s-a făcut ora 9 și bunicul a fugit la farmacie. Ági a îmbrăcat — pentru prima oară de cînd a sosit la Oradea — pardesiul cu steaua galbenă și a ieșit în stradă să vadă pancartele. În acest timp eu încercam să cred că totul nu este decît un vis urît și în curînd mă voi trezi, ca atunci cînd visez că *vitéz*

Szepesváry Károly este din nou în farmacia bunicului. Ági s-a întors în același timp cu medicul. Nici el nu mai poate veni la bunica decît între 9 și 10. Din păcate, pancartele există, sînt reale. Ági parcă ghicise gîndul meu, bănuise cît de tare speram că totul e doar un vis urît. Mi-a spus imediat: Eva, păpușa mea, din păcate, nu este un vis; spațiul fixat pentru ghetou este în cartierul evreiesc, acolo unde, cîndva, a mai existat ghetou. Dar asta a fost așa demult, încît numai din cărți se știe.

Micul meu Jurnal, începînd de aici, totul se derulează de parcă într-adevăr aș visa. Am început cu toții să împachetăm, dar numai obiecte și numai atît cît a citit Ági, pe pancarte, că este admis. Știu că nu este un vis și totuși nu pot crede că e adevărat. Putem lua și lenjerie de pat, dar neștiind cînd vor veni să ne ducă, această lenjerie n-o putem împacheta. Toată ziua, Ági îi face lui nenea Béla cafele; bunica bea coniac. Nimeni nu scoate un cuvînt. Micul meu Jurnal! Niciodată nu mi-a fost așa de frică!

5 mai 1944

Micul meu Jurnal, tu nu te mai afli pe strada Gyöngyösi István nr. 3, adică acasă, nici la Anikó, nici la Tușnad, nici la Balaton, nici la Pesta, nicăieri unde ai fost cu mine, ci în ghetou. Trei zile am așteptat să vină să ne ia. Stăteam în casă și pîndeam polițiștii. Ági și bunicul, dimineața între 9 și 10 ieșeau în stradă să afle știri noi. Orașul a fost împărțit pe circumscripții; un camion german [1] aștepta în fața caselor, cîte doi polițiști horthyști intrau în locuințe și scoteau afară oamenii. Pe pancarte scria tot ce era permis să luăm cu noi.

Micul meu Jurnal! Sînt prea mică ca să pot descrie ce-am simțit în timp ce așteptam să fim duși în ghetou. Ági ofta din cînd în cînd și spunea că ne merităm soarta; ne comportăm ca animalele care așteaptă răbdătoare să fie tăiate la abator. Ori de cîte ori Ági se revolta, pe bunica o apucau cri-

[1] Cu siguranță corect este „un camion maghiar"; peste tot ghetoizarea s-a făcut cu mijloace de transport ale autorităților ungare sau pe jos — n.t.

zele și atunci Ági se liniștea. Cîteodată se instala în casă o liniște înspăimîntătoare. Nu era o liniște ca aceea din timpul nopții, ci una cum nu mi-am putut închipui pînă atunci. De cîte ori suna soneria de la poartă eram aproape fericită, deși știam că vin să ne interneze în ghetou. Simțeam că dacă mai durează mult acea cumplită liniște înnebunim cu toții. Apoi, totul s-a întîmplat ca într-un film. Cei doi polițiști care au venit să ne ridice n-au fost nici măcar neprietenoși. Numai că le-au luat inelele de logodnă bunicilor și lui Ági. Tremurînd din tot corpul, Ági nu reușea să-și scoată inelul. În sfîrșit, i l-a smuls bunicul. Ne-au verificat apoi geamantanele. Pe bunicul nu l-au lăsat să și-l ia. Era din piele de porc. Nu ne-au dat voie să luăm nimic din piele. Ni s-a spus că e război și pielea e necesară soldaților. Nici pe mine nu m-au lăsat să-mi iau mica mea poșetă roșie ; am luat cu noi gențile de ștrand și poșeta de stofă a bunicii. Unul din polițiști mi-a zărit lănțișorul de aur de la gît, pe care-l primisem de ziua mea și de care atîrna cheița ta, Micul meu Jurnal. Încă tot n-ați auzit, a țipat polițistul, că n-aveți dreptul să păstrați obiecte de aur ! Acestea nu mai sînt proprietate evreiască, ci avut național ! Ági, care orice ni se lua făcea pe indiferenta — avea mania să nu-i lase pe polițiști să creadă că ea suferă din cauză că ni se iau lucrurile —, de data aceasta i-a implorat să-mi lase lănțișorul. A început să plîngă în hohote și i-a spus polițistului : domnule inspector, întrebați-vă colegii, pentru nimic nu m-am rugat de nimeni, dar acest lănțișor, vă rog, lăsați-i-l copilei. Vedeți și dumneavoastră, de lănțișor atîrnă cheița jurnalului ei. Nu se poate, a răspuns polițistul, în ghetou veți fi din nou controlați. Mie — așa să mă ajute Dumnezeu — nu-mi trebuie lănțișorul acesta ; nu vreau nimic din ceea ce vi se ia. Dar mi-e teamă că voi avea neplăceri ; sînt om căsătorit, nevastă-mea așteaptă să nască.

Am predat lănțișorul ; pe noptiera bunicii am găsit o panglică de catifea. Am întrebat pe polițist : domnule inspector, o panglică de catifea pot lua cu mine în ghetou ? Mi-a îngăduit, și acum, cheița ta, Micul meu Jurnal, atîrnă de această panglică. Mariska, nici nu mai știu cum, s-a furișat din casă cînd au intrat polițiștii. N-am mai văzut-o nicăieri. Este adevărat că, în acele clipe, cuprinsă de o puternică emoție am și uitat de Mariska. Pe Mandi, încă ieri l-a luat la ea Mariska. Sînt

liniştită, ea va avea grijă de el căci şi ea îl iubeşte foarte mult. Lenjeria de pat am legat-o în baloturi; bunicul şi nenea Béla le-au ridicat pe umeri şi le-au dus la camionul din fața porții. Şoferul camionului era un soldat neamț, probabil un *SS*-ist, căci avea o uniformă neagră[1]. Cel mai cumplit a fost, Micul meu Jurnal, cînd am ajuns la poartă. Atunci l-am văzut pentru prima oară pe bunicul plîngînd. Din poartă se putea vedea grădina; niciodată nu mi s-a părut aşa frumoasă deşi, de zile întregi, nimeni nu mai avusese grijă de ea. Nicicînd n-am să uit cum privea bunicul spre grădină în timp ce tremura din tot trupul de hohotele de plîns pe care nu şi le mai putea stăpîni. Şi în ochii lui nenea Béla erau lacrimi, iar bunica — abia acum observasem — era o femeie bătrînă, aproape ca buna Luiza, deşi bunica Rácz n-are decît 54 de ani. Bunica a ieşit pe poartă, de parcă ar fi fost beată, ca o somnambulă.

Am auzit cum i-a spus Ági polițistului, arătînd spre bunicul: „Deci asta ați dorit! Să-i vedeți pe evrei alungați din casele lor". Am aşteptat să ne sigileze poarta, apoi bunicul — primul dintre noi — s-a urcat în camion. N-am avut unde şi cum să ne aşezăm. Am rămas în picioare. Aşa în picioare am fost cărați de-a lungul străzii principale a oraşului. Cînd am ajuns în fața farmaciei, bunica şi Ági şi-au întors capul, nenea Béla a ținut-o pe Ági îmbrățişată tot drumul. Eu m-am înghesuit în bunica să nu văd arienii de pe stradă care îşi făceau promenada de după-masă fără cea mai mică tulburare, ca şi cum ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume ca noi să locuim de aici înainte în ghetou. Am trecut podul şi ajungînd în piața bisericii am văzut cum ridică zidul ghetoului. În fața porțiunilor terminate stăteau de pază jandarmi cu pene de cocoş la pălăriile lor negre şi cu baionete la armă. Ági, văzînd jandarmii, s-a ghemuit brusc ca muşcată de şarpe şi i-a spus lui nenea Béla: deci jandarmii ne vor mîna în moarte! Ştiu că Ági, de cînd a fost la Vác, înainte să-l fi dus pe nenea Béla în Ucraina, se teme mai tare de jandarmi decît de animalele sălbatice. În mijlocul pieții bisericii era instalată o masă lungă şi în jurul ei stătea o comisie. Bunicul i-a şoptit lui nenea

---

[1] Eroare evidentă. Ghetoizarea s-a făcut exclusiv de către poliția şi jandarmeria horthystă.

Béla, că îi cunoaşte pe cei de la masă, sînt „domnii de la primărie", dar ei se comportau ca şi cum niciodată nu l-ar fi văzut pe bunicul, deşi cu siguranţă că se şi tutuiau, căci intrau adesea în farmacie să cumpere medicamente. Aceşti domni ne-au stabilit loc de dormit în ghetou : strada Szacsvay nr. 20. Acum nu ni s-a mai dat camion şi a trebuit să cărăm noi totul pînă în strada Szacsvay. Nenea Béla n-a vrut s-o lase pe Ági să care şi ea un balot să nu i se redeschidă rana. Dar fără ea n-am reuşit. Interesant că abia cînd am ajuns pe strada Szacsvay la nr. 20, am realizat că noi nu vom avea locuinţă, căci comisia ne-a spus „noi v-am fixat loc de dormit pe strada Szacsvay nr. 20". Marea deosebire, Micul meu Jurnal, stă în aceea că omul are locuinţă iar loc de dormit au animalele. Jur că Ági are dreptate : noi am devenit simple animale în ochii arienilor.

Ce crezi, Micul meu Jurnal, cine stătea în poartă la numărul 20 pe strada Szacsvay, tocmai cînd noi am vrut să intrăm ? Vadas Pista ! Tu ştii cel mai bine, Micul meu Jurnal, cît de îndrăgostită sînt de el. Dar acum nu mi-a păsat că e aici ori nu. Deşi el a luat imediat baloturile de la Ági şi de la bunica şi le-a dus în casă. Pe Vadas Pista l-am întîlnit aici, deoarece sora lui mai mare, tanti Nuşi, este soţia şef-rabinului Vajda. Ei au locuit totdeauna aici. Este imobilul comunităţii. Mai demult, noi veneam frecvent aici, deoarece, înainte, şef-rabin în Oradea era unchiul meu, dr. Kecskeméti Lipót, bunicul lui Marica. El însă a murit cu cîţiva ani în urmă şi în locul lui a venit acest Vajda. Cunoşteam bine întreg imobilul şi grădina. Bunicii au şi exclamat : frumoasă revedere ! Cînd am sosit noi, aici erau deja enorm de mulţi oameni. Tot mobilierul era scos afară în curte, iar noi am încercat să ne găsim un loc. Poliţiştii ne-au permis să luăm cu noi alimente, iar în piaţa bisericii comisia ne-a spus că femeile vor găti, vor spăla şi deretica, altceva tot nu vor avea ce face. În imobilul Vajda, pivniţa era plină pînă în tavan cu lemne, iar Ági a spus că cel puţin vom putea încălzi apă şi copiii vor putea face baie. Nicicum n-am reuşit să număr cîţi locuim în casă, căci oamenii erau întinşi pe saltele şi în hol, şi pe scări. Nici să te mişti nu puteai, mereu călcai pe picioarele cuiva. Mai tîrziu a început să plouă. Frumoasa mobilă a lui tanti Nuşi stătea afară în grădină (unde fusese scoasă ca să încapă saltelele —

n.t.). Tanti Nuşi spunea că nu-i pasă, barem de-ar putrezi bucată cu bucată ! Şi aşa, de aici înainte va fi a altuia ! Vadas Pista m-a ridicat şi m-a aşezat pe pervazul ferestrei, căci numai acolo mai era loc. Mi-am întors privirea spre Ági, eram curioasă ce părere are, dar ea nici nu s-a uitat la noi. Singura ei preocupare era să găsească un loc de dormit pentru bunici şi nenea Béla. Şeful-rabin Vajda a spus iniţial că femeile şi copiii să doarmă separat, la fel şi bărbaţii. Dar nici o femeie n-a vrut să se despartă de soţ ; atunci s-a stabilit că ne vom dezbrăca pe întuneric şi că trebuie să ne străduim ca, pe cît posibil, familiile să doarmă împreună. Noi ne-am nimerit în încăperea în care înainte a fost un birou. Rafturile pentru cărţi fuseseră zidite în perete, aşa că n-au putut fi scoase în curte. Înghesuiseră atîtea cărţi pe ele, încît erau gata să se prăbuşească. Nenea Béla a şi remarcat : barem de-am putea citi din ele pînă la sfîrşitul războiului. Seara am vrut să aprindem lumina electrică, dar s-a constatat că de la oraş am fost deconectaţi din reţea : evreilor nu li se cuvine lumină electrică Cum-necum, pînă la urmă, fiecare şi-a găsit locul, dar nimeni n-a mîncat nimic de cină, căci nu ne-am gîndit că vom rămîne în întuneric. În camera noastră dorm : Ági şi nenea Béla, Marica şi părinţii ei, bunicul şi bunica Rácz, eu, nenea doctor Samu Meer care este foarte bătrîn şi e prieten bun cu bunicul, fiica lui nenea Meer, tanti Lili şi soţul ei, Pişta Márton, care e şi el ziarist. Apoi Ernest Markovits, care de asemenea este ziarist şi nici el nu mai este tînăr. Sărmanul, e singur în ghetou ; soţia i-a rămas acasă, căci ea este ariană. Nenea Markovits în schimb este evreu şi el a fost adus cu noi. Mai dorm aici nenea Lustig cu soţia şi o pereche mai în vîrstă ; n-au copii. După regulament ar trebui să locuim într-o cameră 16 persoane. Dar degeaba, încăperea e atît de mică încît şi aşa abia ne putem mişca. Deşi nu sîntem decît 14.

Cînd s-a făcut întuneric, ne-am culcat pe saltele. Eu şi cu Marica ne-am strîns una în alta şi amîndouă — ori mă crezi ori nu, Micul meu Jurnal — eram aproape fericite. Oricît de curios pare acest lucru, realitatea este că toţi ai noştri, toţi cei dragi eram împreună. Desigur, îmi lipsea tăticu, dar eram hotărîtă ca dis-de-dimineaţă să-l caut. Pe tanti Clara Kecskeméti, mama lui Marica, am ales-o şefă de cameră. De ea trebuie să ascultăm cu toţii. A ţinut un discurs pe întuneric

și, deși îmi era tare somn, am înțeles că vom avea grijă de curățenie, deoarece, acum, acesta este lucrul cel mai important și că vom conviețui în bună înțelegere, deoarece sîntem împreună numai rude și prieteni buni. Ne-am sărutat cu Marica și am adormit amîndouă. Eu am visat că Vadas Pista a fost șoferul camionului și m-am enervat teribil că Vadas Pista a devenit *SS*-ist.

10 mai 1944

De cinci zile sîntem aici, Micul meu Jurnal, dar îți declar, pe cuvîntul meu de onoare, că am impresia că au trecut cinci ani.

Nici nu știu cum să mă apuc de scris, atîtea lucruri teribile s-au întîmplat de cînd n-am consemnat nimic în filele tale. Mai întîi de toate, gardul este gata. Nimeni nu mai poate intra și nimeni nu mai poate ieși. Arienii care înainte locuiau pe teritoriul ghetoului s-au mutat toți în aceste cîteva zile și în locul lor au venit evrei din tot orașul. Începînd de azi nu ne mai aflăm, Micul meu Jurnal, într-un ghetou, ci într-un ghetou-lagăr. Pe fiecare clădire s-a lipit o pancartă pe care scrie tot ce ne este interzis și semnătura : locotenent-colonel de jandarmi Péterffy, comandantul ghetoului-lagăr. Totul ne este interzis, iar lucrul cel mai groaznic este că toate pedepsele sînt, de fapt, una singură : moartea. Orice ai face, orice vină ai avea, nu există îngenunchere la colț, bătaie, oprirea mîncării, să conjugi de o sută de ori un verb neregulat, cum se întîmpla, cîndva, de demult, la școală. Nu mai există nimic, nimic din toate acestea ; cea mai mică și cea mai mare pedeapsă este aceeași : moartea. Nu se specifică dacă pedeapsa cu moartea se referă și la copii, dar cred că este valabilă și pentru noi.

Jandarmii au intrat în casă, și-au luat din cămară toate alimentele pe care le adusesem cu noi, erau enorm de multe alimente, nici n-au încăput toate în cămară, cea mai mare parte a fost depozitată în pod și în pivniță. De aici înainte femeile nu mai au voie să gătească acasă. Vom primi de mîncare, o dată pe zi, de la jandarmi. Ne-au luat și lemnele din

pivniță, și țigările pe care le-au găsit, și sumele de cîte 30 de pengö, pe care polițiștii ne-au lăsat să le luăm cu noi în ghetou. De acum, numai acela poate părăsi imobilul care dispune de permis. De exemplu, bunicul și Ági, pentru că sînt farmaciști, sau nenea Kecskeméti Bandi și nenea Samu Meer pentru că sînt medici. Dar altcineva nimeni ! Pe poartă, pe partea dinspre stradă au scris cine anume și cîți locuiesc în imobil. În sfîrșit, știu că în șapte camere locuim 84, dar holul și coridorul sînt, de asemenea, pardosite cu saltele. Micul meu Jurnal, eu nu mai pot să merg pînă la tăticu, deși locuiește vizavi de noi, împreună cu bunica Luiza și tanti Lili. Și nici la Anikó nu pot să merg, care locuiește în același imobil cu tăticu. Pînă acum, Mariska s-a furișat zilnic prin gardul ghetoului, folosindu-se de breșele încă neînchise și ne-a adus pîine proaspătă, unt, carne, fructe și lapte. Mîncam aproape la fel de bine ca acasă. Ce se va întîmpla de aici înainte nu știu, jandarmii cu siguranță nu ne vor da nimic bun de mîncare. Cînd au făcut percheziție, acești jandarmi i-au luat țigările — avea foarte multe — lui nenea Béla. Ági a plîns atunci mai tare decît am plîns eu cînd mi-au luat bicicleta. Jandarmii rîdeau de ea și au făcut o asemenea harababură în cameră încît, după aceea, nimeni nu-și mai găsea nimic. Nu există loc nici pentru bruma de obiecte pe care le-am luat cu noi. Ági stătea nemișcată pe saltea și plîngea din pricina țigărilor confiscate. Jandarmii o împingeau încoace și încolo, dar ea nu se mișca din locul ei. Micul meu Jurnal, Ági privea atît de implorator spre acel jandarm cu mutră de sașiu, de parcă ar fi fost cel puțin Dumnezeu. Dar el continua să rîdă și i-a spus lui Ági : ai să pleznești, nu-i așa, din pricina tutunului ăsta, curvo ! (Curvă, după cum mi-a explicat Pista Márton, înseamnă femeie stricată). Eu știu însă că lui Ági numai din cauza lui nenea Béla i-a părut rău după țigări ; este adevărat că și ei îi place să tragă cîte un fum, dar nenea Béla aprinde țigară de la țigară și Ági spune că aceasta este patima lui, și pentru el este mai importantă decît însăși viața. Niciodată n-aș vrea să fumez, nu cumva să devin și eu pătimașă.

Sărmana Ági, deseori avea o privire atît de tristă, încît nimeni nu vroia să creadă în ceea ce exprima privirea ei. Jandarmii au încărcat tot în camionul ce aștepta în fața casei ; au luat tot ce-au vrut, tot ce-au găsit la îndemînă ; cel mai

supărător este că ne-au luat și untura, și făina, și zahărul. Ieșiseră deja din casă, cînd sașiul s-a repezit îndărăt, i-a aruncat lui Ági. în brațe vreo zece pachete de țigări și a pișcat-o impertinent de obraz. Ia-le, nu mai sta așa tristă, i-a spus și s-a îndepărtat grăbit. După foarte, foarte mult timp, în sfîrșit, am văzut-o pe Ági rîzînd. Constat că pe Ági n-o deranjează dacă jandarmul o face curvă, o jidănește și o tutuiește ca pe un copil, pentru ea esențial este să aibă țigări. L-am și întrebat pe nenea Béla de ce s-a comportat atît de bizar Ági. El mi-a răspuns că Ági nu-l consideră om pe jandarm, n-o interesează cum vorbește cu ea, ce gîndește despre ea, nu simte față de el decît teamă și are dreptate să judece astfel. Dar pe mine m-a durut foarte tare că un nemernic de jandarm sașiu a putut să-i spună așa ceva scumpei mele Ági. Dacă se va termina războiul, nu vor mai exista jandarmi în lume zice Pista Márton, care știe ce și cum va fi căci și el este ziarist. Seara, ne culcăm devreme, Micul meu Jurnal ; de aici înainte toți sîntem obligați să ne sculăm dimineața la ora 5, așa au ordonat jandarmii aceia care ne-au luat totul. Nu-mi pot închipui cum va fi în continuare. Mereu îmi zic, acum este cel mai rău, apoi singură îmi dau seama că tot timpul este posibil orice ; mereu mai rău și chiar mult mai rău. Pînă acum am avut ce mînca, de aici înainte nu vom avea. Pe teritoriul ghetoului, la început, puteam merge unul la altul, acum nu mai avem voie să părăsim casa în care ni s-a fixat locul de dormit. Copiii puteau face baie cu apă caldă, acum ne-au luat lemnele din pivniță și nu mai avem cu ce încălzi apa. Pînă acum ajungea apa caldă chiar și pentru adulți. Baia era riguros programată. Este adevărat că lui Ági și nenea Béla nu le venise încă rîndul niciodată, totuși era mai bine decît acum cînd nu vom avea deloc apă caldă. Pînă acum și Mariska putea veni la noi și datorită ei aveam totdeauna de mîncare, acum realmente nu știu ce vom mînca. Ági spune mereu că nu regretă nimic, numai să ne lase în viață. Dacă rămînem în viață se mai poate reface totul. Ági a discutat azi cu Vadas Pista și m-am bucurat văzînd că mai are chef să glumească. Am auzit cînd le-a zis lui tanti Clara Kecskeméti și soției lui Márton Pista : ați văzut ce drăguță am fost cu ginerele meu ? Știu că a glumit doar, căci nu-și poate scoate din cap pe acel arian englez căruia vrea să mă dea de soție.

Dar nu mai contează. Mie mi-a spus: știi, păpușa mea **Eva**, este chiar drăguț acest Vadas Pista. Aleargă numai după el, cel puțin vei uita că sîntem păziți de jandarmi, că stăm închiși ca maimuțele în grădina zoologică. Noaptea, Micul meu Jurnal, am visat-o pe Juszti, iar dimineața m-am trezit plîngînd.

14 mai 1944

Nenea Béla nu mai stă cu noi, Micul meu Jurnal, ci în spital. S-a întîmplat că astă-noapte au intrat brusc peste noi jandarmii și toți a trebuit să stăm, în cămăși de noapte, drepți în fața lor. Norocul nostru că era încă întuneric. Ne-au anunțat că toți bărbații între 16 și 60 de ani vor fi duși la muncă. Cei care au vreo însărcinare în cadrul ghetoului nu trebuie să se prezinte, ceilalți, dimineața la ora 8 vor aștepta în fața casei încolonați în rînduri de cîte cinci. Am consemnat deja, Micul meu Jurnal, că Ági și bunicul pot circula pe stradă căci ei au permis. Lui nenea Béla i-au procurat — Dumnezeu știe de unde — un baston ca și cum brusc ar fi început să șchiopăteze. Ági și bunicul l-au dus la spital. Spitalul nu este, firește, un spital adevărat, ci o biserică încă neterminată, dar bărbații internați acolo nu trebuie să meargă la muncă. Ági s-a întors acasă abia la prînz. Iadul nu poate fi mai groaznic decît acest spital — ne-a spus Ági. Medicii i-au permis lui nenea Béla să se interneze, deși enorm de mulți bolnavi de-adevăratelea și bătrîni stau întinși pe pămînt și, după cum spune Ági, persistă o putoare de nedescris. În dulapul Thorei sînt înghesuite ploștile, oalele de noapte, lighenele, iar în holul spitalului se află farmacia, adică ceea ce se cheamă astfel. Au încropit-o rapid din cîteva lăzi, iar din oraș s-au trimis cîteva vase și ceva medicamente. Bunicul este farmacistul-șef și a trecut-o pe listă și pe Ági, ca să-l poată vizita zilnic pe nenea Béla. Ági ne-a mai povestit că acolo este și spitalul de boli contagioase și cel de nebuni, căci i-au adus acolo și pe evreii care și-au pierdut mințile și pe cei cu boli molipsitoare. Și nenea Béla a trebuit să găsească un loc unde să stea întins să-l creadă bolnav. Sărmanul, s-a așezat undeva tocmai lîngă

ușă ; toți se împiedică în el. Principalul este însă că nu trebuie să muncească pentru jandarmi, căci despre cei pe care i-au dus dimineața, pînă seara tîrziu nimeni n-a știut unde sînt și ce s-a întîmplat cu ei. Seara au sosit cu toții, bineînțeles și cei care au plecat din casa noastră. Îți mărturisesc, Micul meu Jurnal, că toată ziua am fost foarte neliniștită, căci îl luaseră și pe Vadas Pista. S-a aflat că, în oraș, se deschid casele evreiești sigilate, iar mobila se bagă în camioane și se duce la gară. Acolo este încărcată în vagoane pe pereții cărora atîrnă placarte cu inscripția : „Cadouri pentru sinistrații germani din partea națiunii ungare". Mai bine scriau că sînt din partea evreilor, căci, știu sigur, nici un singur arian nu și-a oferit sufrageria.

Bunica este la fel ca mai demult. Nu mai are crize și lucrează în locul tuturor. După ce a spălat totul pentru noi — și de spălat trebuie mereu căci avem atît de puține rufe — se oferă să spele și pentru alții. În timpul zilei, sîntem mult mai puțini în casă, deoarece bărbații muncesc pentru jandarmi din zori și pînă seara. Dar pînă acum totdeauna s-au întors acasă. Pista ne-a spus că el a fost la lucru tocmai în casa noastră, dar n-au putut lua mobila căci în apartamentul nostru locuiește o familie de jandarm. Nu povestesc nimănui cele auzite. De ce să se întristeze bunicul ; i-am spus numai lui Marica. Ági a făcut rost la spital — ea știe cum — de niște conserve, iar acum eu și cu Marica primim din ele, dar ceilalți mănîncă numai ceea ce se aduce la prînz de la bucătăria centrală. Fiecare primește un castron de fasole — aceasta-i toată mîncarea — și 200 gr de pîine. Ági zice că la spital vin uneori oameni din oraș, totdeauna cu probleme oficiale. Noi i-am lăsat mulți bani lui Mariska. Este adevărat că totul este extrem de scump, dar poate totuși va reuși să procure ceva de mîncare și țigări. Bunica Rácz și Ági spun că lor le este suficientă fasolea. Seara mănîncă tot din fasolea aceea, bineînțeles rece, dar copiii și bărbații trebuie să se hrănească mai bine. Ági pleacă dimineața cu bunicul la spital și se întoarce la prînz. Totdeauna aduce cîte ceva. Pînă și bunica spune că Ági este foarte descurcăreață. Zidul ghetoului trece — cum știi și tu, Micul meu Jurnal — pe lîngă peretele casei noastre. Și cît timp a fost voie să privim prin fereastră, cît timp acest lucru nu era pedepsit cu moartea, puteam vedea și noi ce se întîmplă

în Oradea. Ce straniu sună : Oradea, doar şi eu sînt în Oradea. Nu, Micul meu Jurnal, acesta este ghetou, nu Oradea ! Azi după-masă am auzit cu Marica clopoţelul vînzătorului de îngheţată. Ştii că n-avem voie să privim afară, peste zid, prin fereastră, aşa ceva se pedepseşte crunt. Dar de auzit este încă voie, aşa că am auzit cînd, dincolo de zid, vînzătorul de îngheţată a scuturat clopoţelul. Interesant este că mie îmi place mai mult îngheţata ce se vinde pe stradă, în cornet, decît cea din cofetărie, deşi îngheţata din cofetărie este mult mai scumpă. Înainte, ori de cîte ori auzeam din casă clopoţelul vînzătorului de îngheţată, alergam spre poartă. De cele mai multe ori ceream cîteva cornete cu îngheţată de lămîie. Dacă întîmplător nu auzeam clopoţelul, atunci Ági, sau bunica, Juszti ori Mariska alergau ele şi-mi aduceau cornetul cu îngheţată de lămîie. Ági spunea mereu că vînzătorul de îngheţată trece „triumfător" prin faţa casei noastre, fiind sigur că va vinde cel puţin un cornet. Odată a fost foarte trist sărmanul vînzător de îngheţată ; i se îmbolnăvise copilul. Atunci a mers cu el la bunicu', la farmacie, şi el i-a dat medicamente pe gratis. Mi-amintesc că, după aceea, multă vreme n-a mai trecut prin faţa casei noastre, dar apoi mi-a adus un cornet uriaş plin cu îngheţată de lămîie şi n-a vrut să primească bani. Desigur, nu ştiu — nu puteam să văd — dacă dincolo de zid sună acum din clopoţel acelaşi vînzător de îngheţată, care trecea înainte prin faţa casei noastre, dar în toată Oradea nu existau decît doi vînzători de îngheţată care băteau străzile oraşului. Poate totuşi a fost el şi acum este trist, căci cumpărătorii îi sînt închişi în dosul zidului. Eu cred că de mine îşi aminteşte cu siguranţă, doar eu am mers atunci cu el la bunicu' după medicamentele pentru copilul lui. Am şi discutat cu Marica, cu cît îi este acum mai bine copilului vînzătorului de îngheţată decît nouă ; în general, tuturor din lumea aceasta le este mai bine decît nouă, căci toţi se mişcă în libertate, numai noi sîntem în ghetou. Şi după-masa obişnuiesc să iasă Ági cu bunicul ; i-au procurat permis de ieşire şi lui tăticu', deoarece mie mi se făcuse tare dor de el. Şi tăticul merge la lucru cu jandarmii, dar i-a căzut pe picior o canapea grea şi acum nu mai iese la muncă. În fiecare seară ne culcăm devreme — încă la lumina zilei ne pregătim culcuşurile — căci, fireşte, lumină electrică nu avem. Bunicul spune că jandarmii avu-

seseră de gînd să ne închidă și apa, dar atunci cu siguranță în ghetou ar fi izbucnit tifosul, iar epidemia ar fi trecut peste zidul ghetoului și s-ar fi îmbolnăvit și arienii. De aceea ni s-a lăsat apa ! Nu știu de ce, dar acum mă gîndesc mai puțin la Marta decît înainte. Desigur, nu spun că niciodată nu-mi vine în minte, totuși mă gîndesc mai rar la ea. Este interesant și faptul că de cînd ne aflăm în ghetou mereu visez. Acasă, îmi puneam capul pe pernă și dormeam ; excluzînd perioada în care Szepesváry era la farmacie, acasă nu visam niciodată. Îți spun, Micul meu Jurnal, că nu mă gîndesc mult la Marta și totuși noaptea visez despre ea. Ieri, de exemplu, am visat că eu eram Marta și stăteam într-o livadă mare, o asemenea livadă uriașă niciodată nu văzusem, apoi mi-am dat seama că livada aceea era de fapt Polonia. Nu exista nici un om, nicăieri, nici o pasăre sau vreun alt animal și era o asemenea liniște ca acasă, atunci cînd așteptam să ne ducă în ghetou. În vis m-am speriat groaznic de această liniște și am început să fug. Dintr-o dată, jandarmul acela sașiu care i-a dat înapoi din țigări lui Ági, m-a prins din spate de gît și mi-a pus revolverul în ceafă. Am simțit țeava rece a revolverului, am vrut să țip, dar pe gît nu-mi ieșea nici un sunet. M-am trezit, am sculat-o și pe Marica și i-am povestit ce vis înfiorător am avut. Brusc mi-a fulgerat prin minte că același sentiment de groază a trebuit s-o cuprindă și pe Marta în clipa în care au împușcat-o nemții. Marica m-a rugat să nu-i mai povestesc dacă voi avea din nou astfel de vise ; nici ea nu mi-a povestit despre ce au vorbit adulții într-o noapte cînd credeau că noi dormim. Eu într-adevăr dormeam, dar Marica era trează.

17 mai 1944

Da, Micul meu Jurnal. Am consemnat în paginile tale că orice rău poate fi și mai rău. Vezi, cîtă dreptate am avut ! La fabrica de bere Dreher au început interogatoriile. Știi, Micul meu Jurnal, jandarmii nu cred că evreii nu mai au nimic. Ei spun că și-au ascuns valorile, sau le-au vîndut, ori le-au predat arienilor să aibă grijă de ele. De exemplu și noi noi i-am dat lui Juszti bijuteriile bunicii. Acesta este ade-

vărul. Acum jandarmii umblă prin casele din ghetou și-și aleg oamenii, numai bogați, și-i duc la fabrica de bere Dreher. Acolo îi schingiuiesc pînă mărturisesc unde și-au ascuns avutul. Știu că îi bat îngrozitor. Ági spune că urletele victimelor se aud pînă la spital. Acum, în case, toți tremură așteptîndu-și rîndul să fie schingiuiți la Dreher.

18 martie 1944

Ieri, Micul meu Jurnal, eu am pățit la fel ca Marica. N-am putut să dorm și-am auzit tot ce-au vorbit cei mari. Întîi i-am auzit doar pe Ági și pe nenea Kecskeméti Bandi, căci ei aud și știu foarte multe din spital. Amîndoi au spus că la Dreher, oamenii sînt nu numai bătuți, ci și curentați. Ági povestea plîngînd și, dacă nu i-aș fi auzit vocea, aș crede că totul n-a fost decît un coșmar. Ea a spus că oamenilor aduși în spital de la Dreher le curge sîngele și din nas și din gură. Unii vin cu dinții rupți ; tălpile le sînt așa de umflate, că nu pot sta în picioare. Micul meu Jurnal, Ági a povestit și ceva despre ceea ce fac jandarmii cu femeile, căci și femeile sînt duse acolo, dar asta nici n-o consemnez în paginile tale. Pur și simplu nu pot s-o scriu, deși tu știi, Micul meu Jurnal, că față de tine n-am avut secrete pînă acum. Am mai auzit, asta a spus-o bunicul, pe întuneric, că aici, în ghetou, foarte mulți se sinucid. În farmacia ghetoului există suficientă otravă și bunicul le dă oamenilor mai în vîrstă dacă-i cer. Bunicul a mai spus că cel mai bine ar fi să ia și el cianură și să-i dea o doză și bunicii. Auzindu-l, Ági a început să plîngă și am auzit cum s-a tîrît pe întuneric la salteaua bunicului și l-a implorat plîngînd : tată, te rog, răbdare, nu mai poate dura mult. Pînă și bunica a spus : „eu zău nu vreau să mor, că poate vom ajunge să vină o lume mai bună și vor fi pedepsiți toți cei care acum sînt atît de inumani și de nemernici".

Cel mai înfiorător a fost nenea Samu Meer, care este foarte bătrîn și abia adresează cîte un cuvînt cuiva. Și deodată i-am auzit vocea în întuneric : Lili dragă, fetița mea, te rog din nou, pentru a mia oară, lasă-mă să-mi fac o injecție, nu mai pot răbda. Fiica lui, tanti Lili, a izbucnit în hohote

și s-a tirît pînă la salteaua lui, ca mai înainte Ági. Tu vrei, tată dragă, să mă lași aici ? Ce mă fac eu fără tine ? Așteaptă încă puțin, tată scump, vom rezista noi cumva ! a spus printre lacrimi tanti Lili.

Ți-am mai amintit, Micul meu Jurnal, că și nenea Lustig și soția lui locuiesc cu noi în cameră. Pe acest nenea Lustig în toată casa nu-l iubește nimeni în afară de Ági. Este un bătrîn urît, mic, ursuz; a muncit 40 de ani într-o fabrică de aici. L-am auzit cu o jumătate de ureche pe bunicu' spunînd că și acolo l-au urît oamenii, deoarece se zice că fiecăruia îi spunea totdeauna ceea ce gîndea despre el și nu era prietenos cu nimeni. Aici în casă numai cu Ági obișnuiește să vorbească; ea spune că nenea Lustig nu este un om drăguț, dar e foarte deștept. L-am auzit, pe întuneric, cînd a început să vorbească. A rugat-o pe Ági să-i dea lui și soției sale otravă, dar nu acum, ci atunci cînd îi va cere. Acest Dreher nu este ultimul act, a spus nenea Lustig lugubru, ca unul care bănuiește ceva groaznic. Doar nu credeți, în mod serios — a început nenea Lustig — că pe noi ne vor ține pînă la sfîrșitul războiului aici, în acest loc înfiorător lagăr-ghetou, apoi politicos ne vor pofti dincolo de zid : doamnelor și domnilor, binevoiți să aruncați steaua galbenă și să vă întoarceți la căminele dumneavoastră ; vă redăm totul înapoi și vă cerem scuze că v-am provocat această mică lipsă de confort ! Nu, dragii mei — a continuat nenea Lustig — haideți să vorbim, în sfîrșit, sincer. Dumneavoastră știți unde sînt evreii din Austria, Germania, Olanda, Cehoslovacia, Franța și nici eu nu mai știu cîte nume de țări a înșiruit nenea Lustig. Ei, dacă nu știți, atunci vă voi spune eu — în Polonia. Cel puțin acolo i-au dus îngrămădiți cîte 70 în cîte un vagon de vite. Ce s-a întîmplat cu ei nu știu, dar îmi pot închipui. Dumneavoastră chiar credeți că după toate cîte au comis aici în Oradea — și nu mă refer decît la ceea ce au făcut cu femeile — vor admite ca fie și un singur martor ocular să rămînă în viață ? Nu pot admite așa ceva, asta v-o spun dumneavoastră eu, Somfa Lustig, pe care toți îl taxați de pesimist bătrîn și hain, deși nu sînt decît un bătrîn care nu-și ascunde capul în nisip ca dumneavoastră. S-a făcut o liniște desăvîrșită. Dintr-o dată am auzit vocea lui Ági. Ascultă, domnule Lustig, credeți-ne, și nouă tuturor ne e frică de acest lucru. Dacă fap-

tele n-ar fi acestea, atunci morga n-ar fi plină cu cadavrele sinucigașilor. Picioarele le atîrnă afară, deoarece încăperea aceea împuțită făcută pentru păstrarea lemnelor și transformată ad-hoc în morgă nici ușă n-are ; toți care trec pe acolo pot să vadă grămada de picioare îngălbenite. Dar pentru bunul Dumnezeu, sîntem în mai 1944, orice copil știe, acest război este pierdut, acum nemții nu mai cuceresc, nu mai ocupă țări una după alta, ci fug. Și fug spre înapoi, de la Stalingrad fug întruna. Dea Domnul ca nu tu să ai dreptate, ci această femeie plăpîndă — a spus soția lui nenea Lustig. Nenea Lustig a rămas mut. Vezi, Micul meu Jurnal, la școală niciodată n-aș fi putut descrie atît de exact explicațiile profesorilor. Ági mi-a spus de multe ori că dacă aș fi mai atentă și aș lua notițe mai bune despre ceea ce ne vorbesc profesorii ar trebui să învăț mai puțin acasă. Cred că de data aceasta am scris cuvînt cu cuvînt ceea am auzit astă-noapte, deși în jurul meu este o hărmălaie continuă, copiii fac o gălăgie enervantă. Mă tem, Micul meu Jurnal, că adevărul este cel spus de nenea Lustig. Astăzi i-am relatat lui Vadas Pista tot ce-am auzit astă-noapte. Mi-a spus : nu te lua, Eva-păpușo, după bufnița aceea bătrînă, după acel Lustig, maică-ta are dreptate, nu ni se va întîmpla nimic, capul sus, fetițo ! Pista a auzit că Ági îmi spune mereu „păpușa mea", iar eu cred că de îndată ce și el îmi spune „păpușo" înseamnă că totuși îi plac. L-am și întrebat ce face Vera Péter. Ce-mi pasă mie ce face ea — mi-a răspuns furios — mă bucur că trăiesc. Îmi arde mie acum de Vera Péter ! Cred, Micul meu Jurnal, că nu mai este îndrăgostit de Vera Péter și eu mă bucur de acest lucru chiar și aici în ghetou.

22 mai 1944

Acum toți trebuie să treacă pe la Dreher. Azi ne-au anunțat : vor fi chemați toți capii de familie. Deci și bunicul va trebui să meargă. Se aud asemenea urlete de la Dreher încît, pentru a le atenua, un gramofon electric transmite cît e ziua de lungă melodia : *„Csak egy kislány van a vilá-*

gon"[1]. Zi și noapte răsună această melodie în ghetou. Dacă pentru o clipă se oprește gramofonul, urletele se aud pînă la noi. Fabrica Dreher nu-i departe de aici. Comandantul ghetoului-lagăr, locotenent-colonelul Péterffy, i-a internat în ghetou și pe evreii din detașamentele de muncă forțată care lucrau prin împrejurimi. Și la noi au mai fost băgați cîțiva, așa că acum și baia este plină. Acum nu numai nenea Lustig, ci și acești *detașamentiști* nou-veniți spun că ne vor duce de aici. Dar Ági ne încurajează mereu că de partea rușilor războiul se desfășoară atît de favorabil încît este exclus să ne ducă în Polonia, deoarece pe cînd am ajunge acolo am cădea direct în brațele rușilor. Ági crede că ne vor duce undeva în Ungaria, în pustă, și ne vor pune să executăm munci agricole. Se apropie secerișul și țăranii sînt plecați toți în armată. Ah, barem de-ar avea dreptate Ági, cu cîtă plăcere aș secera! Este adevărat că n-am secerat niciodată, dar sînt puternică și aș putea să secer bine. Nenea Kecskeméti Bandi a constatat și azi că nici Marica, nici eu, slavă Domnului, n-am slăbit de cînd sîntem în ghetou. Nenea Bandi este medic de copii și el poate stabili acest lucru fără cîntar. Pînă acum, Marica și cu mine am mîncat din conservele aduse de Ági de la spital, adică de la bursă, cum obișnuiește ea să spună. De cîteva ori ne-a adus pînă și fragi. Din fragi eu i-am dat — în mare secret — și lui Vadas Pista, despre asta, desigur, nu i-am spus nimic lui Ági, numai lui Marica și ea nu mă trădează. Micul meu Jurnal, pe poartă sînt acum atîtea nume trecute încît nu mai încap și nu-i de mirare căci au venit atîția *detașamentiști* noi, încît nu mai au loc în casă, dorm afară, în grădină. Ieri seară, eu și Marica ne-am ascuns în fundul grădinii și am mîncat, în secret, tot ceea ce a adus Ági de la spital și despre care ea a spus că trebuie astfel împărțit încît să mănînce nu numai Marica și păpușa-mea Eva, ci și bărbații. Iar eu cu Marica am mîncat bunătățile de la gura bunicului, a lui nenea Béla și a lui nenea Bandi. Micul meu Jurnal, tu mă cunoști, acasă n-aș fi făcut așa ceva niciodată. Dar am fost atît de flămînde! Cînd înfulecam mai bine, am observat că în spatele unei tufe doarme Vadas Pista. Dar nu dormea, ci stă-

[1] Doar o fetiță există pe lume.

tea întins pe iarbă și a auzit fîșiitul hîrtiei în care era împachetată mîncarea. Cred că Vadas Pista mă disprețuiește acum și va trece din nou la Vera Péter. Ea cu siguranță nu mănîncă hrana de la gura bărbaților. Am și uitat să consemnez în paginile tale, Micul meu Jurnal, că pe nenea Béla și pe Ági acum nu-i mai cheamă Zsolt, ci Steiner, căci jandarmii ar putea să știe de acest nume Zsolt și atunci imediat l-ar ucide pe nenea Béla. Cei din detașamentele de muncă forțată ne-au spus că nenea Béla este urmărit în toată țara, ceea ce înseamnă că pe el îl urăsc mai tare decît pe ceilalți evrei, căci nu fiecare evreu este urmărit în mod special. Micul meu Jurnal, în fiecare moment pot să vină să-i ia pe bunicul sau pe tăticu și să-i ducă la Dreher să-i schingiuiască ! Bunica nu știe nimic despre asta ; n-a auzit cînd s-a anunțat, tocmai se urcase în pod cu niște rufe la uscat.

27 mai 1944

Am așteptat sosirea jandarmilor să-i ducă pe cei din casă la Dreher la fel de înspăimîntați și surescitați ca atunci, acasă, cînd așteptam să ne ducă în ghetou. Toți din casă au fost luați azi la Dreher, adică bărbații și acele femei care n-au bărbați sau nu le sînt aici bărbații. A fost luată și Ági cu bunicul, cu Kecskeméti Bandi și cu bătrînul Lustig. Azi-dimineață zadarnic a încercat Ági să-i explice jandarmului care a venit să-i ia că soțul ei este în spital, că nici nu este din Oradea. N-a ajutat la nimic. Taca-ți fleanca ! — dacă n-ai bărbat, vii tu, așa-i ordinul, mișcă-te ! Au plecat dis-de-dimineață. Fiecare clipă de așteptare mi s-a părut că durează un an. Marica, tanti Clara și tanti Márton Lili m-au consolat toată ziua : nu-ți fie teamă, pe Ági n-o s-o bată, ea nu locuiește în Oradea, iar bunicul va declara că bijuteriile sînt la Juszti și astfel în cel mai rău caz o vor aduce și pe Juszti în ghetou, ca bunicul să repete declarația de față cu ea. Asta au mai făcut-o și cu alții sau jandarmii vor merge în pustă și vor lua pur și simplu bijuteriile de la Juszti. Eu le-am spus că pe mine mă doare în cot de aceste bijuterii, dar sărmana

Ági e încă atît de slăbită din cauza operației, iar bunicul e slăbit și el, mereu este flămînd, fasolea e tot mai puțină, la fel și suplimentul pe care Ági il poate procura. Îmi pare atît de rău că am făcut porcăria aceea cu Marica și am mîncat, acolo în fundul grădinii, porția bunicului. După-masă au venit jandarmii de la Dreher după pături și ne-au spus că rămîn acolo peste noapte pentru că „nu vor să declare, puturoșii !", a explicat un jandarm cu o mutră tîmpită· „la noapte mai pot reflecta !" Tanti Clara și Marica s-au speriat îngrozitor pentru că nenea Bandi este acolo și probabil că nici el nu vrea să „denunțe" pe nimeni. Asta înseamnă, Micul meu Jurnal, că nu mărturisesc unde și-au depus obiectele de preț. Se sfîrșește imediat și după-masa ; azi nici nu-mi este foame, deși sărmana Ági, azi n-a putut să ne aducă nici un fel de supliment. Nici n-aș putea să mănînc. Tocmai vine tăticu, nu scriu mai departe.

29 mai 1944

Micul meu Jurnal, acum într-adevăr totul se sfîrșește. Au împărțit ghetoul pe sectoare și ne duc pe toți. Ági și bunicul, pînă la urmă n-au rămas peste noapte la Dreher. Unui jandarm oarecare în haine civile i s-a făcut milă de Ági, dar nu știu precis cum s-au petrecut lucrurile. Ági tocmai a început să povestească cînd am aflat că ne duc pe toți. Ági a fugit imediat la spital după nenea Béla, să-l aducă acasă. Vrea să fim toți împreună.

30 mai 1944

Pe cei din primul sector i-au dus ieri. După-masă toți a trebuit să fim în locurile unde dormim. Noi și așa sîntem sechestrați, dar acum nici cei care posedă permise n-au voie să iasă pe poartă. Știm deja că la doi oameni se admite un rucsac. În el nu se poate pune nimic altceva decît un singur schimb de lenjerie, fără lenjerie de pat. De mîncare se zice

că e voie să luăm cu noi. Dar cine mai are așa ceva ? ! Doar jandarmii au luat de la toată lumea rezervele, atunci cînd le-au luat și pe ale noastre. S-a făcut așa o liniște că se aude pînă și zumzăitul muștelor. Nimeni nu plînge. Ne lasă rece și faptul că doar bunicul și nenea Béla pot lua cu ei cîte un rucsac.

Micul meu Jurnal, toți spun că vom rămîne în Ungaria, că pe toți evreii din țară îi adună undeva, lîngă Balaton și acolo vom munci, dar eu nu cred. Trebuie să fie groaznic în vagon ; și acum nici nu mai zice nimeni că ne duc, toți spun că ne *deportează*. Acest cuvînt nu l-am mai auzit, iar acum și Ági îi spune lui nenea Béla : dragul meu, nu înțelegi, pe noi ne deportează ! În fața casei noastre patrulează un jandarm. Ieri a fost în grădina Rhédely, căci de-acolo pornesc trenurile cu evrei. Nu din gară, ca să nu vadă cei din oraș — zice bunicul. Parcă mult îi pasă orașului de noi !

Dacă arienii n-ar fi vrut să se întîmple aceste lucruri, ar fi putut opri și ghetoizarea, dar ei mai mult s-au bucurat. Și nici acum nu le pasă ce fac cu noi ! Jandarmul ăsta din fața casei, căruia nenea Béla îi zice jandarm prietenos, pentru că niciodată nu țipă la noi și nici pe femei nu le tutuiește, a intrat azi în curte și ne-a spus că iese din jandarmerie, pentru că ceea ce a văzut în grădina Rhédely este de nesuportat.

Au înghesuit cîte 80 de oameni într-un vagon și la atîția oameni le-au dat o singură găleată cu apă. Și mai groaznic este că au lăcătuit vagoanele. Pe canicula aceasta oamenii se vor sufoca ! Jandarmul a spus că nu-i poate înțelege pe evreii ăștia. N-au plîns nici măcar copiii ; toți se mișcau ca niște somnambuli ; parcă nici nu mai trăiau. S-au urcat în vagoane împietriți, fără să scoată un cuvînt. Jandarmul prietenos n-a dormit toată noaptea, deși, altădată, cum punea capul pe pernă adormea, zicea el. Tabloul a fost atît de înfiorător — a povestit mai departe — că nici el n-a putut să doarmă, deși el, oricum, este totuși jandarm ! Acum mama și nenea Béla își șoptesc . . . vom rămîne aici într-un spital pentru cei cu tifos exantematic ; vom declara, se pare, că nenea Béla este bolnav de tifos. Asta e posibil, pentru că el a avut boala aceasta și în Ucraina. Ce pot să știu eu ; nu mă mai bazez pe nimic. Mă gîndesc întruna la Marta și mi-e teamă că și nouă ni se va întîmpla același lucru, degeaba spun toți că pe

noi nu ne duc în Polonia, ci la Balaton. Deşi, eu, Micul meu Jurnal, nu vreau să mor, eu vreau să trăiesc, chiar dacă din întreg sectorul numai eu aş putea rămîne aici. Aş aştepta sfîrşitul războiului într-o pivniţă, sau în pod, sau în orice gaură; eu, Micul meu Jurnal, m-aş lăsa sărutată şi de jandarmul acela care se uită cruciş şi care ne-a luat făina, numai să nu mă ucidă, numai să mă lase să trăiesc.

Văd pe fereastră că jandarmul prietenos i-a dat voie lui Mariska să intre în casă. Nu mai pot scrie, Micul meu Jurnal, îmi curg lacrimile, fug la Mariska...

Aici se termină jurnalul Evei Heyman.

ANEXE

SCRISOAREA LUI MARISKA CĂTRE ÁGI

Oradea, 8 septembrie 1945

Stimată Doamnă,

S-a întors acasă din deportare doamna Friedländer și ea mi-a spus că, slavă Domnului, dumneavoastă împreună cu domnul redactor ați rămas în viață. Cînd în primăvară, sărmanii deportați au început să revină în casele lor, pe fiecare l-am oprit și l-am întrebat dacă a văzut pe cineva din familie. Dar sau n-au știut să-mi spună nimic, sau au dat descurajator din mînă. Odată, cineva mi-a spus că domnul doctor Rácz și soția sa de cum au sosit la Auschwitz au și fost „transformați în fum". Firește, n-am înțeles, n-am știut ce să cred, ce vor să spună, dar mi-am dat seama că nu putea fi decît ceva rău. Apoi doamna Friedländer Ági mi-a povestit totul, chiar și ce-i cu fumul acela. Acum știu că bunul și dragul domn farmacist și cu doamna erau încă oameni vii cînd i-au înghesuit în camera de gazare să-i asfixieze și apoi să le ardă cadavrele. Știți și dumneavoastră că, în ultima zi cînd am pătruns în ghetou, Evike mi-a dat Jurnalul ei și mi-a sus : „Să ai mare grijă de el, Mariska, la fel ca de Mandi. Nu plînge, Mariska, eu mă voi întoarce, voi rezista, dumneata, Mariska, știi ce fată puternică sînt eu". Plîngeam în hohote și tot ea, acea copilă scumpă, m-a consolat : „Nu fi tristă, vei mai veni dumneata la noi, o să vezi, iar eu îți voi citi mai departe din «Fiii omului cu inima de piatră»".

Doamna Friedländer nu cunoaște care a fost soarta lui Evike. Eu îl rog, zi de zi, pe bunul Dumnezeu s-o aducă acasă pe scumpa noastră. Zilnic merg la biroul deportaților să văd nu cumva există vreo știre despre ea. Aud că vă pregătiți să veniți la Oradea. Veniți neapărat căci ce se petrece aici este groaznic. Ori de cîte ori trec prin fața farmaciei și văd că în ea sînt oameni străini îmi vine să-i sugrum. Este acolo un bătrîn farmacist, are părul alb la fel cum îl avea domnul far-

macist Rácz. Atunci cînd văd acel păr alb și halatul alb, mă opresc lîngă ușă și-mi zic : Mariska, tu ori visezi ori ai înnebunit, păi acolo este domnul farmacist Rácz cu cîntarul în mînă și este înăuntru și doamna Rácz, stă în birou și închide capsule. Apoi, din întîmplare, se apropie de ușă acest farmacist bătrîn și atunci, din păcate, îmi dau seama că nici nu visez și nici n-am înnebunit, deși n-ar fi nici o minune să se întîmple și așa ceva !

În casă s-a instalat familia aceea de jandarm, știți dumneavoastră, asta încă de atunci de cînd v-au dus pe dumneavoastră, Stimata mea Doamnă, în ghetou. Între timp, familia aceea de jandarm a șters-o de pe aici. Am auzit că au încărcat toată mobila și fiecare obiect în căruțe și au luat-o la sănătoasa spre Pesta. Ulterior casa a rămas multă vreme goală, apoi o bună bucată n-am trecut pe acolo, fiind bolnavă, am stat la pat cîteva săptămîni. Cînd m-am vindecat, primul drum m-a dus spre casă și ce-mi văd ochii : poarta larg deschisă. Am intrat, Stimată Doamnă, parchetul era scos, clanțele de la uși smulse, din baie căraseră vana și lavoarul, nici nu mai scriu despre restul. N-a rămas acolo absolut nimic decît în spălătorie, jos pe podea niște fotografii aruncate alandala, dar și acelea făcute ferfeniță. Știu că va fi foarte greu pentru dumneavoastră, Stimată Doamnă, dacă vă reîntoarceți, că nu veți avea unde să mergeți. Eu le-am așternut toate acestea pe hîrtie ca în ciuda tuturor acestora să poftiți să veniți la mine, căci în strada Crișului nr. 7 am un apartament compus din cameră și bucătărie foarte plăcut. Cînd veți fi aici, eu voi dormi în bucătărie, iar în camera frumoasă, curată, plăcută, dumneavoastră, Stimată Doamnă. Jurnalul și acele cîteva fotografii le veți găsi la mine, la fel și colivia lui Mandi căci săracul a murit încă de anul trecut.

Eu însămi o scot cumva la capăt ; sînt angajată ca bucătăreasă la o familie, de dimineață de la 8 pînă seara la șapte. Băiatul fratelui meu, Jóska, vă mai amintiți cred, a dispărut la Don, iar pe ginerele său l-a lovit o bombă la Pesta. Bözsike — fiica surorii mele mai mici, acum e văduvă. Adică asta-i situația familiei mele. Altfel, am îmbătrînit, părul mi-a încărunțit de tot, așa cum a fost al sărmanului domn farmacist.

Vă aştept foarte mult, Stimată Doamnă, îl salut de multe ori şi pe domnul redactor, sper că stă bine cu sănătatea, nu ca aceşti sărmani deportaţi care s-au reîntors aici. Despre dumneavoastră, Stimată Doamnă, mi-a spus doamna Friedländer că, slavă Domnului, nu v-aţi schimbat mult.

Vă sărută mîinile,

Mariska

SCRISOAREA LUI JUSZTI CĂTRE ÁGI

Knittelfeld, 21.XI.1945

Scumpa mea Ági,

Am primit, prin America, comunicarea ta şi pachetul. Flămînzim îngrozitor. Tot ce a fost în pachet realmente a salvat-o de la moartea prin inaniţie pe mama, dar şi pe mine, care sînt de asemenea complet slăbită. Mama, ştii, are aproape 80 de ani, iar din cei opt copii numai pe mine mă are lîngă ea. Războiul a făcut asemenea ravagii şi în familia mea, încît fraţii mei, sub imperiul unor împrejurări de forţă majoră, au părăsit-o pe biata mamă. Acest război blestemat, adus pe capul nostru de acest nelegiuit stîrv de Hitler, loveşte în primul rînd în noi : femeile neputincioase. Nu numai că flămînzim, dar răbdăm şi de frig. Pensia mamei nu ne ajunge pentru nimic, iar eu din munca mea ocazională nu cîştig atita cît să ne putem descurca. Numai afaceriştii, cei care vînd şi cumpără „la negru", sînt îmbuibaţi şi au de toate. Să nu crezi că pe mine mă preocupă acum aceste lucruri, dar suferinţele mamei sînt aproape insuportabile, iar omul devine imediat animal dacă n-are ce mînca. E oare posibil ca şi eu să fi devenit aşa ceva ? Probabil că am şi devenit, de vreme ce Eva este moartă iar eu stau la coadă în faţa brutăriei. Ce este asta dacă nu decădere în animalitate ? Ce nenorocire mă mai poate lovi, dacă am putut supravieţui după ceea ce am aflat din scrisoarea ta, că draga mea Eva, deja de anul trecut, de la 17 octombrie este moartă şi de ce moarte a avut parte ! Am tremurat pentru ea de cînd au pătruns nemţii în 1944, dar — aşa cum tu deseori îl citai pe Goethe, cînd soţul tău era în război[1],

[1] Se referă la detaşamentele de muncă forţată duse în Ucraina — n.t.

— m-am zbătut „între îndoială și speranță". Acum m-am trezit la realitatea îngrozitoare! Ce pot eu să-ți scriu ție? Știi. că din 1913 voi sînteți adevărata mea familie și că de-a lungul nesfîrșit al anilor am petrecut la ai mei cel mult cîteva săptămîni. Ce a însemnat pentru mine familia Rácz, ce ai însemnat tu pentru mine, o știi și tu. Dar mai știi — de fapt îmi și scrii — că Eva a fost a mea. Și, draga mea Ági, acesta este adevărul!

Eva te-a iubit enorm, dar altfel, așa cum în general obișnuiesc copiii să-și iubească mamele. Tu erai idealul ei, te-a considerat frumoasă și deșteaptă, a dorit să-ți semene cu orice preț. Tu știai s-o distrezi cel mai bine. Adevărul este că Eva s-a simțit nefericită în casa bunicilor. Niciodată n-a mărturisit acest lucru, dar eu am simțit întotdeauna că nu te-a absolvit pentru faptul că ai divorțat și ai plecat fără ea la Pesta. Știi cît de perspicace era, ce amor propriu sănătos, cîtă voință de a trăi și cîtă capacitate sălășluiau în ea pentru a savura, da, pentru a savura conștient viața. Ea a înțeles că, pentru ea, viața la bunici este mai bună și mai comodă, că în Oradea poate obține totul mai ușor decît în Pesta, pentru că totul este mai ieftin și nu sînt așa distanțe, iar în Oradea n-a fost o problemă să facă sport și să participe la orice distracție i se putea oferi.

L-a iubit și pe bărbatul tău, l-a iubit mult, deși, în mod firesc, vedea în el obstacolul din cauza căruia voi două nu puteați trăi împreună. Cu instinctul ei de o finețe incredibilă, ea însăși a simțit că Béla este un om bun și că el nu este cu nimic vinovat pentru acele forțe economice și politice care împiedică, exclud posibilitatea ca ea să poată fi împreună cu voi. Și dacă îi purta cuiva pică, atunci în orice caz nu lui Béla, ci ție. Să nu crezi că ea mi-a mărturisit vreodată acest lucru, dar cînd cunoști fiecare tresărire a unui copil, gîndurile lui cele mai secrete, așa cum le-am cunoscut eu pe ale Evei, atunci nu-i greu să ghicești așa ceva. Acum, cînd îmi scrii, draga mea Ági, ce s-a întîmplat cu biata ta mamă cînd au intrat nemții, trebuie să-ți spun că, din păcate, eu nu sînt surprinsă. Mă mir doar că tu n-ai observat niciodată nimic. Nu vreau să spun prin aceasta că am considerat-o pe mama ta bolnavă mintal, dar este incontestabil că avea o stare sufletească atît de labilă, încît cea mai mică zguduire îl

provoca nişte simptome foarte curioase. Nici nu era nevoie de o zguduire deosebită, era suficient să intervină ceva neaşteptat, un fapt ce nu se încadra în programul zilnic — un oaspete neanunţat era destul să declanşeze o asemenea atmosferă în jurul ei, încît trebuia să fugi de ea. Rememorează timpurile cînd au intrat ungurii în Oradea şi Szepesváry a luat farmacia tatălui tău. N-am vrut să-ţi relatez niciodată detaliile acelor două luni, ştiam că şi aşa situaţia ta nu e uşoară, dar ceea ce biata maică-ta a putut să facă, în acele două luni, cu cei din jurul ei, cît a trebuit să sufere din această cauză sărmana copilă, m-au convins că, neîndoielnic, cu bunica se petrecea ceva foarte grav. În acelaşi timp, tu ştii cît de mult am iubit-o eu şi ştiu ce inimă bună avea sărmana, era plină de dragoste şi simţea imperios nevoia să dea, să ajute. Dacă acum consemnez toate acestea cred că nu-i jignesc amintirea. Şi dacă îţi reproşez ceva, nu este în orice caz faptul că ai rămas în viaţă, iar fetiţa a pierit — acest lucru se putea întîmpla tot atît de bine şi invers — ci faptul că te-ai lăsat amăgită de împrejurările ce păreau realiste, de lucruri despre care am scris mai sus şi nu ai luptat ca Eva — chiar în condiţii materiale mult mai sărăcăcioase — să fie la tine şi cu tine. Tu, care ai luptat ca o tigroaică pentru bărbatul tău, cînd toţi ţi-au spus că ai pornit într-o bătălie fără speranţă, tu, care pînă la urmă l-ai scos şi din acea situaţie înfiorătoare în care v-aţi aflat la Oradea şi, în sfîrşit, tu, care ai înţeles oamenii, căci ai un anumit simţ pentru aşa ceva, tu, draga mea Ági, acestei probleme, a propriului tău copil, nu i-ai făcut faţă ! Poate sînt nemiloasă acum cu tine ; tu eşti singura mînă care se întinde ajutătoare spre mine şi datorită ţie am ajuns la „prima bucată de cozonac", totdeauna ai fost bună şi prietenoasă cu mine, poate nici n-am dreptul să ţi le arunc toate acestea atît de crud în faţă. Dar tu ştii că eu, chiar dacă e împotriva intereselor mele, nu pot să nu fiu sinceră. Scrisoarea ta e plină de autoacuzări sfîşietoare, dar nu eşti răspunzătoare în punctele în care te declari vinovată. Desigur, eu ştiu că tu nu ai fost iresponsabilă sau în chip deliberat uşuratică în problema Evei, cunosc şi faptul că te-ai consultat cu mulţi în privinţa situaţiei ei şi mai ştiu că, fără excepţie, toţi — în primul rînd tatăl copilului — te-au sfătuit să accepţi soluţia realistă. Toţi au susţinut că, neîndoielnic, camera de copii albă

ca zăpada, așezată spre miazăzi, cu vedere spre grădină, locuință frumoasă și confortabilă, gospodăria pedantă, arhicunoscută a bunicii, într-un cuvînt, condițiile de viață burgheze, bine ordonate nu sufereau comparație cu existența voastră de atunci neajutorată și nesigură. Aceasta și era realitatea, dar, din păcate, nu acesta a fost și adevărul. Tu ești obișnuită să afli adevărul de la mine chiar și atunci cînd el doare. Și simt din scrisoarea ta că ai nevoie de acest adevăr ; nu dorești să treci pe lîngă el și nici nu poți. Încearcă să-l privești în față și să te împaci cu el, căci, din păcate, nu-l mai putem schimba.

Să nu crezi că eu nu am accese de furie de-a lungul unor nopți nesfîrșite pentru că nu l-am împușcat pe acel Poroszlay cînd nu m-a lăsat s-o ascund acolo pe Eva. Dar ce-aș fi putut să fac ? Acum, acum cînd totul e tardiv, acum știu, da, știu că aș fi putut face mult ! Am rămas pînă în ultima clipă cu acea prejudecată burgheză, de dobitoc, potrivit căreia eu sînt în servici, sînt o angajată care este obligată să se supună. În schimb, trebuia să fi lăsat totul baltă și să fug cu Eva oriunde, într-un loc unde nu ne cunoștea nimeni ; bani economisiți aveam, cu ei aș fi putut să-i procur acte false. Tu știi că nu din cauza lipsei de bani a eșuat totul, ci datorită lipsei mele de fantezie. A eșuat din cauză că omul simplu, omul mărunt, cum sînt eu este croit doar pentru zile obișnuite. Aici, draga mea Ági, eu sînt cea căzută la examen. Este un eșec mai mare decît al tău ! Și totodată mai fatal deoarece eu n-am sesizat acea energie potențială pe care o reprezenta faptul că eu eram ariană. Zău, nu, pentru că eram o măgăriță bătrînă, o mică burgheză ce umbla duminică de duminică la biserică și credeam că cinstea mea este evidentă de îndată ce n-am acceptat căsătoria formală cu acel chelner pe care l-a adus tatăl tău, iar cînd nu ajungeau banii pentru piață îi completam dintr-ai mei. Cu alte cuvinte, în întreaga mea viață am urmat cu toată seriozitatea Cele-zece-porunci. Deși, tu știi cel mai bine că puțini știu să simtă atît de profund ca mine. Tu știi că nici relațiile tale, nici ale mele nu aveau nimic comun cu obișnuitele relații dintre educator și elev. Dar știi și faptul că pe Eva am iubit-o mai mult decît pe oricine, pe lumea asta. Vezi, din cauza aceasta mă simt vinovată. Am știut să simt și să iubesc ca nimeni altul, dar n-am știut să acționez. Am privit la ce se întîmplă cu voi și cu Eva la fel de neputincios

ca toţi ceilalţi. Nici cu mintea, nici cu forţa n-am împiedicat nimic. M-am trezit la realitate tîrziu, ireparabil de tîrziu, abia atunci cînd după un cumplit calvar am răzbit la mama. În această grozăvie, n-are nici o importanţă cum am fugit de la Poroszlay şi din faţa ruşilor, deşi aş fi sărutat urma piciorului primului rus care m-ar fi eliberat de Hitler. Două săptămîni am mers într-o căruţă pînă la Pesta. Aici i-am căutat pe vechii cunoscuţi, dar n-am găsit pe nimeni. Nici nu m-am interesat care le-a fost destinul ; cu siguranţă a fost acelaşi cu al tuturor pe care i-am iubit. Mai tîrziu, sub guvernul lui Szálasi, familia Poroszlay a plecat în Dunántúl, dar eu nu i-am mai putut suporta. M-am agăţat de automobilul unui ofiţer ungur, care m-a dus pînă la Viena. Tot ce am adunat de-a lungul unei vieţi — tu ştii, n-a fost mult, doar rodul unei munci de-o viaţă — mi-a fost luat de *SS*-işti. Inclusiv bijuteriile mamei tale. Acum nu am nimic, umblu în zdrenţe ; de cîteva ori am fost pe punctul să ies în stradă şi să cerşesc pentru mama. Totuşi acest pas n-am să-l fac. Frigul ne pătrunde pînă la oase şi camera ne este mereu rece. Obişnuiesc să cobor la rîu ca să pescuiesc bucăţi de lemn care plutesc, le usuc şi apoi fac foc să gătesc cîte ceva. Asta-i tot, draga mea Ági, ceea ce pot scrie despre mine. Viitorul nu mă interesează, poate mi-ar place ca odată să ne plîngem împreună necazul. Alte dorinţe, alte proiecte nu am. Voi face faţă cît timp trăieşte mama, adică voi trăi, căci aproximativ asta-i tot ce pot face pentru ea.

Aş vrea ca tu să-ţi găseşti locul in lume. Tu ai o misiune, ţi-e acolo bărbatul. Tu eşti tînără şi ai resurse. Încearcă să lucrezi. ştiu că îţi va veni foarte greu, totuşi cred că pentru tine munca este singura care îţi poate face suportabilă viaţa.

Sper că amîndoi sînteţi sănătoşi, mă gindesc de multe ori că întreg calvarul pe care l-aţi străbătut nu putea să nu lase urme, mai ales asupra bărbatului tău care a suferit enorm.

Nici nu-ţi mai spun, şi aşa o vei face, încearcă să ne ajuţi prin intermediul prietenilor tăi din străinătate. Regret că te împovărez şi cu această grijă ; ţi-o cer doar din cauza mamei. Dumnezeu să te aibă în pază ; cu dragostea dintotdeauna vă îmbrăţişează — pe tine şi pe soţul tău,

a ta Juszti.

CUPRINS

Vasile Moldovan și Eva în curtea casei părintești (a lui Béla și tanti Lili). Casa există și azi (str. Dobre Petrescu nr. 3). La etajul 1 locuia Lili și Vasile; iar la etajul II: Béla Heyman cu Agi și Eva.

Justi (stinga),
tanti Lili (dreapta) și Eva

Eva cu bunica Luiza, născută Weissiovits

Eva la 3 ani

Eva la 7 ani

Agi (a doua din dreapta) în fața farmaciei Rácz

Agi (stînga) cu tanti Lili

Eva cu tatăl său Heiman Béla

Eva la 5 ani

Eva (stinga) la vechiul ștrand Pek.

Eva pe scenă la o serbare

Rîndurile pe care le puteți citi în această carte răscolitoare au fost scrise de o autentică Anne Frank a Transilvaniei de Nord: Eva Heyman, deținută a ghetoului din Oradea — cel mai mare din toată Ungaria hortystă, declarat la Budapesta, de autoritățile vremii, drept ghetou-model datorită terorii instaurate! — o adolescentă ce avea să fie deportată la Auschiwtz.

Eva își dorea, cu disperare, să supraviețuiască. Să uite suferința, umilințele și chinurile îndurate. Să crească mare și să ajungă fotoreporter... În Jurnalul ei, ca un țipăt sfîșietor, Eva invocă dreptul de a trăi, dreptul oricărui copil la viață. „Eu întotdeauna plîng — scria Eva în micul ei jurnal — cînd citesc undeva că cineva a murit. Eu nu vreau să mor! Am trăit atît de puțin!"

Și totuși...Eva Heyman a fost ucisă cînd încă nu împlinise 14 ani.

OLIVER LUSTIG

Lei 40
T.L. 2

Total 42 lei

ISBN 973-9011-02-0